

УДК: 342.9

№ держреєстрації: 0122U201836

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
(ДонДУВС)**

25015, м. Кропивницький, вул. Велика Перспективна, 1
тел. +38 (097) 907 01 07, +38 (066) 678 78 80

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор університету
доктор юридичних наук, професор
Стор НАЗИМКО
«*Лев*» *Зрідня* 2023р.

ОСТАТОЧНИЙ ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

**ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ:
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР**

Керівник НДР
доктор юридичних наук,
професор

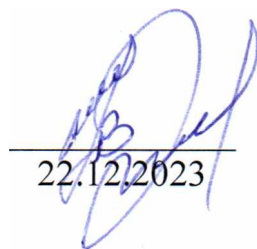
Микола ВЕСЕЛОВ

2023

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник теми

Професор кафедри державно-правових
дисциплін КННІ ДонДУВС,
доктор юридичних наук, професор

22.12.2023

М.Ю. Веселов
(статті 172-10 – 172-
12, 172-18 – 172-20
КУпАП)

Виконавці:

Ректор Донецького державного
університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

22.12.2023

С.С. Вітвіцький
(статті 172-18 – 172-
20 КУпАП)

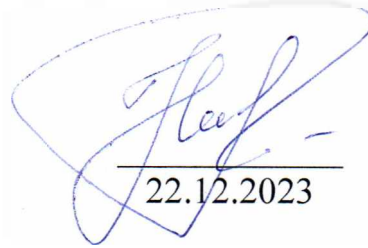
Проректор – директор КННІ ДонДУВС,
доктор юридичних наук, доцент

22.12.2023

П.С. Єпринцев
(статті 172-11 – 172-
13 КУпАП)

Суддя,
доктор філософії у галузі права

22.12.2023

О.М. Нестеренко
(статті 172-13 – 172-
17 КУпАП)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 141 с., додатки (2 таблиці, 1 діаграма), 137 джерел посилання.

ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР

Науково-практичний коментар «Військові адміністративні правопорушення» містить постатейний аналіз чинної редакції глави 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення з урахуванням останніх змін і доповнень.

Наукова робота складається з передмови, основної частини, яка містить юридичний аналіз статей глави 13-Б КУпАП, післямови, списку використаних джерел (137 найменувань) і 3 додатків. Загальний обсяг наукової роботи становить 164 сторінки, з яких основного тексту – 141 сторінка. Крім того, в межах наукової теми підготовлено 3 наукові статті, які опубліковано у фахових наукових виданнях та 3 публікації апробаційного характеру, які надруковані у збірниках (матеріалах) наукових конференцій.

Структура основної частини роботи утворюється з коментарів до статей КУпАП:

- стаття 172-10 «Відмова від виконання законних вимог командира (начальника)»;
- стаття 172-11 «Самовільне залишення військової частини або місця служби»;
- стаття 172-12 «Необережне знищення або пошкодження військового майна»;
- стаття 172-13 «Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем»;
- стаття 172-14 «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень»;
- стаття 172-15 «Недбале ставлення до військової служби»;
- стаття 172-16 «Бездіяльність військової влади»;

- стаття 172-17 «Порушення правил несення бойового чергування»;
- стаття 172-18 «Порушення правил несення прикордонної служби»;
- стаття 172-19 «Порушення правил поводження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення»;

- стаття 172-20 «Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів».

Особливу увагу приділено складам військових адміністративних правопорушень, що зазнали змін, а також тим складам правопорушень, стосовно яких у судовій практиці виникає чимала кількість спірних питань щодо їх правильної кваліфікації.

Зміст наведених у науково-практичному коментарю рекомендацій не є офіційним тлумаченням статей відповідної глави Кодексу України про адміністративні правопорушення. Роз'яснення окремих положень та узагальнення судової практики має науковий характер, при якому результат тлумачення не має обов'язкової юридичної сили, а лише спрямований на прийняття правильного рішення уповноваженими особами за результатами кваліфікації під час документування та розгляду правопорушення.

Емпіричну основу проведеного наукового аналізу та узагальнення склали норми чинного українського законодавства, національна та міжнародна судова практика, зокрема окремі рішення Європейського суду з прав людини, рішення національних судів різних інстанцій, окремі наукові та методичні публікації вітчизняних авторів, погляди фахівців у галузі юриспруденції.

Науково-практичний коментар не створює нових правових норм, проте при системному застосуванні може виступати основою якісних змін юридичної практики з питань застосування юридичної відповідальності за вчинення військових адміністративних правопорушень.

Якщо кількісні зміни стану військових адміністративних правопорушень з початку війни обумовлені суттєвим збільшенням особового

складу Збройних Сил України та інших військових формувань, їх якісним складом (великий відсоток мобілізованих осіб), напруженими умовами проходження військової служби, то деякі якісні показники, зокрема відсоток судових рішень, пов'язаних з направленням адміністративних матеріалів на доопрацювання, закриттям справ за п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП (відсутність події і складу адміністративного правопорушення), – можуть пояснюватися наявністю недосконалості законодавства, різними поглядами щодо його тлумачення, відсутністю необхідної юридичної підготовки та досвіду при документуванні адміністративних правопорушень особами, уповноваженими на оформлення матеріалів та складання протоколів про військові адміністративні правопорушення.

Як свідчить проведений аналіз судочинства (з використанням ресурсу Єдиного державного реєстру судових рішень), поширеними підставами для повернення на дооформлення чи закриття судами справ про військові адміністративні правопорушення є недосконалість фактів у протоколах про військові адміністративні правопорушення, відсутність у матеріалах справ достатніх доказів, які б достатньо підтверджували факт правопорушення.

Розширений аналіз судової практики та вимог чинного законодавства, нормативне та/або енциклопедичне тлумачення окремих термінів дозволяє сформулювати пропозиції та поради, що сприятимуть удосконаленню юридичної обізнаності осіб, які уповноважені на документування цієї групи адміністративних правопорушень, а також підвищенню якості судового розгляду даної категорії справ, захисту осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності.

Науково-практичний коментар виконано на замовлення ГО «Асоціація розвитку суддівського самоврядування України».

Керівник НДР
доктор юридичних наук, професор

Микола ВЕСЕЛОВ

З М І С Т

Перелік умовних позначень	4
Передмова	5
Стаття 172-10. Відмова від виконання законних вимог командира (начальника)	8
Стаття 172-11. Самовільне залишення військової частини або місця служби	35
Стаття 172-12. Необережне знищення або пошкодження військового майна	47
Стаття 172-13. Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем	58
Стаття 172-14. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень	68
Стаття 172-15. Недбале ставлення до військової служби	76
Стаття 172-16. Бездіяльність військової влади	84
Стаття 172-17. Порушення правил несення бойового чергування	94
Стаття 172-18. Порушення правил несення прикордонної служби	101
Стаття 172-19. Порушення правил поведження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення	112
Стаття 172-20. Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів ...	130
Післямова	146
Список джерел	147
Додатки	161

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Держприкордон- служба	– Державна прикордонна служба України
ДКУ	– державний кордон України
ДССТ	– Державна спеціальна служба транспорту
ЗСУ	– Збройні Сили України
КК України	– Кримінальний кодекс України
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС України	– Міністерство внутрішніх справ України
ООС	– Операція об'єднаних сил
РАО	– ракетно-артилерійське озброєння

ПЕРЕДМОВА

Протягом 2017-2021 р.р. питома вага справ про військові адміністративні правопорушення у загальній кількості усіх справ про адміністративні правопорушення, які знаходилися у провадженні місцевих судів становила від 2,44% до 3,05% (див. таб. 1 у додатках). Ще у 2021 році серед загального числа справ про адміністративні правопорушення, що надійшли та перебували на розгляді в українських судах першої інстанції на справи про військові адміністративні правопорушення припадало 2,6%. Проте за звітністю 2022 року відсоток справ даної категорії у загальній кількості отриманих та розглянутих судами справ в межах адміністративно-деліктного провадження вже сягав 10,6%. При цьому відносно (більш ніж у чотири рази) та абсолютне (майже в три рази) зростання числа військових адміністративних правопорушень відбувалося на фоні тенденції зменшення (на 22,8%) загальної кількості адміністративних правопорушень, які надійшли та були розглянуті судами першої інстанції за звітній період порівняно з 2021 роком зменшилась. Лівова частка з усіх військових адміністративних правопорушень припадає на адміністративні проступки, пов'язані з розпиванням пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв військовослужбовцями (85%), самовільне залишення військової частини або місця служби (8,4%), недбале ставлення до військової служби (2,6%) та порушення правил несення прикордонної служби (2,3%) (див. таб. 2 у додатках)^{1;2}.

Ситуація суттєво змінилась у бік погіршення з початком повномасштабної війни в Україні. Це можна пояснити низкою причин, зокрема різким збільшенням кількості військовослужбовців через проведення у країні загальної

¹ Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2021 рік. Форма № 1-п. Веб-портал Судова влада України. Звітність. Файл Microsoft Excel. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/zvitnist_21.

² Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2022 рік. Форма № 1-п. Веб-портал Судова влада України. Звітність. Файл Microsoft Excel. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022.

мобілізації, перебуванням багатьох військових у стані психологічного стресу тощо.

У мирний час, а особливо в умовах війни належний стан військової дисципліни є важливою запорукою забезпечення боєздатності Збройних Сил України (далі – ЗСУ) та інших військових формувань. У підтриманні військової дисципліни не остання роль відводиться заходам юридичної відповідальності: адміністративній та кримінальній, з огляду на що обидва кодекси (Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) та Кримінальний кодекс України (далі – ККУ)) містять відповідні частини (глава 13-Б / розділ ХІХ), які закріплюють склади військових правопорушень. Такі правопорушення посягають на встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів. Кваліфікуючими ознаками більшості з них є вчинення цих діянь в умовах воєнного стану. До недавнього часу кваліфікація правопорушень за вказаних обставин мала гіпотетичний характер (за винятком уведення воєнного стану в 10 областях України в листопаді-грудні 2018 року), а з 24 лютого 2022 року, у зв'язку з повномасштабною російською агресією, і дотепер вся країна перебуває у воєнному стані. Час війни продемонстрував значне зростання кількості військових адміністративних та кримінальних правопорушень, а також чимало проблем, пов'язаних з їх оформленням, кваліфікацією та правильним розглядом у судах.

Тож прогресивне зростання кількості військових деліктів є не єдиною проблемою. Чимало питань та протиріч виникає у судовій практиці з приводу кваліфікації цього виду правопорушень та правильного оформлення процесуальних матеріалів, що, не в останню чергу, пов'язано з недосконалістю нормативно-правового визначення складу даного адміністративного делікту.

Наведене обумовлює доцільність напрацювання рекомендацій щодо правильного розуміння окремих норм законодавства, уніфікованого тлумачення

правових категорій та термінів, необхідних для кваліфікації військових адміністративних правопорушень.

Зміст наведених у науково-практичному коментарю рекомендацій не є офіційним тлумаченням статей відповідної глави Кодексу України про адміністративні правопорушення. Роз'яснення окремих положень та узагальнення судової практики має науковий характер, при якому результат тлумачення не має обов'язкової юридичної сили, а лише спрямований на прийняття правильного рішення уповноваженими особами за результатами кваліфікації під час документування та розгляду правопорушення.

Емпіричну основу проведеного наукового аналізу та узагальнення склали норми чинного українського законодавства, національна та міжнародна судова практика, зокрема окремі рішення Європейського суду з прав людини, рішення національних судів різних інстанцій, окремі наукові та методичні публікації вітчизняних авторів, погляди фахівців у галузі юриспруденції.

Глава 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення

ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Стаття 172-10. Відмова від виконання законних вимог командира (начальника)

Відмова від виконання законних вимог командира (начальника) -

тягне за собою накладення штрафу від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, -

тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Об'єктом даного правопорушення є суспільні відносини у сфері забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань.

Військова дисципліна – це бездоганне і неухильне додержання всіма військовослужбовцями порядку і правил, встановлених статутами ЗСУ та іншим законодавством України. Вона ґрунтується на усвідомленні військовослужбовцями свого *військового обов'язку*, відповідальності за захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, на їх вірності Військовій присязі.

Стан військової дисципліни у військовій частині (підрозділі), закладі, установі чи організації визначається здатністю особового складу виконувати в повному обсязі та в строк *поставлені завдання*, морально-психологічним станом особового складу, спроможністю командирів та начальників підтримувати на належному рівні військову дисципліну. Тож, відповідальність за підтримання належного стану останньої у військових підрозділах закон покладає на командирів (начальників) цих підрозділів.

Згідно з Дисциплінарним статутом ЗСУ військова дисципліна досягається шляхом умілого поєднання *повсякденної вимогливості командирів і начальників* до підлеглих без приниження їх особистої гідності, з дотриманням прав і свобод, постійної турботи про них та правильного застосування засобів переконання, примусу й громадського впливу колективу. З іншого боку військова дисципліна зобов'язує кожного військовослужбовця додержуватися Конституції та законів України, Військової присяги, неухильно виконувати

вимоги статутів ЗСУ, накази командирів, що у свою чергу є умовою та запорукою підтримання необхідного рівня боєздатності військових підрозділів належного виконання ними завдань оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, а також завдань, визначених міжнародними зобов'язаннями України³.

Однією з визначальних засад будівництва і керівництва ЗСУ є принцип *єдиноначальності*, який полягає в:

➤ наділенні командира (начальника) всією повнотою розпорядчої влади стосовно підлеглих і покладенні на нього персональної відповідальності перед державою за всі сторони життя та діяльності військової частини, підрозділу і кожного військовослужбовця;

➤ наданні командирові (начальникові) права одноособово приймати рішення, віддавати накази;

➤ забезпеченні виконання зазначених рішень (наказів), виходячи із всебічної оцінки обстановки та керуючись вимогами законів і статутів ЗСУ⁴.

У Статуті внутрішньої служби ЗСУ (ст.ст. 29–31, 34) зазначено, що за своїм службовим становищем і військовим званням військовослужбовці можуть бути начальниками або підлеглими стосовно інших військовослужбовців. Начальники, яким військовослужбовці підпорядковані за службою, у тому числі і тимчасово, є *прямими начальниками* для цих військовослужбовців. Найближчий до підлеглого прямий начальник є *безпосереднім начальником*. У разі спільного виконання службових обов'язків військовослужбовцями, що не підпорядковані один одному, якщо їх службові відносини не визначені командиром (начальником), начальником на час виконання таких обов'язків є старший із них за посадою, а за рівних посад – старший за військовим званням. Начальник (командир) має право *віддавати підлеглому накази* і зобов'язаний перевіряти їх виконання. Підлеглий зобов'язаний беззастережно *виконувати накази начальника*, крім випадків віддання явно злочинного наказу, і ставитися до нього з повагою (у чому зокрема й втілюється принцип субординації)⁵.

Субординація (лат. «*subordinatio*» походить від поєднання «*sub*» – під, «*ordino*» – призначаю, керую) – 1) важливий метод управління, за допомогою якого в системі виконавчої влади встановлюються відносини підпорядкованості, що виражають ієрархічну залежність між об'єктами та

³ Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV. Дата оновлення: 21.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#n675>.

⁴ Серета В. В., Ковалів М. В., Єсімов С. С., Гурковський М. П. Правові основи захисту України від зовнішньої та внутрішньої агресії : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 518 с.

⁵ Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. Дата оновлення: 21.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#n3>.

суб'єктами управління⁶; 2) вид службових відносин, що передбачає підпорядкування для нижчої за рангом (посадою, званням) службової особи виконання рішень (наказів) і вимог вищестоящої особи, а також дотримання у цих відносинах правил службової дисципліни, етики і відповідальності⁷.

Статут внутрішньої служби ЗСУ (ст.ст. 35–38) також визначає порядок віддання й виконання наказів. Накази віддаються, як правило, в порядку підпорядкованості. За крайньої потреби командир (начальник), старший за службовим становищем, ніж безпосередній начальник, може віддати наказ підлеглому, минаючи його безпосереднього начальника, про що повідомляє безпосереднього начальника підлеглому чи наказує підлеглому особисто доповісти своєму безпосередньому начальникові. Наказ можна віддавати одному чи групі військовослужбовців усно або письмово, у тому числі з використанням технічних засобів зв'язку. Наказ повинен бути сформульований чітко і не може допускати подвійного тлумачення.

Відповідальність за відданий наказ, його наслідки та відповідність законодавству закон покладає на командирів (начальників). Останні також мають відповідати за невжиття заходів щодо виконання відданих підлеглим наказів, а також за допущенні при цьому зловживання, перевищення влади чи службових повноважень. За віддання і виконання явно злочинного наказу (розпорядження) винні особи притягаються до відповідальності згідно із законом. Військовослужбовець зобов'язаний неухильно виконати відданий йому наказ у зазначений термін⁸.

Тож, можна визначити, що *безпосереднім об'єктом* даного виду військового адміністративного правопорушення є установлений порядок підлеглих та дотримання субординації з боку військовослужбовців.

У мотивувальній частині деяких постанов, винесених у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-10 КУпАП, судді наголошували, що відмова від виконання законних вимог командира (начальника) завдає шкоди позитивному авторитету військовослужбовця і в цілому ЗСУ...⁹; негативно впливає на військову дисципліну у військовому колективі, перешкоджає зміцненню стану законності у військовій частині, підриває авторитет ЗСУ, створює серед військовослужбовців відчуття

⁶ Субординація. *Велика українська юридична енциклопедія*: у 20 т. Харків: Право, 2016. – Т. 5: *Адміністративне право* / Редкол.: Ю. П. Битяк, Т. О. Коломєць, Д. В. Лученко та ін. 2020. С. 888–889.

⁷ Субординація. *Юридична енциклопедія*: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П – С. 736 с.

⁸ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст.ст. 35–38.

⁹ Постанова Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 23.12.2022 р. у справі № 285/7054/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108042254>.

безкарності за невиконання або неналежне виконання обов'язків військової служби¹⁰.

Таким чином, **додатковим об'єктом** таких вчинків (деліктів) є підтримання позитивного авторитету військовослужбовця і в цілому ЗСУ.

Об'єктивну сторону правопорушення, передбаченого частиною першою ст. 172-10 КУпАП утворює відмова від виконання законних вимог командира (начальника), частиною другою – те ж саме діяння, вчинене в умовах особливого періоду, крім воєнного стану.

На відміну від схожих військових кримінальних правопорушень, передбачених ст. 402 КК України («Непокора» (тобто відкрита відмова виконати наказ начальника...)) та ст. 403 КК України («Невиконання наказу») ст. 172-10 КУпАП передбачає відповідальність за відмову від виконання законних вимог командира (начальника). Чинне українське законодавство не містить визначення поняття «*вимога командира (начальника)*» та порядку висунення законних вимог.

Проте з інших неофіційними джерел випливає, що *вимога* це:

1) норми, правила, яким хтось чи щось має підкорюватися або відповідати¹¹;

2) сформульовані потреби чи очікування, загальнозрозумілі або обов'язкові. Установлена вимога – це вимога, сформульована у документі¹².

Відповідно до ст. 4 Статуту внутрішньої служби ЗСУ, повсякденне життя і службова діяльність військовослужбовців регулюються Конституцією України, законами України, цим Статутом та іншими нормативно-правовими актами¹³. Подібно до цього Дисциплінарний статут ЗСУ у ст. 4 наголошує, що усі військовослужбовці ЗСУ незалежно від своїх військових звань, службового становища та заслуг повинні неухильно керуватися вимогами статутів ЗСУ. Як зазначалося вище військова дисципліна зобов'язує кожного військовослужбовця додержуватися законів України, Військової присяги, неухильно виконувати вимоги статутів ЗСУ, накази командирів¹⁴.

Втім ігнорування, порушення чи інші прояви невиконання військовослужбовцем загальних вимог служби, які містяться у статутах, інших законодавчих актах або службових інструкціях самі по собі не утворюють

¹⁰ Постанова Мар'їнського районного суду Донецької області від 21.12.2022 р. у справі № 237/3607/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107993640>.

¹¹ Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, Державна служба якості освіти, 2020. С. 9.

¹² Метрологія, стандартизація та управління якістю: навч. посібн. / Л. П. Клименко, Л. В. Пізінцалі, Н. І. Александровська, В. Д. Євдокимов. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. URL: <https://buklib.net/books/36014/>.

¹³ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 4.

¹⁴ Див. Дисциплінарний статут Збройних Сил України, ст. 4.

складу адміністративного проступку, передбаченого ст. 172-10 КУпАП. Об'єктивну сторону даного виду правопорушення утворює відмова від виконання конкретної вимоги командира (начальника), яка стосується повсякденного життя військовослужбовця (в частині відносин, урегульованих статутами ЗСУ) та службової діяльності. Такі вимоги, згідно зі статутами ЗСУ, з боку командира (начальника) можуть бути втілені у формі наказу, розпорядження, команди.

Наприклад, зі змісту протоколу про адміністративне правопорушення № 1449 від 22.11.2022 р., складеного командиром механізованого батальйону військової частини № ..., вбачається, що «21.11.2022 р., близько 17:00 год. Особа_1, незважаючи на розпорядження командира механізованого батальйону від 26.06.2022 р. № 25/9/29/5 «Про заборону використання особистого транспорту», використовував свій особистий транспортний засіб для власних потреб»¹⁵.

Перелік *військових начальників* за посадою міститься у різних розділах Статуту внутрішньої служби ЗСУ, Статуті гарнізонної та вартової служб ЗСУ, Дисциплінарному статуті ЗСУ (далі – Статутах ЗСУ). При цьому слід враховувати, що цими Статутами передбачено дві категорії військових начальників за посадою: військові начальники, які виконують свої обов'язки на постійній основі, а також тимчасово – під час несення спеціальних служб (внутрішньої, вартової, вахтової, прикордонної служб, бойового чергування тощо). Однак передбачити всі випадки можливого підпорядкування військовослужбовців один одному практично не можливо. В ситуаціях, які не врегульовані – слід керуватися ст. 34 Статуту внутрішньої служби ЗСУ, згідно якої у разі спільного виконання службових обов'язків військовослужбовцями, що не підпорядковані один одному, якщо їх службові відносини не визначені командиром (начальником), начальником є старший із них за посадою, а за рівних посад – старший за військовим званням. Аналогічне визначення закріплено і у ст. 8 Дисциплінарного статуту ЗСУ¹⁶. Перелік посад із зазначенням прав та обов'язків окремих військових службових осіб серед іншого може бути наведено в спеціальних настановах, інструкціях тощо¹⁷. Крім того, набуття особою статусу військового начальника може здійснюватися як в обов'язковому порядку (безумовно), так і факультативно (за певних умов)¹⁸.

¹⁵ Постанова Городнянського районного суду Чернігівської області від 23.12.2022 р. у справі № 732/1127/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108035936>.

¹⁶ Див. Дисциплінарний статут Збройних Сил України, ст. 8.

¹⁷ Туркот М. Військові службові особи як суб'єкти відповідальності за корупційні адміністративні правопорушення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 17–18.

¹⁸ Туркот М. С. Співвідношення понять «військовий начальник», «військова службова особа» та «військова посадова особа». *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-*

Аналізуючи Статути ЗСУ, можна виокремити характерні ознаки, якими наділений військовий начальник: наявність підлеглих; право одноособово приймати рішення та віддавати підлеглим обов'язкові для виконання накази; право перевіряти виконання відданих наказів (розпоряджень); право вимагати від підлеглих надання оперативної та іншої інформації; право застосовувати до підлеглих заходи дисциплінарного заохочення та стягнення^{19;20;21}.

Окрім того, у Статутах ЗСУ, вживається поняття *командир*, яке за своєю правовою природою є більш вузьким поняттям, ніж військовий начальник. Водночас у випадках, коли начальник за посадою одночасно є командиром військової частини – зазначені поняття можуть і збігатися.

Також слід звернути увагу що Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» передбачено такі категорії, як військовозобов'язані (особи, які перебувають у запасі для комплектування ЗСУ та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави) та резервісти (особи, які проходять службу у військовому резерві ЗСУ, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період). Статтею 29 цього Закону регламентовано особливості проходження зборів військовозобов'язаними та резервістами, зокрема однією з особливостей є те, що на даних осіб під час зборів поширюється дія Статутів ЗСУ²². Отже, під час зборів військовозобов'язані та резервісти при наявності характерних ознак (наприклад, тимчасового виконання обов'язків командира) можуть набувати права віддавати обов'язкові до виконання законні вимоги.

Найпоширенішим способом реалізації розпорядчої влади з боку командирів та військових начальників стосовно підлеглих є віддання наказів.

Наказ – пряма обов'язкова вимога командира (начальника) про виконання або невиконання підлеглим певних службових дій²³. Зв'язок цих двох взаємообумовлених понять «вимога» та «наказ» простежується і у судових рішеннях, де судді фактично їх ототожнюють. До прикладу, у постанові Вишгородського районного суду Київської області від 09.03.2021 р. у справі № 363/942/21 зміст проступку визначено наступним чином:

розишукової діяльності: Зб. мат-лів всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 3 берез. 2017 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 407–411.

¹⁹ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України.

²⁰ Див. Дисциплінарний статут Збройних Сил України.

²¹ Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 550-XIV. Дата оновлення: 02.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14#n3>.

²² Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. Дата оновлення: 29.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n102>.

²³ Науково-практичний коментар до ст. 172-10 Кодексу про адміністративні правопорушення України. URL: <http://www.jurists.org.ua/administrative-law/7089-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-172-10-kodeksu-pro-adminstrativn-pravoporushennya-ukrayini.html>.

«Військовослужбовець Особа_1 ... відмовився від виконання законних вимог свого командира (начальника), зокрема наказу від 30 листопада 2020 року № 74о/с, чим вчинив адміністративне правопорушення...»²⁴, а у постанові Дружківського міського суду Донецької області від 23.12.2022 р. у справі № 229/2906/22 суд наголошує, що: «...суть правопорушення ч. 2 ст. 172-10 КУпАП не розкриті, оскільки не зазначено який саме наказ командира відмовився виконувати Особа_2 та за яких обставин»²⁵.

Право командира – віддавати накази і розпорядження, а обов'язок підлеглого – їх виконувати, крім випадку віддання явно злочинного наказу чи розпорядження. Наказ має бути виконаний сумлінно, точно та у встановлений строк (ст. 6 Дисциплінарного статуту ЗСУ)²⁶.

Наприклад, у Бойовому статуті механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних сил України (частині II, батальйон, рота) зазначено, що постановка бойових завдань підрозділам здійснюється бойовим наказом (попередніми бойовими розпорядженнями), у ході бою – бойовим розпорядженням²⁷. Згідно з п. 47 Бойового статуту артилерії ЗСУ, бойові завдання підпорядкованим підрозділам доводяться бойовим наказом, а в ході бою – бойовими розпорядженнями, командами (сигналами). Завдання підрозділам командир може визначати та ставити особисто за принципом «один – одному». З метою недопущення витоку інформації до підрозділу доводиться виключно його бойове завдання. Віддані усно командиром дивізіону (батареї) накази та розпорядження записуються у стислому вигляді в журнал обліку відданих і отриманих розпоряджень²⁸.

Військовослужбовець зобов'язаний неухильно виконати відданий йому наказ у зазначений термін (ст. 37 Статуту внутрішньої служби ЗСУ)²⁹. Слід визнати, що так само, як і наказ вимога з боку командира чи начальника може бути доведена до одного чи декількох підлеглих військовослужбовців усно або письмово, у тому числі з використанням технічних засобів зв'язку.

Обов'язковими до виконання є лише законні вимоги командира (начальника). *Законність вимоги* означатиме, що вона:

²⁴ Постанова Вишгородського районного суду Київської області від 09.03.2021 р. у справі № 363/942/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95427749>.

²⁵ Постанова Дружківського міського суду Донецької області від 23.12.2022 р. у справі № 229/2906/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108037354>.

²⁶ Див. Дисциплінарний статут Збройних Сил України, ст. 6.

²⁷ Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних сил України», частина II, батальйон, рота. СБП 3-(01,02,04).56(57) : Затвердж. наказом командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 30.12.16 р. № 605. С. 14.

²⁸ Бойовий статут артилерії Збройних Сил України, частина II (дивізіон, батарея, взвод, гармата). БП 3-(07).03. __ : Затвердж. наказом командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 18.05.2020 р. № 376. С. 32.

²⁹ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 37.

- висунута тільки в межах компетенції відповідного командира (начальника);
- сформульована чітко і не може допускати подвійного тлумачення;
- доведена з дотриманням певного порядку (наприклад, вимога, яка міститься у наказі з фінансових, матеріально-технічних та кадрових питань має бути оформлена у письмовій формі);
- за своїм змістом не суперечить чинному законодавству, не пов'язана з порушенням конституційних прав і свобод військовослужбовця та інших громадян;
- питання, які становлять зміст вимоги стосуються обов'язків військовослужбовця, до якого така вимога адресована.

Недотримання цих умов виключають протиправність діяння з боку військовослужбовців і не утворюють об'єктивної сторони адміністративного правопорушення, передбаченого будь-якою частиною ст. 172-10 КУпАП.

Так на розгляд Шевченківського районного суду м. Запоріжжя надійшли матеріали справи № 336/6963/22 стосовно старшого лейтенанта Особи_1, якому ставилося у вину скоєння адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-10 КУпАП. Згідно з протоколом про адміністративне правопорушення Особа_1, будучи військовослужбовцем за мобілізацією, в умовах особливого періоду, а саме воєнного стану, *відмовився від виконання законних вимог начальника групи сил підтримки штабу військової частини старшого лейтенанта Особи_2, щодо складання актів прийому-передачі інженерного майна (генераторів струму). У рапорті від 08.12.2022 р. Особа_1 зазначив, що він офіцер групи сил підтримки штабу військової частини №__ за напрямком радіаційного, хімічного та біологічного захисту відмовився виконувати наказ начальника групи сил підтримки штабу військової частини через те, що не має відношення до майна цієї служби. Функціональні обов'язки офіцера групи сил підтримки, які було додано до матеріалів справи підпису Особи_1 про ознайомлення з ними не містили. Належних доказів того, що складання актів прийому-передачі інженерного майна (генераторів струму), про які в усній формі наказав Особа_2 відносяться до напрямку служби Особа_1, матеріали справи також не містили. Тож, дослідивши наявні документи, суддя у постанові від 20.12.2022 р. зазначив, що будь-яких доказів того, що окреслені вимоги командира є законними та відносяться до функціональних обов'язків Особи_1 матеріали справи не містять, з огляду на що провадження у справі про адміністративне правопорушення відносно цього військовослужбовця про притягнення його до адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 172-10*

КУпАП було закрито на підставі п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП, за відсутністю складу адміністративного правопорушення³⁰.

Іншим прикладом є матеріали та результати перегляду апеляційним судом Донецької області справи про адміністративне правопорушення за апеляційною скаргою Особи_1 на постанову судді Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 19.06.2015 р. Постановою вказаного суду військовослужбовець Особа_1 був визнаний винним у скоєнні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-10 КУпАП і притягнутий до адміністративної відповідальності за те, що 11.06.2015 р. з групою інших військовослужбовців відмовився виконувати розпорядження тимчасово виконуючого обов'язки заступника командира військової частини по облаштуванню капоніра та інших робіт по підтриманню санітарно-гігієнічних норм. В апеляційній скарзі Особа_1, оскаржуючи рішення суду першої інстанції, зауважує, що під час розгляду не були з'ясовані і доведені обставини, які б свідчили, що в його діях є ознаки адміністративного проступку, передбаченого ст. 172-10 КУпАП, аргументуючи це тим, що заступник командира військової частини, де він проходить службу, всупереч вимогам статутів ЗСУ за нібито скоєне правопорушення направив його, офіцера, на роботи, на які можна направляти лише рядовий та сержантський склад. Розглядаючи цю справу апеляційний суд встановив, що суддею суду першої інстанції не було з'ясовано, чи відповідає вимогам відповідного військового статуту та якого саме (із зазначенням пункту чи статті) надане тимчасово виконуючим обов'язки заступника командира військової частини Особі_1 розпорядження про виконання зазначених у протоколі про адміністративне правопорушення робіт. З огляду на викладене постановою судді суду першої інстанції рішенням апеляційного суду було скасовано, а провадження по справі закрито на підставі п. 1 ст. 247 КУпАП за відсутністю складу адміністративного правопорушення³¹.

Законодавство України містить таке поняття як *бойовий імунітет* – звільнення військового командування, військовослужбовців, добровольців Сил територіальної оборони ЗСУ, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування

³⁰ Постанова Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 20.12.2022 р. у справі № 336/6963/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107938084>.

³¹ Постанова апеляційного суду Донецької області від 05.08.2015 р. у справі № 235/4468/15п. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105432110>.

збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 1 Закону України «Про оборону України»³². В умовах війни (бойових дій) цей правовий інститут суттєво розширює рамки законності наказів та інших вимог військового командування в частині можливого обмеження прав і свобод фізичних і юридичних осіб, виправдовує ризики завдання матеріальної шкоди, а також шкоди життю та здоров'ю фізичних осіб, включаючи бойові втрати особового складу ЗСУ та інших військових формувань. Попри це, навіть в умовах війни чи інших збройних конфліктів збройні сили держав (сторін), які воюють (комбатанти) мусять дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права.

З метою запобігання зайвим стражданням та невиправданим жертвам серед цивільного населення, заподіяння великого і довгострокового збитку природному середовищу, пов'язаним із воєнними діями, для сторін, що воюють, встановлюються *заборони та обмеження у виборі методів і засобів ведення воєнних дій*:

- убивати або завдавати поранення цивільним особам;
- убивати або завдавати поранення особам, яких визнано чи яких за даних обставин належить визнати особами, які вибули зі строю (*hors de combat*). Особою, що вибула зі строю, вважається будь-яка особа, яка: перебуває під владою супротивної сторони; зрозуміло виражає намір здатися в полон; непритомна чи яким-небудь іншим чином виведена зі строю внаслідок поранення чи хвороби й тому не здатна оборонятися, за умови, що в будь-якому разі ця особа утримується від ворожих дій і не намагається втекти;
- убивати парламентаря і осіб, які його супроводжують;
- нападати на осіб, які зазнають корабельної аварії або покидають на парашуті літальний апарат, що терпить лихо, і які не чинять ворожих дій (за винятком осіб, які десантуються у складі повітряних десантів);
- застосовувати силу, що допускається стосовно осіб, які не мають права на захист від прямих нападів, але у конкретних обставинах перевищує необхідну для досягнення законної військової мети;

³² Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

- примушувати осіб, які знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права, брати участь у воєнних діях;
- віддавати наказ «нікого не залишати в живих» або загрожувати ним;
- брати заручників;
- вводити противника в оману шляхом віроломства;
- використовувати не за призначенням розпізнавальні емблеми Червоного Хреста, Червоного Півмісяця чи Червоного Кристала, міжнародні розпізнавальні знаки цивільної оборони та розпізнавальні знаки культурних цінностей, міжнародний спеціальний знак особливо небезпечних об'єктів, білий прапор парламентаря, інші міжнародно визнані знаки і сигнали;
- незаконно використовувати розпізнавальну емблему Організації Об'єднаних Націй;
- вдаватися до нападів невибіркового характеру, до яких належать напади:
 - не спрямовані на конкретні військові об'єкти;
 - при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні військові об'єкти; або
 - при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені, як це вимагається згідно з Додатковими протоколами до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., і які у кожному такому випадку вражають військові об'єкти й цивільних осіб або цивільні об'єкти, не розрізняючи їх;
- здійснювати напад невибіркового характеру, який може спричинити такі втрати серед цивільного населення та такий збиток цивільним об'єктам, що будуть непорівнянними з досягненням необхідної військової переваги над противником;
- здійснювати терор щодо цивільного населення;
- використовувати голод серед цивільного населення з метою досягнення воєнних цілей;
- знищувати, вивозити або приводити в несправність об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення;
- нападати на медичні формування та санітарно-транспортні засоби, які мають належні відмітні емблеми (знаки) і сигнали, хоча відсутність емблем не означає відсутність захисту, що надається таким об'єктам, але ускладнює ідентифікацію таких об'єктів;
- здійснювати вогневе ураження населених пунктів, портів, осель, храмів та госпіталів (за умови, коли вони не використовуються у воєнних цілях);

➤ знищувати культурні цінності, історичні пам'ятники, місця відправлень культових обрядів та об'єкти, які складають культурну чи духовну спадщину народів, а також використовувати їх з метою досягнення успіху в бойових діях;

➤ знищувати або захоплювати власність противника та власність цивільного населення, крім випадків, коли такі дії викликані абсолютною військовою необхідністю;

➤ віддавати на розграбування населені пункти або місцевості.

Міжнародне гуманітарне право передбачає індивідуальну відповідальність фізичних осіб і зобов'язує держави, які беруть участь у збройному конфлікті, вживати заходів щодо припинення будь-яких порушень його вимог. Військовослужбовці та працівники ЗСУ за порушення норм міжнародного гуманітарного права можуть бути притягнуті як до дисциплінарної, так і до кримінальної відповідальності³³. Таким чином вимоги командирів (начальників), які пов'язані з порушенням заборон та обмежень у виборі методів і засобів ведення воєнних дій за своїм змістом є незаконними. Відмова від виконання вимог командирів (начальників), які тягнуть порушення заборони та обмеження у виборі методів і засобів ведення воєнних дій виключає склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-10 КУпАП.

Суди різних інстанцій постійно звертають увагу, що виклад інкримінованих правопорушнику діянь має бути конкретизований. Це означає, що у формулюванні делікту повинні включатися всі ті дії (бездіяльність), які відповідають опису об'єктивної сторони адміністративного правопорушення в адміністративно-правовій нормі, в якій передбачена відповідальність за вчинення даного адміністративного правопорушення³⁴. Крім того, у ч. 4 ст. 15 КУпАП наголошується, що за вчинення військових адміністративних правопорушень військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів несуть відповідальність, передбачену главою 13-Б цього Кодексу, за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою *кримінальну відповідальність*³⁵. На сьогодні КК України містить дуже схожі за об'єктивною стороною склади військових кримінальних правопорушень: «Непокора» (ст. 402) та «Невиконання наказу» (ст. 403). І як свідчить аналіз судової практики межа між адміністративною та кримінальною кваліфікацією

³³ Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міноборони України від 23.03.2017 р. № 164. Дата оновлення: 31.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#n374>.

³⁴ Постанова Київського апеляційного суду від 05.10.2022 р. у справі № 761/11650/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106117315>.

³⁵ Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24): Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Дата оновлення: 29.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2>.

часто видається надто невизначеною. На підтвердження цьому пропонується переглянути декілька схожих за об'єктивною стороною ситуацій, викладених у судових рішеннях:

1) приклади діянь, які було кваліфіковано як адміністративне правопорушення:

➤ «штаб-сержант Особа_1 01.12.2022 р. о 06:00 год., в с. Богуславка Ізюмського району Харківської області, в умовах воєнного стану, відмовився виконувати законну вимогу командира механізованої роти *висунутись з рештою особового складу у визначений район та зайняти оборону на визначених позиціях*, чим вчинив адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-10 КУпАП»³⁶;

➤ «військовослужбовець Особа_1 07.11.2022 р. близько о 10:00 год. в умовах особливого періоду, перебуваючи в місці тимчасової дислокації підрозділу (в Донецькій області) відмовився від виконання законних вимог командира щодо *ведення оборонних дій біля залізничної станції Майорське (м. Горлівка)*, чим вчинив адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-10 КУпАП»³⁷;

2) приклад діяння, яке було кваліфіковано як кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 402 КК України:

➤ «29.10.2022 р. приблизно о 14:24 год. солдат Особа_1, перебуваючи в районі виконання завдань військової частини, отримавши законний усний наказ від свого прямого начальника *вибути до ротного опорного пункту «Бастіон», із завданням не допустити прориву противника у вказаному напрямку*, відмовився його виконувати»³⁸.

Розмежування складів даних видів військових адміністративних і кримінальних правопорушень має робитися залежно від наявності ознак суспільної небезпеки вчинків.

Беззаперечною ознакою підвищеної суспільної небезпеки подібних діянь є настання тяжких наслідків, спричинених саме відмовою від виконання або фактичним невиконанням законних вимог командира (начальника). Наявність причинно-наслідкового зв'язку невиконання законних вимог у формі наказу і настанням тяжких наслідків є обов'язковою умовою кримінальної кваліфікації такого діяння. Розділ XIX КК України не містить визначення «тяжких наслідків» стосовно військових кримінальних правопорушень. У постанові

³⁶ Постанова Котелевського районного суду Полтавської області від 23.12.2022 р. у справі № 535/3169/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108042972>.

³⁷ Постанова Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 03.01.2023 р. у справі № 243/40/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108042972>.

³⁸ Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 19.12.2022 р. у справі № 202/9354/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107940402>.

Верховного Суду (Другої судової палати Касаційного кримінального суду) від 20.06.2018 р. у справі № 566/606/15-к, коментуючи п. 5 ч. 1 ст. 67 КК України колегія суддів зазначає, що під *тяжкими наслідками*, завданими кримінальним правопорушенням розуміються ті суспільно небезпечні зміни в об'єкті кримінально-правової охорони, які викликані вчиненням злочину, але виходять за межі його складу. З урахуванням конкретних обставин кримінального провадження тяжкими наслідками можуть, зокрема, визнаватися смерть однієї чи декількох осіб, значна шкода здоров'ю людей, майнова шкода у великому чи особливо великому розмірах тощо³⁹.

Науковці небезпідставно наголошують, що вести мову про уніфікованість тлумачення такого оціночного поняття як «тяжкі наслідки» в кримінальному законі загалом не доводиться. Звертаючись до оціночних понять, законодавець надає кримінально-правовим нормам гнучкості, яка розширює можливості їх застосування до максимальної кількості життєвих ситуацій⁴⁰. Тож поняття «тяжкі наслідки» може означати будь-який вид наслідків, які лежать у площині охоронюваного об'єкта і за ступенем суспільної небезпеки є приблизно однаковими з іншими наслідками, вказаними в диспозиції відповідної кримінально-правової норми чи інших правових норм цього розділу КК України⁴¹. Враховуючи загальний об'єкт військових правопорушень, тяжкими наслідками від таких протиправних діянь може бути: велика матеріальна шкода, смерть, тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження, втрата боєздатності військового підрозділу, у воєнний час – втрата військових позицій, ініціативи у веденні бойових дій, окупація ворогом певних територій України тощо.

Так, невиконання Особою_1 наказу старшого начальника висунути з військовим підрозділом на визначений рубіж із завданням не допустити прориву противника у вказаному напрямку мало наслідком *підрив бойової готовності та боєздатності підрозділу*, що могло призвести до прориву російсько-окупаційними військами оборони ЗСУ на зазначеній ділянці оборони⁴².

Або інший приклад – відмова старшого лейтенанта Особи_1 виконати наказ безпосереднього командира (висунути з підлеглим особовим складом згідно визначеного маршруту, задля блокування дії противника та забезпечення безпечного проходу підрозділів у смузі наступу угруповання) призвела до

³⁹ Постанова ККС Верховного Суду від 20.06.2018 р. у справі № 566/606/15-к. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_20_06_2018_roku_u_spravi_566_606_15_k/.

⁴⁰ Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правове поняття «інші тяжкі наслідки»: проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 1. С. 167–168.

⁴¹ Там само, с. 163.

⁴² Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 19.12.2022 р. у справі № 202/9354/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107940402>.

зниження боєдатності 1-ої механізованої роти механізованого батальйону військової частини та загрози безпеці передислокації військових сил наступу у визначеному районі бойових дій⁴³.

За наявності тих чи інших тяжких наслідків відмову від виконання чи невиконання законних вимог командира (начальника) має бути кваліфіковано як *кримінальне правопорушення*⁴⁴.

У протилежність наведеному, типовим прикладом невиконання законних вимог командира, яке (через відсутність факту можливості спричинення такими діями тяжких наслідків) було правильно кваліфіковано як адміністративне правопорушення може слугувати справа № 278/2250/19, яка стала спершу предметом розгляду Житомирського районного суду Житомирської області, а потім перегляду (за апеляційною скаргою адвоката) Житомирського апеляційного суду: «22.08.2019 р. старший солдат Особа_1 в службовий час, перебуваючи на території військової частини, не виконав законної вимоги командира цієї частини, а саме не відреагував на наказ останнього підійти до нього, який звучав як «солдат Особа_1, підійти до мене!» та був повторений декілька разів». Дослідивши надані докази, суд першої інстанції визнав кваліфікацію діяння (бездіяльності) військовослужбовця Особи_1 правильною, а його винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-10 КУпАП, з чим надалі погодився і апеляційний суд⁴⁵.

Водночас у правозастосовній практиці часом виникають слушні питання з приводу того чи є обов'язковою умовою об'єктивної сторони адміністративного проступку, передбаченого ч.ч. 1 чи 2 ст. 172-10 КУпАП, наявність конкретних вчинків з боку військовослужбовця, які демонструють сам факт відмови від виконання законної вимоги? Наприклад, в апеляційній скарзі (у справі № 33/812/396/21) апелянт просить скасувати постанову суду першої інстанції про притягнення його до адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 172-10 КУпАП, а провадження по справі закрити у зв'язку з відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення, обґрунтовуючи це тим, що протокол про адміністративне правопорушення від 16.07.2021 р. складено за фактом «невиконання», а не відмови від виконання наказу, а жодних доказів

⁴³ Вирок Теплодарського міського суду Одеської області від 08.12.2022 р. у справі № 516/239/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107765295>.

⁴⁴ Веселов М. Проблеми кваліфікації окремих військових адміністративних правопорушень в умовах воєнного стану (на прикладі проступків, передбачених ст. 172-10 КУпАП). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 13–21. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-13-21.

⁴⁵ Постанова Житомирського апеляційного суду від 17.09.2019 р. у справі № 278/2250/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84303495>.

саме відмови від виконання вимоги командира, як це сформульовано у диспозиції ч. 1 ст. 172-10 КУпАП, матеріали справи не містять⁴⁶.

Аргументи з цього питання у судових рішеннях іноді виявляються також доволі суперечливою. Так, у мотивувальній частині постанови Київського апеляційного суду від 05.10.2022 р. у справі № 761/11650/22 зазначається: «аналіз наведеної норми дає підстави для висновку, що склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-10 КУпАП, складає відкрита відмова виконати наказ командира (начальника), непокора, що передбачає наявність заяви (усної чи письмової) підлеглого про його небажання виконувати наказ, або інше демонстративне його невиконання, яке може супроводжуватись будь-якими репліками чи здійснюватися мовчки»⁴⁷. Водночас в контексті критичного аналізу наведеного витягу з судового рішення слід зауважити, що відкрита відмова (висловлена привселюдно, в присутності інших осіб) виконати наказ начальника (непокора) з боку військовослужбовця утворює склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 402 КК України (приведений вище фрагмент з судового рішення) вочевидь є витягом з коментарю до зазначеної кримінально-правової норми). Така форма відмови від виконання наказу визначає найбільш зухвалу форму невиконання, від так становить значно більшу суспільну небезпеку, що обумовлює кримінальну відповідальність за це діяння. Тому цілком закономірно виникає питання, коли ситуацію відкритої (публічної) відмови виконувати наказ командира кваліфікують як адміністративний проступок, а правопорушника притягають до адміністративної відповідальності замість кримінальної. Наприклад, з протоколу про адміністративне правопорушення від 29.12.2022 р. вбачається, що 26.12.2022 р. приблизно о 20:20 год. під час віддання усного наказу командиром військової частини щодо вибуття з місця тимчасової дислокації для охорони та оборони (у разі оголошення повітряної тривоги) визначеного об'єкту штаб-сержант Особа_1 в умовах особливого періоду відмовився виконувати цей наказ командира *в присутності свідків*. Суддя за результатами судового розгляду погодився з кваліфікацією цього вчинку з боку військовослужбовця саме як адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-10 КУпАП⁴⁸.

Як зазначають науковці, спосіб вчинення кримінального правопорушення, ознаки якого закріплені у ст. 402 КК України («Непокора») – це бездіяльність –

⁴⁶ Постанова Миколаївського апеляційного суду від 10.12.2021 р. у справі № 33/812/396/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101898156>.

⁴⁷ Постанова Київського апеляційного суду від 05.10.2022 р. у справі № 761/11650/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106117315>.

⁴⁸ Постанова Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 03.01.2023 р. у справі № 495/11/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108224314>.

невиконання наказу, яка супроводжується дією – відкритою, тобто явною відмовою виконати наказ. Ця відмова може бути вербальною, може бути вчинена шляхом конклюдентних дій⁴⁹. Відкрита зухвала відмова військовослужбовця виконувати законну вимогу у формі наказу командира (начальника) незалежно від обставин (наявності чи відсутності бойової обстановки) завжди має бути кваліфікована як *кримінальне правопорушення!*

Військове адміністративне правопорушення – відмова від виконання законних вимог командира (начальника) може полягати у:

- висловленні в усній, письмовій чи конклюдентній формі небажання або незгоди, з якої можна зробити висновок про намір не виконувати таку вимогу;
- невиконанні дій, які мали бути виконані згідно з вимогою;
- виконанні таких дій з порушенням висловлених у вимозі (встановлених наказом) строків та інших обов'язкових умов їх виконання;
- імітації виконання чи створенні штучних умов неможливості фактичного виконання таких дій;
- у діях, вчиняти які вимога прямо забороняла.

Проступок вважається завершеним, залежно від форми його вчинення, з моменту відмови виконати вимогу начальника або з моменту її фактичного невиконання⁵⁰.

Так, 30.11.2022 р. близько 14:00 год., перебуваючи у тимчасовому місці дислокації підрозділу старший солдат Особа_1 отримав наказ від командира роти на вибуття у район виконання завдань. Особовому складу підрозділу було надано 2 години для підготовки і збору речей. Особа_1 у визначений командиром час не прибув для відправлення у район виконання завдань без поважних та об'єктивних причин. Військовослужбовець Особа_1 в судовому засіданні свою провину у вчиненні адміністративного правопорушення не визнав, обґрунтовуючи свою відсутність у пункті збору особового складу тим, що у зазначений день та час мав погане самопочуття, незадовільний стан здоров'я та на підтвердження зазначеного, надав суду довідки з результатами огляду лікаря військової частини та направлення на проходження ним медичного огляду. З наявних у матеріалах справи доказів суд встановив, що від законних вимог командира (висловлених у формі наказу) Особа_1 *не відмовлявся, але у визначений командиром час у розташування не прибув, повідомивши командира по телефону, що має направлення на консультацію до лікаря.* Відповідно до ст. 254 Статуту внутрішньої служби ЗСУ

⁴⁹ Брич Л. Співвідношення складів військових злочинів зі складами злочинів, що мають з ними тотожні за змістом ознаки. *Вісник Львів. ун-ту. Серія юрид.* 2011. Вип. 54. С. 330.

⁵⁰ Постанова Київського апеляційного суду від 05.10.2022 р. у справі № 761/11650/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106117315>.

військовослужбовці зобов'язані негайно повідомити про захворювання безпосередньому начальникові, який зобов'язаний направити хворого до медичного пункту частини. Враховуючи наведене, суд відхилив доводи Особи_1 стосовно поважності невиконання наказу командира, а саме те, що він не прибув для вибуття особового складу у район виконання завдань через незадовільний стан здоров'я, оскільки наказ він прийняв, після чого порушив порядок звернення на отримання медичної допомоги. Оцінюючи надані докази суд цілком слушно дійшов висновку про те, що Особа_1, будучи військовослужбовцем, своїми діями (бездіяльністю) *фактично скоїв відмову від виконання законних вимог командира (начальника)*, вчинену в умовах особливого стану, тобто скоїв адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-10 КУпАП⁵¹.

Невиконання дій, які мали бути виконані згідно з вимогою командира (начальника), навіть за умови відсутності висловленого військовослужбовцем небажання їх виконувати утворює склад фактичної відмови. Оскільки відповідно до ст. 37 Статуту внутрішньої служби ЗСУ військовослужбовець після отримання наказу відповідає: «Слухаюсь» і далі виконує його. Про виконання або невиконання наказу військовослужбовець зобов'язаний доповісти командирові (начальникові), який віддав наказ, і своєму безпосередньому командирові (начальникові), а також вказати причини невиконання наказу або його несвоєчасного (неповного) виконання. Якщо військовослужбовець розуміє, що він неспроможний виконати наказ своєчасно та у повному обсязі, він про це зобов'язаний доповісти вищезазначеним особам негайно⁵².

Так, у справі № 460/1098/19 тимчасово виконуючому обов'язки помічника командира військової частини з фінансово-економічної роботи – начальнику фінансової служби Особі_1 ставилося у провину порушення вимог п. 25 Постанови Верховної Ради України від 23.06.1995 р. № 243/95 «Про затвердження положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі» та наказу командира військової частини від 27.09.2018 р. № 1563 про притягнення його до матеріальної відповідальності та стягнення коштів на певну суму. Згідно з протоколами про адміністративні правопорушення від 27.02.2019 р. дії Особи_1 були кваліфіковано за ч. 2 ст. 172-10 та ч. 2 ст. 172-15 КУпАП («Недбале ставлення до військової служби»). У судовому засіданні Особа_1 свою вину у

⁵¹ Постанова Мар'їнського районного суду Донецької області від 21.12.2022 р. у справі № 237/3607/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107993640>.

⁵² Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. Дата оновлення: 21.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#n3>.

вчиненні адміністративних правопорушень, передбачених зазначеними нормами КУпАП не визнав та пояснив, що 27.09.2018 р. він ознайомився з наказом командира військової частини № 1563 від 27.09.2018 р., але вважає, що даний наказ винесено протиправно, всупереч вимогам чинного законодавства, тому він оскаржив його до Львівського окружного адміністративного суду, однак рішення по даній адміністративній справі не прийнято, тому він 04.10.2018 р. відповідно до ст. 37 Статуту внутрішньої служби ЗСУ здійснив доповідь командирові рапортом (вхідний номер № 6513) про неможливість виконання вказаного наказу. Рішення по його доповідях не було прийнято. 18.03.2019 р. він подав командирові військової частини рапорт (вхідний № 1861) з клопотанням про ініціювання звернення до фінансового органу, який здійснює фінансово-господарську діяльність ЗСУ та контроль за її додержанням про оцінку даної справи (ситуації) та надання роз'яснень з приводу притягнень його до матеріальної відповідальності та виконання наказу № 1563 від 27.09.2018 р. На що отримав з боку керівництва відмову. У своєму рішенні суд слушно звернув увагу на те, що Особа_1, вважаючи незрозумілим наказ командира військової частини від 27.09.2018 р. № 1563 повідомив командування про неможливість виконання вимог цього наказу та просив внести зміни, при цьому, не погоджуючись з таким, вчиняв логічні і послідовні дії щодо оскарження цього наказу. За таких обставин суд не угледів у діях Особи_1 відмови від виконання законних вимог командира (начальника), а також недбалого ставлення військової службової особи до військової служби, вчинені в умовах особливого періоду та закриття провадження у справах про адміністративні правопорушення⁵³.

Не може бути кваліфіковано як відмову від виконання законних вимог командира (начальника) дії, які полягають у виявленні свого незадоволення чи суперечці військовослужбовця з командиром з приводу порядку чи термінів виконання законної вимоги (за умови, якщо таку вимогу врешті-решт було виконано). Згідно зі ст. 37 Статуту внутрішньої служби ЗСУ підлеглий має право звернутися до командира (начальника) з проханням уточнити наказ.

Так, постановою судді Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 30.03.2022 р. військовослужбовця Особу_1 було визнано винним у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-10 КУпАП та накладено на нього адміністративне стягнення. Відповідно до постанови 19.03.2022 р. близько 20:00 хв. лейтенант Особа_1, перебуваючи на території охоронюваного об'єкта в районі населеного пункту Воловець (Закарпатська область), в умовах особливого періоду, відмовився виконувати законний наказ командира

⁵³ Постанова Яворівського районного суду Львівської області від 12.04.2019 р. у справі № 460/1098/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81312668>.

батальйону про відбуття до штабу військової частини у м. Ужгород, чим вчинив зазначене військове адміністративне правопорушення. Не погоджуючись з даною постановою Особа_1 подав апеляційну скаргу, в якій просив скасувати оскаржувану постанову суду та закрити провадження у справі. Переглянувши матеріали справи, апеляційний суд вважає, що суд першої інстанції, приймаючи рішення у справі, не дослідив належним чином, чи дійсно була відмова Особи_1 від виконання наказу. Водночас, з матеріалів справи та письмових пояснень про адміністративне правопорушення випливає, що наказ командира батальйону Особою_1 був виконаний 20.03.2022 р. З огляду на те, що військовослужбовець своєї вини у вчиненні інкримінованого йому правопорушення не визнав, та пояснив, що не відмовлявся від виконання вимог командира, а лише уточнював чи є наказ або розпорядження командування про його відрядження до м. Ужгород письмовим чи усним, апеляційний суд своїм рішенням постановив апеляційну скаргу Особи_1 задовольнити, постанову суду першої інстанції про притягнення останнього до адміністративної відповідальності скасувати, а провадження у справі про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-10 КУпАП закрити на підставі п. 1 ст. 247 КУпАП, за відсутністю складу адміністративного правопорушення⁵⁴.

Як зазначалося вище *об'єктивну сторону* правопорушення, передбаченого *частиною другою ст. 172-10 КУпАП* утворює відмова від виконання законних вимог командира (начальника), вчинена в умовах особливого періоду, крім воєнного стану.

Законодавче визначення поняттю «*особливий період*» надається у Законах України «Про оборону України» (ст. 1) та «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (ст. 1) – це період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, ЗСУ, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій^{55;56}.

⁵⁴ Постанова Закарпатського апеляційного суду від 18.07.2022 р. у справі № 308/3788/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105432110>.

⁵⁵ Див. Закон України «Про оборону України».

⁵⁶ Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII. Дата оновлення: 04.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.

Мобілізація – комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а ЗСУ, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано⁵⁷. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»:

➤ *загальна мобілізація* проводиться одночасно на всій території України і стосується національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, ЗСУ, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підприємств, установ і організацій;

➤ *часткова мобілізація* може проводитися в окремих місцевостях держави, а також стосуватися певної частини національної економіки, ЗСУ, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.

Вид, обсяги, порядок і строк проведення мобілізації визначаються Президентом України в рішенні про її проведення. Рішення про проведення відкритої мобілізації має бути негайно оголошене через засоби масової інформації. Рішення про проведення прихованої мобілізації доводиться до органів державної влади, інших державних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій по закритих каналах оповіщення в порядку, який визначається Президентом України⁵⁸.

Відповідно до Указу Президента України від 17.03.2014 р. № 303/2014 «Про часткову мобілізацію», затвердженого встановленим порядком, було оголошено часткову мобілізацію, у зв'язку з чим в Україні настав особливий період. Як наголошується у Постанові Вищого адміністративного суду України від 16.02.2015 р. у справі № 800/582/14, що Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» чіткого порядку припинення особливого періоду не визначено, при цьому закінчення періоду мобілізації не є самостійною підставою для припинення особливого періоду. Водночас ст. 1 наведеного Закону надано визначення поняттю *демобілізації* як комплексу заходів, спрямованих, серед іншого, на планомірне переведення ЗСУ, інших військових формувань, на організацію і штати мирного часу. Системний аналіз наведених правових норм, а також загальновідомих обставин іноземної агресії

⁵⁷ Див. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію».

⁵⁸ Там само, ст. 4.

щодо України дає суду підстави стверджувати, що у проміжок між періодами проведення мобілізації та після завершення строку їх тривання стан особливого періоду в країні не припинявся⁵⁹. Згідно з Листом Верховного Суду від 13.07.2018 р. № 60-1543/0/2-18 Верховний Суд, забезпечуючи єдність правозастосовної практики, також дотримується правової позиції, згідно з якою особливий період в Україні діє⁶⁰. Це пояснює правову практику кваліфікації правопорушень, пов'язаних з відмовою військовослужбовців від виконання законних вимог командира (начальника), починаючи з березня 2014 року до сьогодні, саме за ч. 2 ст. 172-10 КУпАП.

Уведення воєнного стану також є підставою настання (чи продовження) особливого періоду. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» *воєнний стан* – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень⁶¹. Указом Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні» з 05:30 год. 24.02.2022 р. на всій території України було введено воєнний, який до встановленого законодавством порядку указами Президента України вже неодноразово продовжувався.

27.01.2023 р. набув чинності Закон України від 13.12.2022 р. № 2839-IX⁶², яким було внесено принципових змін до ч. 2 ст. 172-10 КУпАП, а саме – виключено з диспозиції цієї норми таку факультативну ознаку як скоєння даного виду правопорушення в обстановці воєнного стану. Як зазначалося у пояснювальній записці до проєкту вказаного закону: «Завданням проєкту

⁵⁹ Постанова Вищого адміністративного суду України від 16.02.2015 р. у справі № 800/582/14. URL: https://vk24.ua/regulations_and_jurisprudence/postanovi/postanova-visogo-administrativnogo-sudu-ukraini-vid-16-lutogo-2015-r-u-spravi-no-80058214.

⁶⁰ Лист Верховного Суду від 13.07.2018 р. № 60-1543/0/2-18. URL: https://vk24.ua/regulations_and_jurisprudence/listi/okremi-kategorii-pracivnikov/list-verkhovnogo-sudu-vid-13-lipnya-2018-r-no-60-154302-18.

⁶¹ Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 29.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

⁶² Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці: Закон України від 13.12.2022 р. № 2839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#n8>.

Закону є гармонізація діючого законодавства між КК України та КУпАП у питаннях відповідальності за правопорушення, котрі військовослужбовці можуть допустити під час несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці»⁶³.

Необхідно звернути увагу, що чинна редакція ч. 4 ст. 402 та ч. 3 ст. 403 КК України передбачає кримінальну відповідальність за непокору чи невиконання військовослужбовцем наказу начальника вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці. Тож, з урахуванням наведеного, видається, що усі прояви невиконання військовослужбовцями наказу командира (начальника) мають здобувати кримінально-правової кваліфікації.

Але є деякі аспекти, які ставлять під сумнів абсолютність такої правової позиції. Не всі вимогу командира чи начальника мають форму наказу, натомість, як зазначалося, поняття «вимога» законодавство не містить. Наприклад, з матеріалів провадження у справі про адміністративне правопорушення № 3/220/58/23 випливає, що 25.11.2022 р. приблизно о 22-00 год. командир стрілецької роти, на підставі бойового розпорядження командира військової частини в усній формі, під відеозапис на камеру стільникового телефону *надав вимогу* солдату Особі_1 про заступання 26.11.2022 р. на чергування. На що останній відповів відмовою. Серед доказів, наданих суду, на підтвердження складу правопорушення міститься рапорт командира стрілецької роти, з якого вбачається, що 25.11.2022 р. Особі_1 на підставі бойового розпорядження командира в/ч № 1019 від 10.11.2022 р. було віддано наказ про заступання на бойове чергування на позиції «<...>»⁶⁴. Тож, у разі відмови військовослужбовця в умовах саме воєнного стану від виконання законної вимоги командира (начальника) (при відсутності ознак військового кримінального правопорушення) його дії слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 172-10 КУпАП⁶⁵.

Суб'єктом адміністративних правопорушень, передбачених ч.ч. 1 та 2 ст. 172-10 КУпАП є: військовослужбовці, а також військовозобов'язані та резервісти (дві останні категорії суб'єктами цих проступків можуть стати під час проходження ними зборів). Стаття 172-10 КУпАП не містить конкретного

⁶³ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці». Номер, дата реєстрації: 8271 від 08.12.2022. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75326.

⁶⁴ Постанова Великоновосілківського районного суду Донецької області від 10.02.2023 р. у справі № 220/67/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108905124>.

⁶⁵ Веселов М. Проблеми кваліфікації окремих військових адміністративних правопорушень в умовах воєнного стану (на прикладі проступків, передбачених ст. 172-10 КУпАП). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 13–21. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-13-21.

згадування про суб'єкта(ів) даного проступку, втім це впливає із загального припису, який містить ч. 4 ст. 15 цього Кодексу.

Відповідно до ч. 9 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»:

- *військовослужбовці* – це особи, які проходять військову службу;
- *військовозобов'язані* – це особи, які перебувають у запасі для комплектування ЗСУ та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави;
- *резервісти* – це особи, які проходять службу у військовому резерві ЗСУ, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний час та в особливий період.

До категорії військовослужбовців прирівнюються іноземці та особи без громадянства, які відповідно до закону проходять військову службу у ЗСУ.

Згідно зі ст. 29 цього ж Закону військовозобов'язані призиваються на *навчальні* (або перевірочні) та *спеціальні збори*. Резервісти проходять підготовку та збори відповідно до програм у порядку, встановленому положеннями про проходження громадянами України служби у військовому резерві. Про початок та закінчення зборів військовозобов'язаних та резервістів видається відповідний наказ командира військової частини. На військовозобов'язаних та резервістів (на час проходження ними зборів) поширюється дія статутів ЗСУ⁶⁶.

За аналогією зі ст. 401 КК України (яка надає визначення поняттю військового кримінального правопорушення) можна стверджувати, що за відповідними статтями глави 13-Б (Військові адміністративні правопорушення) КУпАП несуть відповідальність військовослужбовці ЗСУ, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом.

Законом України від 21.03.2023 № 3000-ІХ були внесені доповнення до ст. 15 та деяких інших норм КУпАП, відповідно до яких, за вчинення військових адміністративних правопорушень передбачених ст. 172-10 КУпАП до адміністративної відповідальності притягаються поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі в бойових діях. Адміністративна відповідальність настає за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою

⁶⁶ Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-ХІІ. Дата оновлення: 29.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.

кримінальну відповідальність. При цьому до поліцейських, як суб'єктів адміністративної відповідальності за ст. 172-10 КУпАП не може бути застосовано арешт з утриманням на гауптвахті⁶⁷.

Суб'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ст. 172-10 КУпАП – вина у формі прямого умислу, на що беззаперечно вказує формулювання фабули першої частини зазначеної статті, а саме – «відмова від виконання...». Констатація прямого умислу включає два такі елементи: а) підлеглий військовослужбовець розуміє зміст висунутої вимоги; б) свідомо не бажає її фактично виконувати. При цьому не має значення чи було таке небажання (виконувати вимоги командира) висловлено чи позначено зовні якимось іншим чином. До уваги береться кінцевий результат невиконання законної вимоги командира (начальника), яка за відсутності поважних причин та об'єктивних обставин, які б перешкождали її виконанню, не була фактично реалізована з боку військовослужбовця. Відсутність у військовослужбовця вини у формі прямого умислу на невиконання законної вимоги командира (начальника) виключає склад даного військового адміністративного правопорушення.

Так, постановою судді Центрального районного суду м. Миколаєва від 20.10.2021 р. заступник командира військової частини, підполковник Особа_1 був визнаний винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-10 КУпАП. З обставин справи випливає, що згідно письмового наказу командира військової частини від 31.05.2021 р., після повернення з зони Операції об'єднаних сил (далі – ООС) терміном до 01.07.2021 р. Особа_1 за звіт-реєстром, особисто повинен був надати до автомобільної служби військової частини дорожні листи на техніку, яка була включена до складу ремонтно-відновлювального батальйону озброєння центру логістики ОКП ОС, розраховані відповідно до вимог керівних документів (що відповідало його функціональним обов'язкам). Як свідчать результати службового розслідування частина дорожніх листів на вказану техніку до автомобільної служби в означений термін здано не було. Не погодившись з рішенням суду першої інстанції Особа_1 подав апеляційну скаргу, в якій просить постанову скасувати, а провадження по справі закрити у зв'язку з відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення. Приймаючи до уваги встановлені в апеляційному суді обставини справи, апеляційний суд дійшов висновку, що підполковник Особа_1, отримавши від командира військової частини наказ щодо надання після повернення з ООС терміном до 01.07.2021 р. до автомобільної служби військової частини дорожні листи, *не відмовився виконувати* отриманий наказ, а не виконав його у визначений

⁶⁷ Див. КУпАП, ч. 5 ст. 15.

командуванням термін з поважних причин. Як встановлено апеляційним судом, щодо деяких дорожніх листів, які необхідно було надати до автомобільної служби військової частини, проводились службові перевірки, оскільки, як вбачається з наказу від 31.05.2021 р. № 864/101, за дійсність та правильність оформлення дорожніх листів відповідальність несе особисто Особа_1. Отже, вказані у наказі вимоги командування не виконано, у передбачений строк, *не з вини Особи_1*. З урахуванням викладеного, апеляційний суд вважає, що в діях Особи_1 відсутній склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-10 КУпАП, оскільки останній *не мав на меті відмовлятися від виконання вимог*, викладених у наказі командування військової частини⁶⁸.

Слід зазначити, що *мета та/чи мотив* скоєння відмови від виконання законної вимоги командира (начальника) на кваліфікацію даного адміністративного правопорушення не впливає.

Протокол у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-10 КУпАП уповноважені складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

- органів управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, – про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків;

- органів Національної поліції, – про правопорушення, вчинені поліцейськими поліції особливого призначення Національної поліції України під час дії воєнного стану;

- органів військового управління ЗСУ, органу управління Державної спеціальної служби транспорту (далі – орган управління ДССТ), Національної гвардії України, які уповноважені на те відповідними начальниками органів військового управління, органу управління ДССТ, командувачем Національної гвардії України, – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

2) командувач Національної гвардії України або особа, яка виконує його обов'язки, – стосовно всіх військовослужбовців Національної гвардії України;

3) командири (начальники) військових частин (військових навчальних закладів, установ), – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

4) командири (начальники) підрозділів, які уповноважені на те командиром (начальником) військової частини, щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово.

⁶⁸ Постанова Миколаївського апеляційного суду від 10.12.2021 р. у справі № 33/812/396/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101898156>.

Командири підрозділів військової частини, уповноважені складати протоколи, визначаються наказами відповідних командирів (начальників) військових частин. Уповноважені посадові особи органів військового управління, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів військового управління. Уповноважені посадові особи Служби правопорядку, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів управління Служби правопорядку. Уповноважені посадові особи органу управління ДССТ, яким надано право складати протоколи, визначаються наказом начальника органу управління ДССТ⁶⁹.

Повноваження на складання протоколу про військове адміністративне правопорушення першому заступникові, заступникам командувача Національної гвардії України надається командувачем Національної гвардії України, а командирам (начальникам) підрозділів територіального управління, з'єднання, військової частини, вищого військового навчального закладу, навчальної військової частини (центру), бази, закладу охорони здоров'я та установи Національної гвардії України – командирами військових частин шляхом видання відповідного розпорядчого документа (наказу)⁷⁰.

Уповноважена посадова особа складає протокол не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких під розписку вручається військовослужбовцю (військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП).

Розгляд справ про адміністративні правопорушення за даною статтею закон (ст. 221 КУпАП) відносить до повноважень районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (суддів).

Строки накладення адміністративного стягнення: адміністративне стягнення може бути накладено не пізніш як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніш як через три місяці з дня його виявлення (ч. 2 ст. 38 КУпАП).

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення: справи даної категорії розглядаються судом протягом доби (ч. ст. 277 КУпАП).

Справа про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 172-10 КУпАП може бути розглянута за відсутності особи, яка притягається до

⁶⁹ Про затвердження Інструкції зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення : Наказ Міноборони України від 23.10.2021 р. № 329. Дата оновлення: 23.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1622-21#Text>.

⁷⁰ Про затвердження Інструкції з оформлення в Національній гвардії України матеріалів про військові адміністративні правопорушення : Наказ МВС України від 23.08.2017 р. № 726. Дата оновлення: 25.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1166-17#Text>.

адміністративної відповідальності (за умови, якщо у суду є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи) (ч. 1 ст. 268 КУпАП).

Стаття 172¹¹. Самовільне залишення військової частини або місця служби

Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу у разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю до трьох діб, -

тягнуть за собою арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі самі порушення, -

тягнуть за собою арешт з утриманням на гауптвахті на строк від семи до п'ятнадцяти діб.

Самовільне залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем (крім строкової військової служби), а також військовозобов'язаним та резервістом під час проходження зборів, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на військову службу у разі призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу тривалістю до десяти діб, -

тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачені частинами першою або третьою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, -

тягнуть за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Об'єктом даного правопорушення є суспільні відносини у сфері забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань. **Безпосередній об'єкт** – порядок проходження військової служби, зокрема умови тимчасового звільнення військовослужбовців з розташування військових частин чи інших місць проходження служби та їх подальшого повернення (прибуття) щодо.

Об'єктивну сторону правопорушення, передбаченого ст. 172-11 КУпАП утворює:

- самовільне залишення військової частини або місця служби;

➤ нез'явлення вчасно без поважних причин на службу в разі звільнення з частини, призначення або переведення, нез'явлення з відрядження, відпустки або з лікувального закладу.

Військовослужбовці, які проходять строкову військову службу та військовослужбовці, призвані на військову службу під час мобілізації, на особливий період, курсанти військових навчальних закладів, крім матросів і старшин, які перебувають на кораблях, розміщуються в казармах, а ті, що проходять військову службу за контрактом, – у службових жилих приміщеннях. У разі відсутності службового жилого приміщення військовослужбовці рядового, сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом і не перебувають у шлюбі, можуть розміщуватись у спеціально пристосованих казармах у розташуванні військової частини, а сімейні – у сімейних гуртожитках. Військовослужбовці-жінки розміщуються в окремих службових жилих приміщеннях (ст. 131 Статуту внутрішньої служби ЗСУ)⁷¹.

У ч. 4 ст. 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» зазначено, що військовослужбовці вважаються такими, що *виконують обов'язки військової служби*:

➤ на території військової частини або в іншому місці протягом робочого часу;

➤ поза військовою частиною, якщо перебування там відповідає обов'язкам військовослужбовця або його було направлено туди за наказом відповідного командира (начальника); під час виконання державних обов'язків, у тому числі у випадках, якщо ці обов'язки не були пов'язані з військовою службою;

➤ під час виконання обов'язку з урятування людського життя, охорони державної власності, підтримання військової дисципліни та охорони правопорядку⁷².

Сам по собі факт відсутності особи на службі не утворює складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-11 КУпАП⁷³. У судових рішеннях судді звертають увагу, що *самовільне залишення* має виражатися в активних діях з боку військовослужбовця із залишення території військової частини або місця служби без дозволу та законних на те підстав⁷⁴.

⁷¹ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 131.

⁷² Див. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», ст. 24.

⁷³ Постанова Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області від 01.08.2019 р. у справі № 483/1212/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83389203>.

⁷⁴ Постанова Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 21.12.2020 р. у справі № 336/7618/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93774012>.

Норми Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (ст.ст. 216–222) визначають умови та порядок звільнення з розташування військової частини.

Військовослужбовці строкової військової служби у вільний від занять та робіт час мають право вільно переміщатися по території військової частини, а під час звільнення – і в межах гарнізону. Військовослужбовці офіцерського, сержантського (старшинського) складу, які проходять службу за контрактом, що виїжджають за межі гарнізону, письмово повідомляють про це командира військової частини. Виїзд військовослужбовців строкової військової служби за межі гарнізону (за винятком випадків відбуття у відпустку або відрядження) забороняється.

Військовослужбовці строкової військової служби, які не мають дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на чергове звільнення, користуються правом на звільнення з розташування військової частини. Військовослужбовці зазначеної категорії звільняються з розташування військової частини командиром роти в установленому командиром військової частини порядку. Зазначена категорія військовослужбовців одержує право на звільнення з розташування військової частини після складання ними Військової присяги. Для забезпечення вільного волевиявлення військовослужбовцям строкової військової служби в день виборів надається звільнення не менш як на чотири години, крім тих військовослужбовців, які призначені до складу добового наряду. Голосування військовослужбовців, які несуть службу в наряді, проводиться у вільний від несення цієї служби час.

Дозвіл на звільнення дається по чергово. Черговість звільнень контролюється головними сержантами (заступниками командирів) взводів. За дозволом на звільнення військовослужбовець строкової військової служби звертається до свого безпосереднього командира (начальника). У свою чергу головні сержанти (заступники командирів) взводів подають головному сержантові роти для доповіді командирові роти підписані командиром взводу списки на звільнення військовослужбовців строкової військової служби. У визначений час черговий роти шикуює військовослужбовців, які мають дозвіл на звільнення, і доповідає головному сержантові роти. Головний сержант роти перевіряє їх за списком, а також їх зовнішній вигляд, знання ними правил поведінки у громадських місцях, наявність військових квитків і видає їм записки про звільнення. Черговий роти вносить їх прізвища до книги обліку звільнених, складає список і представляє звільнених черговому частини

Після повернення із звільнення військовослужбовці *доповідають* черговому роти про повернення, здають йому записки про звільнення і доповідають своєму безпосередньому командирові (начальникові). Якщо

військовослужбовець повертається до підрозділу після відбою, він доповідає лише черговому роті. Черговий роті зазначає у книзі обліку звільнених час повернення військовослужбовців зі звільнення, доповідає черговому частини про повернення звільнених і здає записки про звільнення головному сержантові (старшині) роті⁷⁵.

Є прецеденти, коли виявлений факт відсутності військовослужбовця у розташуванні військової частини протягом деякого часу при оформленні цього інциденту було кваліфіковано як невиконання наказу командира військової частини щодо дотримання розпорядку дня (ст. 172-10 КУпАП). Водночас при розгляді цієї справи у суді було зазначено, що фабула інкримінованого цьому військовослужбовцю правопорушення не відповідає кваліфікації адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-10 КУпАП, а дії Особи_1 можливо кваліфікувати як самовільне залишення військової частини, що відповідає об'єктивній стороні адміністративного правопорушення, передбаченого однією з частин ст. 172-11 КУпАП⁷⁶.

Об'єктивну сторону військового адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-11 КУпАП може утворювати також діяння у вигляді *нез'явлення військовослужбовця вчасно на службу* без поважних причин. При цьому факт відсутності особи на службі (у випадку перебування її у тимчасовому звільненні з частини (у встановленому порядку), відрядженні, відпустці або у лікувальному закладі (розташованому поза межами військової частини) до певного чітко визначеного часу має цілком законні підстави. Так само у разі призначення або переведення військовослужбовця до іншої військової частини чи структурного підрозділу така особа на законних підставах залишає попереднє місце служби та їй надається необхідний час для прямування та прибуття до розташування за новим місцем служби.

У службові відрядження військовослужбовці, як правило, відправляються у складі підрозділів або сформованих команд на чолі з їх командирами. Якщо у відрядження відправляються військовослужбовці рядового, сержантського (старшинського) складу різних підрозділів, формується команда, начальником якої призначається старший за посадою чи військовим званням військовослужбовець. Якщо з підрозділу відбувають двоє чи більше військовослужбовців, з їх числа завжди призначається старший команди. Крім службових відряджень у складі підрозділу чи команди, військовослужбовці можуть направлятися у відрядження самостійним порядком. Командиру підрозділу, начальнику (старшому) команди у військовій частині видаються

⁷⁵ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України.

⁷⁶ Постанова Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 09.02.2023 р. у справі № 607/1626/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108916419>.

посвідчення про відрядження і список особового складу підрозділу (команди), засвідчений гербовою печаткою і підписом начальника штабу військової частини, військовослужбовцю, який прямує у відрядження самостійно – лише посвідчення про відрядження. Командир чи начальник штабу військової частини, з якої вибуває підрозділ (команда) перевіряє його готовність, інструктує командира цього підрозділу або начальника (старшого) команди, а у разі потреби й увесь особовий склад підрозділу (команди) та забезпечує їх відправлення. Прибувши до місця призначення, командир підрозділу, начальник (старший) команди або військовослужбовець доповідають посадовій особі, у розпорядження якої вони прибули і приступають до виконання поставленого завдання. Після повернення з відрядження вказані особи доповідають про повернення і виконання завдання командиром або начальнику штабу військової частини, в якій вони проходять службу⁷⁷.

На стаціонарне лікування поза розташуванням військової частини військовослужбовці направляються за висновком лікаря військової частини, а для подання невідкладної допомоги за відсутності лікаря – черговим фельдшером (санітарним інструктором) медичного пункту з одночасним доповіданням про це начальникові медичної служби і черговому військової частини. До лікувальних закладів хворі доставляються у супроводі фельдшера (санітарного інструктора). У разі направлення на лікування поза розташуванням частини військовослужбовці повинні мати при собі направлення, підписане командиром військової частини, медичну книжку, документ, який посвідчує особу, необхідні особисті речі, атестат на продовольство, довідку про травму (каліцтво, поранення, контузію) і медичну характеристику, а в разі вибуття на лікування за межі гарнізону – додатково атестат на речове і грошове забезпечення, проїзні документи до місця розташування лікувального закладу і назад. У разі якщо обстановка не дозволяє надати довідку про травму (каліцтво, поранення, контузію) до направлення пораненого військовослужбовця на лікування поза розташуванням військової частини, вона надсилається до територіального центру комплектування та соціальної підтримки, до якого приписаний військовослужбовець, який отримав травму (каліцтво, поранення, контузію), протягом 30 днів з дня отримання травми (каліцтва, поранення, контузії) або протягом 30 днів з дня надходження відповідної вимоги територіального центру комплектування та соціальної підтримки.

Про прибуття військовослужбовців, яких направлено до військового закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування, начальник військового

⁷⁷ Про затвердження Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України : Наказ Міністерства оборони України від 10.04.2009 р. № 170. Дата оновлення: 20.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-09#n4022>.

закладу охорони здоров'я зобов'язаний у той самий день повідомити командира військової частини, з якої вони прибули. Військовослужбовці, які захворіли в період відпустки або відрядження, на стаціонарне лікування направляються начальниками відповідних органів управління Служби правопорядку в гарнізонах або керівниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Начальник військового закладу охорони здоров'я зобов'язаний за п'ять днів до виписки військовослужбовців повідомити про це командира військової частини, з якої вони прибули. У день виписки із військового закладу охорони здоров'я військовослужбовцям видаються відповідні документи і вони самостійно (якщо не прибув супроводжуючий із військової частини) направляються до військової частини, з якої прибули. Після повернення до військової частини і доповіді безпосередньому командирові (начальникові) військовослужбовці направляються до медичного пункту військової частини, де здають медичні документи; інші документи здаються сержантові із матеріального забезпечення (старшині) роти (ст.ст. 260–262 Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України»)⁷⁸.

У разі переведення військовослужбовець має подати рапорт, документи які підтверджують підстави переведення (наприклад висновок військово-лікарняної комісії), погодження – згоду командира частини, який приймає на військову службу. Потім командир військової частини готує подання на переведення. І далі за результатами приймається рішення (наказ) військового керівника про переведення.

Тож самовільне залишення військової частини передбачає вчинення суб'єктом правопорушення *активних дій* із залишення території військової частини або іншого місця служби без дозволу та законних на те підстав. У свою чергу нез'явлення військовослужбовця вчасно без поважних причин на службу виявляється у *бездіяльності* (пасивній поведінці особи, свідомому утримання від дій, які особа зобов'язана була та могла вчинити⁷⁹), яка до речі в деяких ситуаціях, може супроводжуватися і певними діями.

За будь-якого прояву відсутності на службі без законних чи поважних підстав для кваліфікації ознак об'єктивної сторони правопорушень, передбачених ст. 172-11 КУпАП принципового значення набуває тривалість такої відсутності.

У разі самовільного залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем строкової служби, нез'явлення його вчасно без поважних

⁷⁸ Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. Дата оновлення: 21.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#n3>.

⁷⁹ Адміністративне право : навчальний посібник / В. В. Середя, З. Р. Кісіль, Р.-В. В. Кісіль. Львів: ЛьвДУВС, 2014. С. 44.

причин на службу (ч.ч. 1, 2 та 4 ст. 172-11 КУпАП) така тривалість має не перевищувати *трьох діб*; для інших військовослужбовців, а також військовозобов'язаних та резервістів під час проходження останніми зборів (ч.ч. 3 та 4 ст. 172-11 КУпАП) – *десяти діб*.

Обрахування часу відсутності військовослужбовця на службі починається з моменту встановлення факту самовільного залишення ним військової частини чи іншого місця служби (підтвердженого належними та законними доказами) або з часу, з якого спливає термін законної відсутності цієї особи на місці служби. Відповідно відсутність цих категорій військовослужбовців на службі без поважних причин понад зазначений термін (три доби / десять діб) – утворює склад військового кримінального правопорушення, передбаченого певною частиною ст. 407 КК України (залежно від суб'єктивних та об'єктивних ознак).

Так з матеріалів одного з проваджень у справі про адміністративне правопорушення впливало, що військовослужбовець строкової служби Особа_1, під час дії воєнного стану в Україні, самовільно залишив місце служби з метою ухилитися від військової служби без зброї, з 01.07.2022 р. його місцезнаходження невідоме, на службу не з'явився без поважних причин протягом 3-х діб, що призвело до скоєння «військового адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-11 КУпАП (?)». Суд при розгляді справи зазначив: *«як встановлено з протоколу про адміністративне правопорушення (складеного 09.07.2022 р. – Прим. авт.) та доданих до нього матеріалів, Особа_1 самовільно залишив військову частину і, з 01.07.2022 р. його місцезнаходження невідомо, отже в діях цієї особи є ознаки кримінального правопорушення, тому, керуючись приписами ст. 253 КУпАП, справа підлягає передачі до спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері для прийняття процесуального рішення відповідно до кримінального процесуального законодавства України»*⁸⁰. Тож надавати остаточної кваліфікації протиправному діянню можна лише після самостійного повернення (прибуття) суб'єкта правопорушення до військової частини або місця служби чи його примусового затримання поза межами проходження служби (завершений склад проступку).

Слід зазначити, що у разі наявності у військовослужбовця *поважних причин* (підтверджених належними доказами), які заважали особі своєчасно з'явитись (повернутись) на службу склад правопорушення, передбаченого ст. 172-11 КУпАП буде відсутній. Поважними причинами нез'явлення в зазначений час до встановленого місця подальшого проходження служби слід вважати такі об'єктивні фактори, які перешкоджають військовослужбовцю

⁸⁰ Постанова Чернігівський районний суд Чернігівської області від 14.10.2022 р. у справі № 748/984/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106282909>.

своєчасно повернутися (прибути) до військової частини (захворювання чи травмування, стихійне лихо, затримання правоохоронними органами чи інше незаконне затримання, непрогнозовані перебої чи затримки в русі транспорту тощо). Питання про наявність поважних причин нез'явлення вирішується в кожному конкретному випадку, виходячи із обставин справи⁸¹.

Так, військовослужбовцю Особі_1 ставилося у провину правопорушення, передбачене ст. 172-11 КУпАП. Під час розгляду справи Особа_1 своєї вини у правопорушенні не визнав, суду пояснив, що на той момент знаходився на лікарняному та перебував у госпіталі. Стверджував, що керівництво військової частини було обізнане про його перебування на лікарняному, на підтвердження цьому надав довідку із госпіталю. У своєму рішенні суд зазначив, що наведені обставини виключають склад інкримінованого військовослужбовцю адміністративного правопорушення, у зв'язку з чим провадження у справі було закрито⁸².

Кваліфікованим складом самовільного залишення військової частини або місця служби будуть вважатися діяння, передбачені ч. 1 ст. 172-11 КУпАП, вчинені особою (військовослужбовцем строкової служби), яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі самі порушення.

Вихідним поняттям для кваліфікації правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 172-11 КУпАП є визначення поняття «повторність». Факт повторності законодавець відносить до обставин, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення; згідно зі ст. 35 КУпАП, таким є повторне протягом року вчинення однорідного правопорушення, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню.

Важливими умовами, які мають принципове значення для кваліфікації діяння особи як факту повторності, мають:

- початок та тривалість перебігу встановленого законодавством терміну повторності – це один календарний рік з дати вчинення попереднього однорідного адміністративного правопорушення;
- за попереднім правопорушенням обов'язково повинна бути винесена постанова у справі про адміністративні правопорушення, яка набрала законної сили⁸³.

⁸¹ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 934.

⁸² Постанова Солом'янського районного суду м. Києва від 01.06.2022 р. у справі № 760/29232/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105451056>.

⁸³ Юридична відповідальність за керування транспортними засобами у стані сп'яніння: проблеми та шляхи удосконалення правового регулювання : монографія / С. С. Вітвіцький, М. Ю. Веселов, Р. М. Пилипів. Київ : ВД Дакор, 2022. С. 70-71.

Наступним *кваліфікованим складом* є вчинення діянь, передбачених ч.ч. 1 або 3 цієї статті в умовах особливого періоду, крім воєнного стану. Про поняття *особливого періоду* та *воєнного стану* див. коментар до ст. 172-10 КУпАП.

Виключення законодавцем з факультативних ознак об'єктивної сторони правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 172-11 КУпАП воєнного стану означає, що самовільне залишення військовослужбовцем військової частини або місця служби вчинене в умовах воєнного стану, незалежно від строку тривання вчинення таких дій, утворюватиме склад кримінального правопорушення передбаченого ч. 5 ст. 407 КК України. У разі закриття кримінального провадження через малозначність, але за наявності в діях (бездіяльності) порушника ознак адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-11 КУпАП, вчиненого в умовах воєнного стану, кваліфікувати такі діяння суб'єкта правопорушення необхідно за однією з частин (першою, другою чи третьою) згаданої статті (залежно від суб'єктивних та об'єктивних ознак).

Так, на розгляд одного з районних судів м. Одеси надійшли матеріали про військові адміністративні правопорушення, вчинені 14.02.2023 р. (вже після набуття чинності змін до законодавства) військовослужбовцем строкової служби Особою_1, який під час несення добового наряду вживав алкогольні напої і, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, залишив територію військової частини тривалістю до трьох діб. Суд об'єднав обидві справи в одне провадження і, розглянувши їх, прийняв рішення про притягнення Особи_1 до адміністративної відповідальності за ч. 3 ст. 172-20 та ч. 1 ст. 172-11 КУпАП. Відповідно до ч. 2 ст. 36 КУпАП адміністративне стягнення у виді штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 17 000 грн. («з урахуванням характеристик особи та обставин правопорушення») було накладено в межах санкції ч. 3 ст. 172-20 КУпАП (яка містить більш суворе стягнення)⁸⁴.

Суб'єктом адміністративних правопорушень, передбачених ч.ч. 1 та 2 ст. 172-11 КУпАП є лише *військовослужбовець строкової служби*.

Відповідно до ст.ст. 15 та 23 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» на *строкову військову службу* призиваються придатні для цього за станом здоров'я громадяни України чоловічої статі, яким до дня відправлення у військові частини виповнилося 18 років, та старші особи, які не досягли 27-річного віку і не мають права на звільнення або відстрочку від призову на строкову військову службу (громадяни призовного віку). Строки проведення призову (призовів) громадян України на строкову військову службу визначаються Указом Президента України. Слід наголосити, що під час дії

⁸⁴ Постанова Суворовського районного суду м. Одеси у справі № 523/3309/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109132695>.

воєнного стану призов на строкову військову службу не проводиться. Для солдатів і матросів, сержантів і старшин, які проходять строкову військову службу в ЗСУ та інших військових формуваннях строки строкової військової служби в календарному обчисленні становлять до 18 місяців; для осіб, які на час призову на строкову військову службу мають ступінь вищої освіти магістра, – до 12 місяців⁸⁵.

Суб'єктом адміністративного проступку, передбаченого ч. 3 ст. 172-11 КУпАП може бути будь-який військовослужбовець, крім строкової військової служби (як то: призваний на військову службу під час мобілізації, на особливий період, курсант військових навчальних закладів), а також військовозобов'язаний та резервіст під час проходження останніми зборів. Щодо визначення понять військовозобов'язаний та резервіст слід дивитися коментар до ст. 172-10 КУпАП.

Суб'єктивна сторона правопорушень, передбачених ч.ч. 1–4 ст. 172-11 КУпАП характеризується прямим умислом. Нез'явлення вчасно на службу без поважних причин може бути вчинене як умисно, так і з необережності. *Мета* та *мотив* самовільного залишення військової частини або місця служби військовослужбовцем, а також нез'явлення його вчасно без поважних причин на службу на кваліфікацію даного адміністративного правопорушення в цілому не впливає. Але, якщо такі дії (бездіяльність) вчинялися з метою повністю ухилитися від військової служби, їх слід кваліфікувати за ознаками військового кримінального правопорушення, передбаченого ст. 408 КК України (Дезертирство). Наявність цієї мети відрізняє дезертирство від самовільного залишення частини або місця служби, оскільки в останньому випадку суб'єкт правопорушення має намір через певний час повернутися до виконання обов'язків з військової служби, а кваліфікація діяння здійснюється залежно від строку його ухилення від військової служби⁸⁶. У разі дезертирства для закінченого складу кримінального правопорушення тривалість ухилення військовослужбовця від військової служби для кваліфікації значення не має⁸⁷.

При викладені суті адміністративного правопорушення передбаченого ст. 172-11 КУпАП фабула протоколу про адміністративні правопорушення і матеріали справи повинні містити виклад обставин конкретного військового адміністративного проступку, а саме:

⁸⁵ Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. Дата оновлення: 05.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n395>.

⁸⁶ Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. С. 936.

⁸⁷ Військові адміністративні правопорушення : Науково-практичний коментар глави 13-Б КУпАП / М. С. Туркот, А. В. Столітній, О. В. Міхед, О. В. Єні та ін.; за ред. М. С. Туркота. Київ : Вид-во «Норма права», 2020. С. 41.

- час скоєння адміністративного правопорушення;
- конкретний правовий статус суб'єкта відповідальності;
- у чому саме полягав вчинок – діяння у вигляді самовільного залишення або своєчасного нез'явлення (повернення) до військової частини чи іншого місця несення служби (у разі законної відсутності);
- період відсутності;
- конкретна дата повернення до військової частини (іншого місця несення служби) із зазначенням адреси їх розташування та наданням відповідних доказів, які підтверджують обставини справи;
- причини відсутності;
- наявність чи відсутність факту повторності (для військовослужбовців строкової служби);
- інші кваліфікуючі ознаки.

Неповне викладення зазначених обставин у багатьох випадках цілком виправдано призводить до повернення судами таких проваджень на доопрацювання.

Наведемо декілька таких типових прикладів. Артемівський міськрайонний суд Донецької області від 16.08.2019 р. у справі № 219/9208/19 повернув матеріали про адміністративне правопорушення «для уточнення даних» через те, що у них не було зазначено час скоєння адміністративного правопорушення, період відсутності військовослужбовця на службі, конкретна дата його повернення до військової частини⁸⁸. У низці судових рішень наголошується, що з фабули у протоколі про адміністративне правопорушення та доданих до нього матеріалів не можливо чітко кваліфікувати дії військовослужбовця саме як самовільне залишення військової частини (місця служби) чи як не з'явлення його вчасно без поважних причин на військову службу (з відрядження, відпустки, лікувального закладу тощо). Це унеможливило розгляд справи та змушує суди направляти матеріали на доопрацювання (наприклад, постанова Чернігівського районного суду Чернігівської області від 08.07.2020 р. у справі № 748/1514/20⁸⁹ чи постанова Чернігівський районний суд Чернігівської області від 12.07.2022 р. у справі № 748/983/22⁹⁰). У протоколі про адміністративне правопорушення від 28.01.2020 р. (провадження № 3/336/493/2020) військовослужбовцю Особі_1 ставилося у провину, що він «не прибув на службу до військової частини № __, за адресою <...>». З

⁸⁸ Постанова Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 16.08.2019 р. у справі № 219/9208/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83672087>.

⁸⁹ Постанова Чернігівський районний суд Чернігівської області від 08.07.2020 р. у справі № 748/1514/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90266542>.

⁹⁰ Постанова Чернігівський районний суд Чернігівської області від 12.07.2022 р. у справі № 748/983/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105183852>.

пояснень Особи_1 впливало, що він дійсно був відсутній на військовій службі, а перед тим перебував у відрядженні. Однак, до матеріалів справи не надано наказу про відрядження військовослужбовця Особи_1, не зазначено, що він не з'явився вчасно саме з відрядження, що, на думку суду, не відповідає диспозиції інкримінованого йому адміністративного проступку (ч. 1 ст. 172-11 КУпАП)⁹¹.

Протокол у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-11 КУпАП уповноважені складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

- органів управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, – про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків;

- органів військового управління ЗСУ, органу управління ДССТ, Національної гвардії України, які уповноважені на те відповідними начальниками органів військового управління, органу управління ДССТ, командувачем Національної гвардії України, – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

2) командувач Національної гвардії України або особа, яка виконує його обов'язки, – стосовно всіх військовослужбовців Національної гвардії України;

3) командири (начальники) військових частин (військових навчальних закладів, установ), – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

4) командири (начальники) підрозділів, які уповноважені на те командиром (начальником) військової частини, щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово.

Командири підрозділів військової частини, уповноважені складати протоколи, визначаються наказами відповідних командирів (начальників) військових частин. Уповноважені посадові особи органів військового управління, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів військового управління. Уповноважені посадові особи Служби правопорядку, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів управління Служби правопорядку. Уповноважені посадові особи органу управління ДССТ, яким

⁹¹ Постанова Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 10.02.2020 р. у справі № 336/773/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87576363>.

надано право складати протоколи, визначаються наказом начальника органу управління ДССТ⁹².

Повноваження на складання протоколу про військове адміністративне правопорушення першому заступникові, заступникам командувача Національної гвардії України надається командувачем Національної гвардії України, а командирам (начальникам) підрозділів територіального управління, з'єднання, військової частини, вищого військового навчального закладу, навчальної військової частини (центру), бази, закладу охорони здоров'я та установи Національної гвардії України – командирами військових частин шляхом видання відповідного розпорядчого документа (наказу)⁹³.

Уповноважена посадова особа складає протокол не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких під розписку вручається військовослужбовцю (військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП).

Розгляд справ про адміністративні правопорушення за даною статтею закон (ст. 221 КУпАП) відносить до повноважень районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (суддів).

Строки накладення адміністративного стягнення: адміністративне стягнення може бути накладено не пізніш як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніш як через три місяці з дня його виявлення (ч. 2 ст. 38 КУпАП).

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення: справи даної категорії розглядаються судом протягом доби (ч. ст. 277 КУпАП).

Справа про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 172-11 КУпАП може бути розглянута за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (за умови, якщо у суду є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи) (ч. 1 ст. 268 КУпАП).

Стаття 172¹². Необережне знищення або пошкодження військового майна

Необережне знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової і спеціальної техніки чи іншого військового майна, -

⁹² Див. Інструкція зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом Міноборони України від 23.10.2021 р. № 329.

⁹³ Див. Інструкція з оформлення в Національній гвардії України матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом МВС України від 23.08.2017 р. № 726.

тягне за собою накладення штрафу від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, -

тягнуть за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Об'єктом даного правопорушення є суспільні відносини у сфері забезпечення внутрішнього порядку і військової дисципліни серед військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань.

Безпосередній об'єкт – встановлений порядок зберігання та використання військового майна.

Для організації повсякденного життя і діяльності військової частини, підрозділів та військовослужбовців може вживатися різні заходи, які визначені та регулюються Статутом внутрішньої служби ЗСУ, а також іншими нормативно-правовими актами. Система цих заходів становить *внутрішню службу ЗСУ*. Внутрішня служба здійснюється з метою підтримання у військовій частині порядку та військової дисципліни, належного морально-психологічного стану, які забезпечують постійну бойову готовність та якісне навчання особового складу, збереження здоров'я військовослужбовців, організоване виконання інших завдань⁹⁴.

Внутрішній порядок – це суворе додержання визначених військовими статутами правил розміщення, повсякденної діяльності, побуту військовослужбовців у військовій частині (підрозділі) й несення служби добовим нарядом. Згідно зі ст. 130 Статут внутрішньої служби ЗСУ внутрішній порядок досягається глибоким розумінням, свідомим і неухильним виконанням військовослужбовцями обов'язків, визначених законами України та статутами ЗСУ; чіткою організацією бойової підготовки; додержанням правил експлуатації озброєння, бойової та іншої техніки, матеріальних засобів, створенням у місцях розташування військовослужбовців умов для їх повсякденної діяльності, життя й побуту, що відповідають вимогам статутів ЗСУ; додержанням вимог пожежної безпеки, а також проведенням заходів щодо охорони довкілля в районі діяльності військової частини тощо. Вимоги цього Статуту зобов'язаний знати й сумлінно виконувати кожен військовослужбовець. До того ж ст. 11 цього Статуту серед іншого, покладає на військовослужбовців такий обов'язок як знати й утримувати в готовності до

⁹⁴ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України.

застосування закріплене озброєння, бойову та іншу техніку, берегти державне майно⁹⁵.

Правовий режим майна, закріпленого за військовими частинами, закладами, установами та організаціями ЗСУ, і повноваження органів військового управління та посадових осіб щодо управління цим майном визначає Закон України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України». Відповідно до ст. 1 цього Закону *військове майно* – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями ЗСУ. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо⁹⁶.

Військове майно закріплюється за військовими частинами ЗСУ на праві оперативного управління. З моменту надходження майна до ЗСУ і закріплення його за військовою частиною ЗСУ воно набуває статусу військового майна. Військові частини чи інші військові підрозділи використовують закріплене за ними військове майно лише за його цільовим та функціональним призначенням. Облік, інвентаризація, зберігання, списання, використання та передача військового майна здійснюються у спеціальному порядку. Особи, винні у порушенні вимог правового режиму майна у ЗСУ, притягаються до відповідальності згідно із законом⁹⁷.

Закріплення військового майна – видання Міноборони актів щодо визначення належності військового майна до певних військових частин, які є підставою для його використання за цільовим та функціональним призначенням. Виходячи з аналізу положень Закону України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі», закріплення у встановленому законодавством порядку майна за військовою частиною, установою, організацією, закладом здобуває принципового значення для визначення його статусу – законодавець виокремлює військове майно серед будь-якого іншого. *Інше майно* – нерухоме та рухоме державне майно (крім військового майна, закріпленого за військовою

⁹⁵ Там само, ст. 11.

⁹⁶ Про правовий режим майна у Збройних Силах України : Закон України від 21.09.1999 р. № 1075-XIV. Дата оновлення: 19.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#n3>.

⁹⁷ Там само, ст. 1.

частиною, установою, організацією, закладом), майно, залучене під час мобілізації, а також грошові кошти (п. 2 ч. 1 ст. 1 вказаного Закону)⁹⁸.

Предметом правопорушення є зброя, бойові припаси, засоби пересування, військова і спеціальна техніка чи інше військове майно (далі – військове майно), які у правопорушеннях, передбачених ст. 172-12 КУпАП утворюють обов'язковий елемент складу адміністративного проступку.

Правопорушення, передбачені ст. 172-12 КУпАП мають матеріальний склад, тому їх **об'єктивну сторону** утворює діяння (дія чи бездіяльність), яке призвело до необережного знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової і спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також причинно-наслідковий зв'язок між такими діями та відповідними негативними наслідками.

Знищення військового майна – це приведення його у повну непридатність до використання за цільовим призначенням. Внаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність⁹⁹. **Непридатний стан військового майна** – якісний (технічний) стан військового майна, за якого це майно неможливо використовувати за цільовим та функціональним призначенням¹⁰⁰.

Пошкодженням майна визнаються погіршення якості, зменшення цінності речі або приведення її на якийсь час у не придатний до використання за цільовим призначенням стан¹⁰¹.

Знищення чи пошкодження військового майна може бути вчинено різними способами: необережним (ненавмисним) ударом, підривом, дією хімічних речовин, за допомогою різних засобів, що для кваліфікації за ст. 172-12 КУпАП значення не має. Наприклад, *25.08.2022 р. о 02:52 год., Особа_1, виконуючи обов'язки командира бойової машини ЗРК «Стріла 10», отримав наказ на переміщення для зайняття стартової позиції. В подальшому, приблизно о 03.31 год., залишаючи бойову позицію, старший лейтенант Особа_1 керував діями механіка-водія, знаходячись попереду бойової машини зліва, виконуючи вимоги світломаскування в темний час доби, подавав команди руками і*

⁹⁸ Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі: Закон України від 03.10.2019 р. № 160-IX. Дата оновлення: 23.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-IX#Text>.

⁹⁹ Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки: Постанова Верховного суду України від 02.07.1976 р. № 4. Дата оновлення: 03.03.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-76/conv#Text>.

¹⁰⁰ Про затвердження Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 р. № 1225. Дата оновлення: 18.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1225-2000-%D0%BF#Text>.

¹⁰¹ Див. Постанова Верховного суду України від 02.07.1976 р. № 4 «Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки».

голосом. Під час подачі чергової команди механіку-водію, на зміну напрямку руху, рухаючись заднім ходом БМ ЗРК «Стріла 10» здійснила зіткнення із деревом, яке знаходилося позаду бойової машини праворуч. Внаслідок удару об дерево було пошкоджено дві ракети БМ ЗРК «Стріла 10», вартість яких згідно довідки-розрахунку нанесення державі збитку внаслідок пошкодження майна РАО становить 9015.64 грн.¹⁰².

Знищення чи пошкодження військового майна може бути пов'язане з порушенням спеціальних правил несення військової служби (правил несення караульної, внутрішньої та інших видів служби, правил водіння та експлуатації військових транспортних засобів тощо). У цих випадках можлива кваліфікація за сукупністю адміністративних правопорушень. Так, 08.08.2022 р., о 20:20 год., начальник інспекторів прикордонної служби відділу прикордонної служби «Студена» Особа_1 під час виконання службових обов'язків, керуючи службовим автомобілем, рухався автомобільною дорогою сполученням «Студена» – «Болган» та, не врахувавши безпечної швидкості руху, не впоравшись з керуванням з'їхав в кювет, в наслідок чого було пошкоджено службовий транспортний засіб. Дії військовослужбовця було кваліфіковано за ст. 172-12 КУпАП, за відповідною ж нормою за рішенням суду його було притягнуто до адміністративної відповідальності¹⁰³. Втім наведені у прикладі правовідносини є предметом правового регулювання не лише військових Статутів та інших нормативно-правових актів у цій сфері, а й Правил дорожнього руху України (затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. № 1306). У п. 2 гл. 1 розд. IX (Водіння машин) Інструкції з автомобільного та бронетанкового забезпечення в Державній прикордонній службі України зазначено: «Швидкість руху слід вибирати з урахуванням дорожніх умов, ширини і стану проїжджої частини, видимості, атмосферних умов, рельєфу місцевості, інтенсивності руху машин і пішоходів, особливостей і стану машини та вантажу, що перевозиться, а також відповідності швидкісних показників, установлених ПДР. В усіх випадках має гарантуватися безпека руху»¹⁰⁴. Тож у цій ситуації діяння Особи_1 мало б бути кваліфіковано за сукупністю адміністративних правопорушень: ст. 124 та 172-12 КУпАП.

Даний вид правопорушення вважається закінченим з моменту настання негативних наслідків, пов'язаних із спричиненням матеріальної шкоди

¹⁰² Постанова Козелецького районного суду Чернігівської області від 30.09.2022 р. у справі № 734/2110/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106527214>.

¹⁰³ Постанова Піщанського районного суду Вінницької області від 12.10.2022 р. у справі № 142/433/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108565517>.

¹⁰⁴ Про затвердження Інструкції з автомобільного та бронетанкового забезпечення в Державній прикордонній службі України : Наказ МВС України від 09.07.2018 р. № 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-18#n1113>.

військовому майну. Характер та розмір негативних наслідків впливає на кваліфікацію діяння та вид юридичної відповідальності винної особи.

Стаття 412 КК України містить аналогічний склад кримінального правопорушення – у разі необережного знищення або пошкодження військовослужбовцем військового майна кримінально-правова відповідальність наставатиме у разі заподіяння в наслідок такого діяння шкоди у великих розмірах, спричинення загибелі людей або інших тяжких наслідків.

Як вже зазначалося, розділ XIX КК України не містить визначення поняття «шкоди у великому розмірі». Автори науково-практичного коментаря до КК України у цій ситуації посилаються на п. 3 примітки до ст. 185 КК України, у якій зазначено, що у ст.ст. 185–191, 194 цього Кодексу у *великих розмірах* визнається кримінальне правопорушення, що вчинене однією особою чи групою осіб на суму, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян на момент вчинення кримінального правопорушення¹⁰⁵.

У нормах адміністративного та кримінального законодавства для кваліфікації правопорушень сума неоподаткованого мінімуму доходів громадян встановлюється на рівні *податкової соціальної пільги*. Податкова соціальна пільга визначена п.п. 169.1.1 п. 169.1 ст. 169 розділу IV Податкового кодексу України для відповідного року (вона дорівнює 50% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року)¹⁰⁶. Законом України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» з 1 січня поточного року прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць для працездатних осіб становить 2684 грн. (ст. 7)¹⁰⁷. Таким чином, на початок 2023 року для кваліфікації адміністративного чи кримінального правопорушення неоподатковуваний мінімум становить 1 342 грн. Отже, станом на 01.03.2023 р. адміністративна відповідальність за ст. 172-12 КУпАП буде наставати у разі необережного знищення або пошкодження військового майна, що спричинило матеріальних збитків на суму не більше 335,5 тис. грн.

Згідно з Законом України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі» *прямою дійсною шкодою* вважаються – збитки, завдані військовій частині, установі, організації, закладу шляхом знищення, пошкодження, створення

¹⁰⁵ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 27.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2>.

¹⁰⁶ Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

¹⁰⁷ Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. Дата оновлення: 22.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>.

нестачі, розкрадання або незаконного використання військового та іншого майна, погіршення або зниження його цінності, а також витрати на відновлення чи придбання військового та іншого державного майна замість пошкодженого або втраченого, надлишкові виплати під час виконання обов'язків військової служби або службових обов'язків. До шкоди не включаються доходи, які могли бути одержані за звичайних обставин, якщо таких збитків не було б завдано (п. 2 ч. 1 ст. 1)¹⁰⁸.

Розмір завданої шкоди встановлюється за фактичними втратами на підставі даних бухгалтерського обліку з урахуванням цін, що діють на період розгляду питання про притягнення особи до матеріальної відповідальності. У разі відсутності таких даних розмір шкоди визначається суб'єктами оціночної діяльності відповідно до законодавства або за рішенням суду. Обчислення розміру шкоди проводиться з урахуванням ступеня зносу військового та іншого майна за встановленими нормами. Якщо строк експлуатації військового та іншого майна на дату його втрати закінчився або неможливо встановити час його втрати, відшкодування шкоди проводиться в розмірі 50% первинної вартості майна, якого не вистачає, але не нижче вартості металів, у тому числі дорогоцінних, та дорогоцінного каміння, які в ньому містяться, визначеної відповідно до законодавства про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостатчею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей (ст. 7 вказаного Закону)¹⁰⁹.

Для розмежування адміністративного та кримінального складу військового правопорушення під *іншими тяжкими наслідками* слід розуміти – заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній або кільком особам, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом та більше особам або заподіяння значної матеріальної шкоди військовій установі або військовослужбовцям [с. 946]¹¹⁰.

Наведемо два приклади:

1) 14.01.2023 р. кухар їдальні взводу матеріального забезпечення солдат *Особа_1*, під час перебування на території військової частини забезпечував пічне опалення намету, який визначений місцем приготування їжі для особового складу цього військового підрозділу. Під час виконання своїх службових обов'язків, тобто здійснюючи приготування їжі для особового складу, *Особа_1*, діючи з необережності, тобто не передбачаючи можливості

¹⁰⁸ Див. Закон України «Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі».

¹⁰⁹ Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі: Закон України від 03.10.2019 р. № 160-IX. Дата оновлення: 23.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-IX#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

¹¹⁰ Див. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар, 2013. С. 946.

виникнення пожежі та, як наслідок, знищення військового майна, хоча повинен був і міг це передбачити, залишив без належного нагляду піч за допомогою якої здійснювалося опалення намету, порушив правила пожежної безпеки, внаслідок чого виникла пожежа та загорання всього намету, що призвело до знищення військового майна, що перебуває на обліку в цій військовій частині. Зокрема, відповідно до відомостей визначення залишкової вартості майна внаслідок пожежі знищено військове майно на загальну суму 114,3 тис. грн. Дії Особи_1 спеціалізованою прокуратурою у військовій та оборонній сфері було кваліфіковано за ч. 2 ст. 172-12 КУпАП (дії вчинені в умовах особливого періоду) та рішенням суду визнано винним у скоєнні даного військового адміністративного правопорушення []¹¹¹;

2) солдат Особа_1 був розміщений в наметі № 54 наметового містечка військової частини разом з іншими військовослужбовцями даної військової частини. У місці розташування особового складу в базовому таборі військової частини було організовано несення служби військовослужбовцями по забезпеченню обігріву та опалення наметів для проживання за допомогою пристосованих опалювальних пристроїв-металевих печей («буржуйок»). Однак, 31.12.2019 р. близько 05:10 год. солдат Особа_1, діючи із злочинною недбалістю, тобто не передбачаючи можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинен був і міг їх передбачити, під час відпочинку особового складу в наметі, відкрив топочні дверцята печі та підкинув технічне сміття до печі, серед якого знаходились пластикові пляшки, одна із яких містила легкозаймисту горючу речовину, що зумовило вибух в середині печі та, як наслідок, спричинило пожежу в середині намету № 54, від якого полум'я поширилось ще на інші два намети № 53 та № 55. Внаслідок пожежі було знищено чи пошкоджено три намети, разом з наявним у них військовим майном на загальну суму 2 223 535 грн., що крім заподіяння значної матеріально шкоди військовій частині, спричинило підрив боєздатності підрозділу та авторитету ЗСУ, а також в результаті отриманих опіків завдано тілесних ушкоджень середнього ступеню тяжкості іншому військовослужбовцю Особі_2. У зв'язку з чим, залежно від негативних наслідків (спричинили інші тяжкі наслідки), вказані дії Особи_1 було кваліфіковано як військове кримінальне правопорушення, а винну особу притягнуто до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 412 КК України¹¹².

¹¹¹ Постанова Костопільського районного суду Рівненської області від 24.01.2023 р. у справі № 564/215/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108565517>.

¹¹² Вирок Миколаївського районного суду Миколаївської області від 13.10.2020 р. у Справі № 945/1397/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92185289>.

Варто зазначити, що діяння, які спричинили необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 172-12 КУпАП) слід відрізнити від втрати або зіпсування ввірених для службового користування зброї, бойових припасів, засобів пересування, предметів технічного постачання або іншого військового майна внаслідок порушення правил їх зберігання (останні дії становлять склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 413 КК України).

Втрата – це вихід предметів, ввірених для службового користування із володіння військовослужбовця. Як втрату належить кваліфікувати випадки, коли військовослужбовець внаслідок порушень правил збереження втратив ці предмети або залишив їх без догляду і вони були вкрадені. *Зіпсування* – це приведення предметів обмундирування та спорядження в повну або часткову непридатність.

Предмет, суб'єкт та суб'єктивна сторона правопорушень, передбачених ст. 172-12 КУпАП та ст. 413 КК України збігається, але відмінність полягає в об'єктивній стороні – в кримінальному правопорушенні вона виражається у втраті чи зіпсуванні зазначених у законі предметів саме внаслідок порушення правил їх зберігання, крім того, у разі втрати, військове майно може залишатися придатним до використання, але вибуває із фактичного володіння військовослужбовця (військової частини) [с. 947]¹¹³.

Кваліфікованим складом необережного знищення або пошкодження зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової і спеціальної техніки чи іншого військового майна буде вважатися, вчинення таких дій в умовах особливого періоду. Про поняття *особливого періоду* див. коментар до ст. 172-10 КУпАП.

Суб'єктом адміністративних правопорушень, передбачених ч.ч. 1 та 2 ст. 172-12 КУпАП є будь-який *військовослужбовець*, або *військовозобов'язаний* чи *резервіст* (дві останні категорії суб'єктами цих проступків можуть стати під час проходження ними зборів).

Суб'єктивна сторона правопорушень, передбачених ст. 172-12 КУпАП характеризується необережною формою вини: винна особа передбачає можливість знищення (пошкодження) військового майна, але легковажно розраховує на запобігання чи відвернення таких наслідків або не передбачає ймовірності настання цих наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити.

Військовослужбовці (військове командування), які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України звільняються від відповідальності (*бойовий імунітет*) за втрати бойової техніки чи іншого військового майна під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації

¹¹³ Див. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар, 2013. С. 947.

(нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України¹¹⁴.

При викладені суті адміністративного правопорушення передбаченого ст. 172-12 КУпАП фабула протоколу про адміністративні правопорушення і матеріали справи повинні містити виклад:

- обставин конкретного військового адміністративного проступку;
- опис та характер матеріальних наслідків (у вигляді знищення або пошкодження якого саме військового майна, розмір та/чи сума завданих збитків);
- ставлення винної особи до свого діяння та тих наслідків, які настали;
- причинний зв'язок між вказаними діями та наслідками.

Протокол у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-12 КУпАП уповноважені складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

- органів управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, – про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків;

- органів військового управління ЗСУ, органу управління ДССТ, Національної гвардії України, які уповноважені на те відповідними начальниками органів військового управління, органу управління ДССТ, командувачем Національної гвардії України, – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

2) командувач Національної гвардії України або особа, яка виконує його обов'язки, – стосовно всіх військовослужбовців Національної гвардії України;

3) командири (начальники) військових частин (військових навчальних закладів, установ), – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

4) командири (начальники) підрозділів, які уповноважені на те командиром (начальником) військової частини, щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово.

¹¹⁴ Див. Закон України «Про оборону України».

Командири підрозділів військової частини, уповноважені складати протоколи, визначаються наказами відповідних командирів (начальників) військових частин. Уповноважені посадові особи органів військового управління, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів військового управління. Уповноважені посадові особи Служби правопорядку, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів управління Служби правопорядку. Уповноважені посадові особи органу управління ДССТ, яким надано право складати протоколи, визначаються наказом начальника органу управління ДССТ¹¹⁵.

Повноваження на складання протоколу про військове адміністративне правопорушення першому заступникові, заступникам командувача Національної гвардії України надається командувачем Національної гвардії України, а командирам (начальникам) підрозділів територіального управління, з'єднання, військової частини, вищого військового навчального закладу, навчальної військової частини (центру), бази, закладу охорони здоров'я та установи Національної гвардії України – командирами військових частин шляхом видання відповідного розпорядчого документа (наказу)¹¹⁶.

Уповноважена посадова особа складає протокол не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких під розписку вручається військовослужбовцю (військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП).

Розгляд справ про адміністративні правопорушення за даною статтею закон (ст. 221 КУпАП) відносить до повноважень районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (суддів).

Строки накладення адміністративного стягнення: адміністративне стягнення може бути накладено не пізніш як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніш як через три місяці з дня його виявлення (ч. 2 ст. 38 КУпАП).

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення: справи даної категорії розглядаються судом протягом доби (ч. ст. 277 КУпАП).

Справа про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 172-12 КУпАП може бути розглянута за відсутності особи, яка притягується до адміністративної відповідальності (за умови, якщо у суду є дані про своєчасне її

¹¹⁵ Див. Інструкція зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення: затв. Наказом Міноборони України від 23.10.2021 р. № 329.

¹¹⁶ Див. Інструкція з оформлення в Національній гвардії України матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом МВС України від 23.08.2017 р. № 726.

сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи) (ч. 1 ст. 268 КУпАП).

Стаття 172¹³. Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем

Незаконне використання військовою службовою особою транспортних засобів, споруд чи іншого військового майна, використання військовослужбовця для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою, а також інше зловживання владою або службовим становищем, вчинене з корисливою метою чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, -

тягнуть за собою накладення штрафу від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, -

тягнуть за собою накладення штрафу від однієї тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Примітка. Під військовими службовими особами розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування.

Об'єктом даного правопорушення є встановлений порядок службової діяльності у сфері реалізації військовими службовими особами своїх прав і виконання обов'язків.

Предметом даного адміністративного правопорушення можуть бути транспортні засоби, споруди чи інше військове майно.

В п. 1.10 ПДР України визначено, поняття *транспортного засобу*, під яким слід розуміти пристрій, призначений для перевезення людей і (або) вантажу, а також встановленого на ньому спеціального обладнання чи механізмів.

Споруди – це будівельні системи, пов'язані з землею, які створені з будівельних матеріалів, напівфабрикатів, устаткування та обладнання в результаті виконання різних будівельно-монтажних робіт¹¹⁷.

Необхідно враховувати, що поняття «споруда», охоплює собою і поняття будівля, до якого відносяться: житлові будинки, гуртожитки, готелі, ресторани,

¹¹⁷ Державний класифікатор будівель та споруд ДК 018-2000», затв. Наказом Державного комітету України по стандартизації, метрології та сертифікації, від 17.08.2000 р. № 507. Дата оновлення: 17.08.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va507565-00#Text>.

торговельні будівлі, промислові будівлі, вокзали, будівлі для публічних виступів, для медичних закладів та закладів освіти та т.ін.

Поняття *військового майна* визначено у ст.1 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України», зокрема – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями ЗСУ. До військового майна належать будинки, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку тощо.

Отже, законодавство не містить вичерпного переліку військового майна, однак містить чіткі вимоги під які воно повинно підпадати – це майно має бути державним та закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями ЗСУ.

З *об'єктивної сторони* дане правопорушення може виражатися в наступних формах:

- незаконному використанні військовою службовою особою транспортних засобів, споруд чи іншого військового майна;
- використанні військовослужбовця для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою;
- інше зловживання владою або службовим становищем.

Така форма даного правопорушення, як незаконне використання транспортних засобів, споруд чи іншого майна, характеризується *прямим умислом* та полягає у використанні вказаних об'єктів в будь-яких інших цілях, ніж із метою виконання функцій та завдань, покладених на ЗСУ.

Розглядаючи одну із форм вчинення даного адміністративного правопорушення, яка полягає у використанні військовослужбовця для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою, слід врахувати, що заборона такого використання міститься у ст. 8 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Військовослужбовець – це громадянин України, іноземець або особа без громадянства, який проходить дійсну військову службу у складі ЗСУ та інших військ відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (ч. 6 ст. 2 Закону). Військова служба може включати в себе різноманітні види військової діяльності, від бойових операцій до адміністративних та логістичних функцій, пов'язаних з підтримкою військових сил.

Слід врахувати, що поняття *військовослужбовець* не охоплює собою поняття військовозобов'язаний та резервіст, а отже використання останніх під

час проходження зборів для виконання завдань, не пов'язаних з військовою службою не утворюватиме складу вказаного адміністративного правопорушення.

Військова служба є державною службою особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України (за винятком випадків, визначених законом), іноземців та осіб без громадянства, пов'язаній із обороною України, її незалежності та територіальної цілісності.

Розглядаючи питання про те, які саме завдання не пов'язані з військовою службою, слід врахувати що законодавство України не містить дефініції даного поняття. Проте, слід керуватися переліком функцій ЗСУ, який міститься в ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України», зокрема:

➤ оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності.

➤ стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом.

➤ здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, безпеки та захисту критичної інфраструктури, здійснення заходів щодо поводження з військовополоненими в особливий період, заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях, організації та підтримання дій руху опору, проведення військових інформаційно-психологічних операцій, боротьби з тероризмом і піратством, заходів щодо здійснення захисту життя, здоров'я громадян та об'єктів (майна) державної власності за межами України, забезпечення їх безпеки та евакуації (повернення), посилення охорони державного кордону, захисту суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі та їх правового оформлення, забезпечення безпеки національного морського судноплавства України у відкритому морі чи в будь-якому місці поза межами юрисдикції будь-якої держави, заходів щодо запобігання розповсюдженню зброї масового ураження, протидії незаконним перевезенням зброї і наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у відкритому морі, ліквідації надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, кризових ситуацій, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві, міжнародних антитерористичних, антипіратських та інших міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на підставі міжнародних

договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України;

➤ організацію захисту військових об'єктів критичної інфраструктури ЗСУ від терористичних загроз, підготовку до застосування військ (сил) ЗСУ у разі вчинення терористичного акту в повітряному просторі або територіальному морі України, проведення заходів з підвищення рівня захищеності, усунення ризиків і загроз вибухопожежобезпеки арсеналів, баз та складів ЗСУ, виконання завдань з протиповітряного прикриття важливих об'єктів держави (критичної інфраструктури), перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

➤ органи військового управління розвідки та військові частини розвідки ЗСУ, Сили спеціальних операцій ЗСУ відповідно до закону можуть залучатися до виконання розвідувальних завдань¹¹⁸.

Отже, можна зробити висновок, що до завдань не пов'язаних із військовою службою відносяться будь-які завдання, виконання яких не відповідатиме зазначеним вище функціям ЗСУ.

Третя форма об'єктивної сторони даного правопорушення полягає у іншому зловживанні владою або службовим становищем та складається із сукупності двох ознак:

1) діяння у формі використання військовою службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби;

2) вчинене з корисливою метою чи в інших особистих інтересах.

В залежності від способу вчинення можна виділити дві *форми службового зловживання*:

1) вчинене способом використання службовою особою наданої їй влади;

2) вчинене способом використання службовою особою свого службового становища.

Слід зауважити, що в разі завдання внаслідок іншого зловживання владою або службовим становищем, істотної шкоди, розмір якої в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або тяжких наслідків, такі дії військової службової особи слід кваліфікувати за ст. 364 КК України.

Також слід відмежовувати факти незаконного використання військовою службовою особою транспортних засобів, споруд чи іншого військового майна, від заволодіння військовою службовою особою шляхом зловживання своїм службовим становищем таким майном, що має кваліфікуватися за ч. 2 ст. 410 КК України. Заволодіння ж військовою службовою особою шляхом

¹¹⁸ Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-XII. Дата оновлення: 23.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>.

зловживання своїм службовим становищем іншим (не військовим майном) може бути кваліфіковано за ст. 191 КК України.

Суб'єктивна сторона службового зловживання характеризується виною у формі прямого умислу.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього правопорушення є *мета* (одержання будь-якої неправомірної вигоди як для самої себе, так і для іншої фізичної або юридичної особи), *корисливий мотив* (прагнення військової посадової особи шляхом зловживання своїм службовим становищем одержати матеріальні блага для себе особисто чи третіх осіб, одержати або зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат, досягти іншої матеріальної вигоди) чи вчинення дій в *інших особистих інтересів або інтересах третіх осіб*.

Чинна редакція КУпАП не містить визначення неправомірної вигоди, а тому доцільно звернутися до примітки до ст. 364-1 КК України, згідно з якою під неправомірною вигодою слід розуміти: грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав.

Інші особисті інтереси чи інтереси третіх осіб – це не корисливі мотиви, які суперечать завданням пов'язаним із військовою службою та функціям Збройних сил України.

Суб'єктом даного правопорушення є лише військові службові особи, під якими згідно примітки до ст. 172-13 КУпАП розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування.

Принцип єдиноначальності у ЗСУ полягає у наділенні командира (начальника) всією повнотою розпорядчої влади стосовно підлеглих, а також наданні командирові (начальникові) права одноособово приймати рішення, віддавати накази¹¹⁹.

Військові статuti передбачають можливість набуття статусу військового начальника як за військовим званням, так і за посадою. Можливі варіанти підпорядкування різних категорій військовослужбовців начальникам за військовим званням закріплені у п. 32 Статуту внутрішньої служби ЗСУ. Військовослужбовці, які за своїм службовим становищем і військовим званням (п.п. 31 і 32 цього Статуту) не є стосовно інших військовослужбовців

¹¹⁹ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 28.

начальниками або підлеглими, можуть бути старшими чи молодшими за військовим званням. Перелік військових начальників за посадою міститься у різних розділах Статутів ЗСУ. При цьому слід враховувати, що цими Статутами передбачено дві категорії військових начальників за посадою: військові начальники, які виконують свої обов'язки на постійній основі, а також тимчасово – під час несення спеціальних служб (внутрішньої, вартової, вахтової, прикордонної служб, бойового чергування тощо). Однак передбачити всі випадки можливого підпорядкування військовослужбовців один одному практично неможливо. У ситуаціях, які не врегульовані, слід керуватися п. 34 Статуту внутрішньої служби ЗСУ, згідно з якою у разі спільного виконання службових обов'язків військовослужбовцями, що не підпорядковані один одному, якщо їхні службові відносини не визначені командиром (начальником), начальником є старший із них за посадою, а за рівних посад – старший за військовим званням. Аналогічне визначення закріплене і у ст. 8 Дисциплінарного статуту ЗСУ¹²⁰. Перелік посад із зазначенням прав та обов'язків окремих військових службових осіб, серед іншого, може бути наведено у спеціальних настановах, інструкціях тощо¹²¹. Крім того, набуття особою статусу військового начальника може здійснюватися як в обов'язковому порядку (безумовно), так і факультативно (за певних умов)¹²². Аналізуючи Статут ЗСУ, можна виокремити характерні ознаки, якими наділений військовий начальник:

- наявність підлеглих;
- право одноособово приймати рішення та віддавати підлеглим обов'язкові для виконання накази;
- право перевіряти виконання відданих наказів (розпоряджень);
- право вимагати від підлеглих надання оперативної та іншої інформації;
- право застосовувати до підлеглих заходи дисциплінарного заохочення та стягнення¹²³.

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 5 *організаційно-розпорядчі обов'язки* – це обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств,

¹²⁰ Див. Дисциплінарний статут Збройних сил України, ст. 8.

¹²¹ Див. Туркот М., 2012. С. 17–18.

¹²² Див. Туркот М.С., 2017. С. 407–411.

¹²³ Веселов М.Ю., Нестеренко О.М. Військові службові адміністративні правопорушення: проблеми правової регламентації та кваліфікації. Правовий часопис Донбасу. 2021. № 1. С.61–67.

установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконробы, бригадири тощо).

Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо.

Особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою.

Працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронник, тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки¹²⁴.

Судова практика по даній категорії справ свідчить про те, що до протоколів про адміністративні правопорушення не завжди долучаються докази на підтвердження службових повноважень особи, щодо яких було складено протокол, а так само докази належності майна, яке використовувалося.

Так, постановою Красногвадрийського районного суду міста Дніпропетровська від 23.06.2023 р. по справі № 204/6631/23 було закрито провадження по справі про адміністративне правопорушення за ч. 2 ст. 172-13 КУпАП у зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення. Згідно фабули даної справи 28.04.2023 р. о 09:00 год. на блокпості Кам'янка, що на межі Дніпропетровської та Донецької областей, співробітниками державної комендантської служби та поліції ГУНП в Донецькій області було зупинено вантажний автомобіль «Богдан» з військовим номером Номер_2 (при перевірці належність номера не підтвердилась) під керуванням водія – військовослужбовця військової частини Номер_3 старшого солдата Особа_2. При перевірці вантажу у кузові вантажного автомобіля виявлено алкогольні напої. Опитаний водій – старший солдат Особа_2

¹²⁴ Про судову практику у справах про хабарництво : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 26.04.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>.

повідомив, що виявлені алкогольні напої перевозив за вказівкою свого командира – начальника служби головного механіка майора Особа_3.

З матеріалів справи про адміністративне правопорушення вбачається, що Особа_3 обіймає посаду заступника начальника технічної частини – начальник служби головного механіка, звання – майор. Мотивуючи необхідність закриття провадження по справі суд послався на те, що наказ про призначення Особа_3 на посаду заступника начальника технічної частини – начальник служби головного механіка в матеріалах справи відсутній, встановити його зміст та покладені посадові обов'язки на особу – є неможливим, а також на те, що в судовому засіданні встановлено, що, вантажний автомобіль не є військовим майном, а зазначена техніка не перебуває на балансі військової частини. Крім того, суд констатував, що не була доведена обов'язкова ознака зазначеного адміністративного правопорушення – вчинення з корисливою метою чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб¹²⁵.

Слід зауважити, що практика визначення об'єкта даного правопорушення дещо суперечлива, оскільки деякі суди все-таки визнають об'єктом транспортні засоби, які не перебувають на балансі військової частини, але призначалися для використання у військових цілях.

Так постановою Дергачівського районного суду Харківської області від 20.06.2023 р. у справі № 619/2498/23 особу було визнано винною у вчиненні адміністративного правопорушення передбаченого ч.2 ст.172-13 КУпАП. Згідно фабули даної справи згідно акту приймання-передачі гуманітарної (благодійної) допомоги за № 4 від 31.08.2022 р. штаб-сержант Особа_1 виступав як представник ЗСУ відділу прикордонної служби військової частини при отриманні транспортного засобу Opel Zafira, номерний знак Номер_4, заводський номер Номер_5.

Транспортний засіб Opel Zafira, номерний знак Номер_4, заводський номер Номер_5 було ввезено на територію України згідно декларації про перелік товарів, що визначаються гуманітарною допомогою на Благодійну організацію «Благодійний фонд допомога фронту», після чого даний транспортний засіб було передано штаб-сержанту Особа_1 актом приймання-передачі гуманітарної (благодійної) допомоги за № 4 від 31.08.2022 р. Також, при отриманні транспортного засобу Opel Zafira, мав доповісти безпосередньому начальнику про даний факт, надати документи для їх вивчення та подальшого прийняття рішення щодо постановки транспортного засобу на облік військової частини,

¹²⁵ Постанова Красногвадрийського районного суду м. Дніпропетровська від 23.06.2023 р. у справі № 204/6631/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112156433>.

чого він не зробив¹²⁶. Отже військова посадова особа Особа_1, діючи як представник військової частини ЗСУ отримав автомобіль, який в подальшому не передав для постановки на облік військової частини, а використовував його у власних цілях. У даному випадку суд погодився, що такий транспортний засіб є об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 172-13 КУпАП.

Кваліфікуючою ознакою складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-13 КУпАП є вчинення діяння, передбачені частиною першою цієї статті в умовах особливого періоду, крім воєнного стану.

Про особливості даної кваліфікуючої ознаки дивись коментар до ст. 172-10 КУпАП.

Протокол у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-13 КУпАП уповноважені складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

- органів управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, – про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків;

- органів військового управління ЗСУ, органу управління ДССТ, Національної гвардії України, які уповноважені на те відповідними начальниками органів військового управління, органу управління ДССТ, командувачем Національної гвардії України, – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

2) командувач Національної гвардії України або особа, яка виконує його обов'язки, – стосовно всіх військовослужбовців Національної гвардії України;

3) командири (начальники) військових частин (військових навчальних закладів, установ), – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

4) командири (начальники) підрозділів, які уповноважені на те командиром (начальником) військової частини, щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово.

Командири підрозділів військової частини, уповноважені складати протоколи, визначаються наказами відповідних командирів (начальників) військових частин. Уповноважені посадові особи органів військового управління, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів військового управління. Уповноважені посадові особи Служби правопорядку, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів управління Служби

¹²⁶ Постанова Дергачівського районного суду Харківської області від 20.06.2023 р. у справі № 619/2498/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111639133>.

правопорядку. Уповноважені посадові особи органу управління ДССТ, яким надано право складати протоколи, визначаються наказом начальника органу управління ДССТ¹²⁷.

Повноваження на складання протоколу про військове адміністративне правопорушення першому заступникові, заступникам командувача Національної гвардії України надається командувачем Національної гвардії України, а командирам (начальникам) підрозділів територіального управління, з'єднання, військової частини, вищого військового навчального закладу, навчальної військової частини (центру), бази, закладу охорони здоров'я та установи Національної гвардії України – командирами військових частин шляхом видання відповідного розпорядчого документа (наказу)¹²⁸.

Уповноважена посадова особа складає протокол не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких під розписку вручається військовослужбовцю (військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП).

Розгляд справ про адміністративні правопорушення за даною статтею закон (ст. 221 КУпАП) відносить до повноважень районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (суддів).

Строки накладення адміністративного стягнення: адміністративне стягнення може бути накладено не пізніш як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніш як через три місяці з дня його виявлення (ч. 2 ст. 38 КУпАП).

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення: справи даної категорії розглядаються судом протягом доби (ч. ст. 277 КУпАП).

Справа про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 172-13 КУпАП може бути розглянута за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (за умови, якщо у суду є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи) (ч. 1 ст. 268 КУпАП).

¹²⁷ Див. Інструкція зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом Міноборони України від 23.10.2021 р. № 329.

¹²⁸ Див. Інструкція з оформлення в Національній гвардії України матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом МВС України від 23.08.2017 р. № 726.

Стаття 172-14. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень

Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, тобто умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень, -

тягне за собою накладення штрафу від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, -

тягнуть за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Безпосереднім об'єктом даного правопорушення є встановлений порядок службової діяльності у сфері реалізації військовими службовими Особами своїх прав і виконання обов'язків.

У разі вчинення даного адміністративного правопорушення щодо військовослужбовця **обов'язковим додатковим об'єктом** виступають честь та гідність особи.

Об'єктивна сторона даного правопорушення полягає в активних діях військової службової особи всупереч інтересам військової служби, з перевищенням наданої їй влади та службових повноважень.

Об'єктивна сторона даного правопорушення може виступати у формі суспільно небезпечного діяння із застосування нестатутних заходів впливу щодо підлеглого або перевищення дисциплінарної влади.

Під застосуванням нестатутних заходів впливу щодо підлеглого слід розуміти такі дії військових начальників, які полягають у впливі на підлеглого з метою примушуванні його до вчинення або невчинення певних дій. Причому такі дії повинні суперечити положенням статутів ЗСУ або інших нормативно-правових актів чи взагалі не передбачатися останніми (наприклад, вимагання підпорядкування від своїх підлеглих шляхом шантажу, створенням умов, що принижують їхню честь і гідність, тощо).

Перевищення дисциплінарної влади полягає в перевищенні командирами (начальниками) своїх прав і обов'язків щодо застосування заходів заохочення та стягнення, які передбачені статутами ЗСУ та іншими нормативно-правовими актами. Наприклад, накладення стягнення на підлеглого за відсутності підстав для цього; накладення стягнення такого виду чи такої міри, які можуть застосовувати тільки вищі начальники або не має права застосувати жоден з них; накладення стягнення таким військовим начальником, який має право на

це тільки в особливих випадках, – за відсутності такого випадку; порушення порядку накладення чи виконання дисциплінарних стягнень тощо.

При кваліфікації дій особи за вказаною статтею, слід виходити із того, що відповідно до ст.ст. 18 та 19 Статуту внутрішньої служби ЗСУ, військовослужбовці перебувають під захистом держави і мають усю повноту прав і свобод, закріплених Конституцією України, а держава серед іншого гарантує військовослужбовцям правовий захист відповідно до законів та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів¹²⁹.

Згідно ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України¹³⁰.

Окрім того, ст.ст. 49 та 50 Статуту внутрішньої служби ЗСУ, передбачено, що військовослужбовці повинні постійно бути зразком високої культури, скромності й витримки, берегти військову честь, захищати свою й поважати гідність інших людей, зобов'язані завжди пам'ятати, що за їх поведінкою судять не лише про них, а й про ЗСУ в цілому, а відносини між військовослужбовцями повинні ґрунтуватися на взаємній повазі¹³¹.

При відмежуванні складу даного адміністративного правопорушення від однорідного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426-1 КК України, необхідно враховувати, що останнє настає лише у разі «заподіяння істотної шкоди». Відповідно до п. 2 примітки до ст. 425 КК України, у ст.ст. 425, 426 та 426-1 цього Кодексу істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Водночас істотна шкода не обов'язково полягає в матеріальних збитках, а може виражатися фізичних стражданнях, якими супроводжується незаконне позбавлення волі чи незаконне введення в організм проти волі особи наркотичних засобів або психотропних речовин, тощо.

Слід враховувати, що застосування насильства до підлеглого, як фізичного, так і психологічного характеру, не охоплюється диспозицією ст. 172-14 КУпАП, а має бути кваліфіковано за ч. 2 ст. 426-1 КК України.

Суб'єктивна сторона перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень характеризується виною у формі умислу до діяння та умислом або необережністю до наслідків.

¹²⁹ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст.ст. 18, 19.

¹³⁰ Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

¹³¹ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст.ст. 49, 50.

Інтелектуальний елемент умислу в цьому випадку полягає в усвідомленні особою суспільно небезпечного характеру своїх дій і передбачення можливості або неминучості настання суспільно небезпечних наслідків. Це означає, що Особа, коли вчиняє вказане адміністративне правопорушення, усвідомлює вихід за межі наданих їй повноважень, тобто розуміє, що вчиняє дії, які не входять до її компетенції.

Суб'єктом даного правопорушення є лише військові службові особи, під якими згідно примітки до ст. 172-13 КУпАП розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування.

Більш докладно про визначення поняття військової службової особи дивись коментар до ст. 172-13 КУпАП.

Кваліфікуючою ознакою складу даного адміністративного правопорушення є вчинення в умовах особливого періоду, крім воєнного стану.

Про особливості даної кваліфікуючої ознаки дивись коментар до ст. 172-10 КУпАП.

Судова практика по даній категорії справ свідчить про те, що посадові особи при складення протоколів за ст. 172-14 КУпАП неправильно визначають склад адміністративного правопорушення, не долучають доказів про обсяг службових повноважень суб'єкта адміністративного правопорушення.

Так, постановою Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 31.01.2022 р. по справі № 683/3616/21 було закрито провадження по справі про адміністративне правопорушення за ст. 172-14 КУпАП у зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення. Згідно фабули даної справи Особа_1 ставиться у вину те, що вона, будучи військовослужбовцем військової частини Номер_1, старшим солдатом, перебуваючи на посаді начальника електростанції відділення телекомунікаційного зв'язку взводу телекомунікаційних систем роти зв'язку батальйону зв'язку та радіотехнічного забезпечення, 09.10.2021 р. в порушення посадової інструкції у період з 14 години до 18 години, допустивши на пост цивільну сторонню особу, займалась сторонніми справами, вживала на території військової частини алкогольні напої та виконувала обов'язки військової служби в стані алкогольного сп'яніння, тим самим вчинила умисні дії, які явно виходять за межі наданих їй прав та повноважень, тим самим, як військова службова особа перевищила владу чи службові повноваження в умовах особливого періоду. Мотивуючі рішення про відсутність вказаного правопорушення в діях Особа_1 суд вказав на наступне Перевищення

військовою службовою особою влади чи службових повноважень полягає в умисному вчиненні дій, які явно виходять межі наданих цій особі прав чи повноважень.

Перевищення службових повноважень проявляється в діях службової особи, яка маючи службові повноваження відносно підлеглих або більш широкого кола осіб під час виконання своїх владних або організаційно-розпорядчих функцій виходить за межі цих повноважень.

Перевищення влади або службових повноважень кваліфікуються як вчинення дій, які є компетенцією вищої службової особи; вчинення дій одноособово, тоді як вони могли бути вчинені лише колегіально; вчинення дій, які дозволяються тільки в особливих випадках, з особливого дозволу із особливим порядком проведення за відсутності цих умов; вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти.

У будь-якому разі перевищення влади або службових повноважень виявлятися лише в активних діях.

Разом з тим, з протоколу про адміністративне правопорушення вбачається, що Особа_1, як перевищення влади чи службових повноважень кваліфікується те, що вона допустила на бойовий пост сторонню особу, займалась сторонніми справами, вживала алкогольні напої та виконувала обов'язки військової служби. Тобто, такі її дії полягали у бездіяльності, оскільки за наявності реальної можливості діяти так, як того вимагають інтереси служби, вона не вчинила жодних дій. Крім того, дії Особа_1, які полягали у вживанні на території військової частини Номер_1 алкогольних напоїв та виконання обов'язків військової служби в стані алкогольного сп'яніння в умовах особливого періоду, охоплюються ч. 3 ст. 172-20 КУпАП, за якою її визнано винуватою. Отже, суб'єктивна сторона цього правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі умислу або необережності. За вказаних мотивів суд прийшов до висновку про те, що в діях особа_1 відсутній склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-14 КУпАП¹³².

Також підставою для закриття справ про адміністративне правопорушення є нехтування особами, які складають протоколи про адміністративні правопорушення тим, що ст. 172-14 КУпАП є бланкетною, а тому при описанні фабули правопорушення слід чітко зазначити конкретні дії суб'єкта та нормативно-правові акти, якими передбачені повноваження, за межі яких вийшла службова посадова особа.

¹³² Постанова Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 31.01.2022 р. у справі № 683/3616/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102935412>.

Так, мотивуючи закриття провадження по справі про адміністративне правопорушення у за ст. 172-14 КУпАП у зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення, Держинський міський суд Донецької області у своїй постанові від 17.07.2023 р. у справі № 225/1315/23 вказав, уповноважена особа, а саме офіцер служби внутрішньої безпеки військової частини Номер_1, лейтенант Особа_2 в протоколі про адміністративне правопорушення № 2 від 23.06.2023 р. зазначила, що військовослужбовець Особа_1, будучи військовою службовою особою, 01.03.2023 р. в м. Торезьку Донецької області допустив перевищення влади чи службових повноважень, тобто вчинив умисні дії, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень. При цьому, описуючи суть адміністративного правопорушення, офіцер служби внутрішньої безпеки військової частини, лейтенант Особа_2 не зазначила, які саме умисні дії, передбачені ч. 2 ст. 172-14 КУпАП вчинив Особа_1.

Отже, в протоколі уповноважена особа суть адміністративного правопорушення сформулювала не достатньо чітко, переписавши лише диспозицію відповідної статті КУпАП¹³³.

Також, до закриття справ про адміністративні правопорушення призводить відсутність в матеріалах справи документів, які підтверджують осяг повноважень особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, що позбавляє суд можливості визначити чи дійсно така особу перевищила надану їй владу чи службові повноваження.

Так, постановою Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 14.06.2023 р. у справі № 346/3053/23 було закрито провадження по справі про адміністративне правопорушення за ст. 172-14 КУпАП у зв'язку з відсутністю події і складу адміністративного правопорушення. Згідно фабули даної справи 07.06.2023 р. близько 18:00 год. лейтенант Особа_1, проходячи військову службу в умовах особливого періоду, без погодження командування військової частини та видання відповідних наказів (дозволів), надав підлеглим військовослужбовцям військової частини солдату Особа_2 та молодшому сержанту Особа_3 дозвіл вийти із території розташування військової частини, відсутність яких було виявлено 08.06.2023 р. близько 08:00 год. при ранковому шикунанні, що у свою чергу потягнуло за собою самовільне залишення місця служби останніми. Своїми діями Особа_1 порушив вимоги ст.ст. 11, 14, 16, 32, 58 Статуту внутрішньої служби ЗСУ та ст.ст. 1, 4 Дисциплінарного статуту ЗСУ, ч. 1 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Мотивуючи своє рішення суд вказав на наступне. Характер дій військової

¹³³ Постанова Держинського міського суду Донецької області від 17.07.2023 р. у справі № 225/1315/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112280553>.

службової особи при перевищенні влади чи службових повноважень полягає у тому, що службова особа вчиняє те чи інше діяння по службі, яке не входить до її компетенції.

Перевищення службових повноважень це дії службової особи, яка не має владних функцій і виходить під час виконання своїх адміністративно-господарських функцій за межі своїх повноважень, або дії службової особи, яка має владні повноваження, але у конкретному випадку перевищує не їх, а інші свої повноваження, або перевищує свої повноваження стосовно осіб, які не входять до числа підлеглих. Явний вихід службової особи за межі наданих їй повноважень слід розуміти як відкритий, очевидний, явний для всіх, в тому числі і винного, безсумнівний, відвертий.

Як перевищення влади або службових повноважень кваліфікуються:

1) вчинення дій, які є компетенцією вищою службової особи даного відомства чи службової особи іншого відомства;

2) вчинення дій одноособово, тоді як вони могли бути вчинені лише колегіально;

3) вчинення дій, які дозволяються тільки в особливих випадках, з особливого дозволу і з особливим порядком проведення за відсутності цих умов;

4) вчинення дій, які ніхто не має права виконувати або дозволяти.

Повноваження, за межі яких виходить службова особа при її перевищенні, повинні бути передбачені відповідними нормативно-правовим актом, законом, декретом, указом, постановою, статутом, положенням, інструкцією, правилами тощо.

Зазначена норма є бланкетною, тобто нормою, яка лише називає або описує правопорушення, а для повного визначення його ознак відсилає до інших галузей права. Конкретизований зміст бланкетної диспозиції передбачає певну деталізацію відповідних положень інших нормативно-правових актів, що наповнює норму більш конкретним змістом, для встановлення саме тих ознак, які мають значення для правової кваліфікації за відповідною статтею чи частиною статті КУпАП.

Згідно ст. 32 Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» за своїми військовими званнями начальниками є, зокрема, військовослужбовці молодшого офіцерського складу для військовослужбовців молодшого сержантського і старшинського складу однієї з ними військової частини та військовослужбовців рядового складу.

Таким чином лейтенант Особа_1 є начальником відносно солдата Особа_2 та молодшого сержанта Особа_3.

Згідно ст.ст. 30, 58 Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» начальник має право віддавати підлеглому накази і зобов'язаний перевіряти їх виконання. Підлеглий зобов'язаний беззастережно виконувати накази начальника, крім випадків віддання явно злочинного наказу, і ставитися до нього з повагою. Командир (начальник) є єдиначальником і особисто відповідає перед державою за бойову та мобілізаційну готовність довіреної йому військової частини, корабля (підрозділу) за забезпечення охорони державної таємниці; за бойову підготовку, виховання, військову дисципліну, морально-психологічний стан, збереження життя і зміцнення здоров'я особового складу; за внутрішній порядок, стан і збереження озброєння, боєприпасів, бойової та іншої техніки, пального і матеріальних засобів; за всебічне забезпечення військової частини, корабля (підрозділу); за додержання принципів соціальної справедливості.

Протокол про адміністративне правопорушення від 09.06.2023 р. та долучені до нього матеріали справи не містять відомостей про те, якими саме організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими обов'язками (обов'язки з керівництва) наділена Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності Особа_1 як і посилання на інші нормативно-правові акти, на підставі яких можна було б зробити висновок про наявність чи відсутність у діях останнього складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-14 КУпАП.

Не зазначення вказаною особою, яка склала протокол про адміністративне правопорушення позбавляє суд можливості встановити коло повноважень лейтенанта Особа_1, а отже і дійти висновку про їх перевищення.

Отже, на стадії складання протоколу про адміністративне правопорушення, особою уповноваженою на складання такого протоколу з'ясуванню серед іншого підлягало в першу чергу питання чи є Особа, щодо якої вирішується питання про притягнення до відповідальності, суб'єктом даного правопорушення, в протилежному випадку притягнення останньої до адміністративної відповідальності не можливе.

Оскільки ж наявність будь-якого правопорушення, про що зазначалось вище, визначається такими обов'язковими складовими як суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єкт, об'єктивна сторона, можна зробити висновок, що за відсутності хоча б однієї зі складових, відсутній і склад адміністративного правопорушення, в тому числі і в даному конкретному випадку¹³⁴.

Протокол у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-14 КУпАП уповноважені складати:

¹³⁴ Постанова Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 14.06.2023 р. у справі № 346/3053/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111547538>.

1) уповноважені на те посадові особи:

- органів управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, – про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків;

- органів військового управління ЗСУ, органу управління ДССТ, Національної гвардії України, які уповноважені на те відповідними начальниками органів військового управління, органу управління ДССТ, командувачем Національної гвардії України, – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

2) командувач Національної гвардії України або Особа, яка виконує його обов'язки, – стосовно всіх військовослужбовців Національної гвардії України;

3) командири (начальники) військових частин (військових навчальних закладів, установ), – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

4) командири (начальники) підрозділів, які уповноважені на те командиром (начальником) військової частини, щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово.

Командири підрозділів військової частини, уповноважені складати протоколи, визначаються наказами відповідних командирів (начальників) військових частин. Уповноважені посадові особи органів військового управління, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів військового управління. Уповноважені посадові особи Служби правопорядку, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів управління Служби правопорядку. Уповноважені посадові особи органу управління ДССТ, яким надано право складати протоколи, визначаються наказом начальника органу управління ДССТ¹³⁵.

Повноваження на складання протоколу про військове адміністративне правопорушення першому заступникові, заступникам командувача Національної гвардії України надається командувачем Національної гвардії України, а командирам (начальникам) підрозділів територіального управління, з'єднання, військової частини, вищого військового навчального закладу, навчальної військової частини (центру), бази, закладу охорони здоров'я та

¹³⁵ Див. Інструкція зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом Міноборони України від 23.10.2021 р. № 329.

установи Національної гвардії України – командирами військових частин шляхом видання відповідного розпорядчого документа (наказу)¹³⁶.

Уповноважена посадова Особа складає протокол не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких під розписку вручається військовослужбовцю (військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП).

Розгляд справ про адміністративні правопорушення за даною статтею закон (ст. 221 КУпАП) відносить до повноважень районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (суддів).

Строки накладення адміністративного стягнення: адміністративне стягнення може бути накладено не пізніш як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніш як через три місяці з дня його виявлення (ч. 2 ст. 38 КУпАП).

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення: справи даної категорії розглядаються судом протягом доби (ч. ст. 277 КУпАП).

Справа про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 172-14 КУпАП може бути розглянута за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (за умови, якщо у суду є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи) (ч. 1 ст. 268 КУпАП).

Стаття 172-15. Недбале ставлення до військової служби

Недбале ставлення військової службової особи до військової служби -

тягне за собою накладення штрафу від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене в умовах особливого періоду, -

тягне за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Безпосереднім об'єктом даного правопорушення є встановлений порядок службової діяльності у сфері реалізації військовими службовими Особами своїх прав і виконання обов'язків.

¹³⁶ Див. Інструкція з оформлення в Національній гвардії України матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом МВС України від 23.08.2017 р. № 726.

З об'єктивної сторони дане правопорушення характеризується суспільно небезпечною бездіяльністю у вигляді недбалого ставлення до служби, суспільне небезпечними наслідками у вигляді істотної шкоди і причинним зв'язком між вказаними бездіяльністю і наслідками.

Недбале ставлення до служби передбачає невиконання або неналежне виконання військовою службовою особою своїх службових обов'язків передбачених законами, військовими статутами, положеннями, наказами командування, через недбале чи несумлінне ставлення до них.

Невиконання службових обов'язків полягає у невиконання дій, які входять до службових обов'язків.

Неналежне виконання службових обов'язків виконання полягає у нечіткому, формальному або неповному здійсненню обов'язків.

Статтею 11 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, визначено перелік загальних обов'язків¹³⁷. Статтею 16 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України передбачено, що кожний військовослужбовець зобов'язаний виконувати службові обов'язки, що визначають обсяг виконання завдань, доручених йому за посадою. Ці обов'язки визначаються статутами ЗСУ, а також відповідними посібниками, порадиниками, положеннями, інструкціями¹³⁸.

Обсяг дій та заходів, які вважають військовими обов'язками міститься і в ч. 3 ст. 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»¹³⁹.

Однак, як свідчить судова практика посилення на загальні положення Статуту внутрішньої служби ЗСУ при визначенні обов'язків військової службової особи є недостатнім для констатації наявності складу об'єктивної сторони даного адміністративного правопорушення, оскільки суди вимагають зазначення службових обов'язків конкретної військової службової особи із дорученням відповідних доказів.

При визначенні сфери службової недбалості, слід встановити межі службової компетенції службової особи та конкретне коло її повноважень. Невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків може бути як одноразовим, так і систематичним і набувати виду певної лінії поведінки по службі. З цього випливає необхідність установаження конкретних обов'язків, які покладались на конкретну військову службову особу та які з цих обов'язків не виконані чи виконані неналежним чином, а також, які нормативні положення порушені суб'єктом правопорушення.

¹³⁷ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 11.

¹³⁸ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 16.

¹³⁹ Див. Закон України «Про військовий обов'язок та військову службу».

Слід враховувати, що відповідальність настає лише в тому разі, коли військова службова Особа була не лише зобов'язана, а й мала реальну можливість діяти відповідним чином та виконати свої службові обов'язки в повному обсязі.

Дане адміністративне правопорушення відноситься до правопорушень з формальним складом, для якого закон вимагає лише встановлення факту діяння, тобто відповідальність за недбале ставлення військової службової особи до військової служби настає незалежно від того чи призвело це діяння до негативних наслідків та завдання шкоди матеріального характеру.

Водночас наявність матеріальної шкоди внаслідок недбалого ставлення військової службової особи до військової служби може мати місце, однак це не впливатиме на склад даного адміністративного правопорушення лише в разі, якщо така шкода не підпадає під ознаки «істотної шкоди», визначеної п. 2 примітки до ст. 425 КК України, згідно якої істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Саме за ознакою «завдання істотної шкоди» і слід відрізнити склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-15 КУпАП від складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 425 КК України (недбале ставлення до військової служби).

Суб'єктивна сторона даного адміністративного правопорушення характеризується необережністю, яка може виступати у двох формах: злочинної самовпевненості або злочинної недбалості.

Злочинна самовпевненість полягає в тому, що винний передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків, які є результатом недотримання спеціальних правил, що регламентують службову діяльність військових службових осіб, але легковажно розраховує на їх відвернення.

Злочинна недбалість характеризується тим, що військова службова Особа не передбачає, що в результаті недотримання спеціальних правил, які регламентують військову службову діяльність, може бути завдано шкідливі наслідки, хоча повинна була і могла це передбачити.

Суб'єктом даного правопорушення є лише військові службові особи, під якими згідно примітки до ст. 172-13 КУпАП розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування.

Більш докладно про визначення поняття *військової службової особи* дивись коментар до ст. 172-13 КУпАП.

Кваліфікуючою ознакою складу даного адміністративного правопорушення є вчинення в умовах особливого періоду, крім воєнного стану.

Про особливості даної кваліфікуючої ознаки дивись коментар до ст. 172-10 КУпАП.

Судова практика по даній категорії справ свідчить про те, що посадові особи при складенні протоколів за ст. 172-15 КУпАП не вказують конкретні обов'язки, до яких недбало поставилася військова службова особа та чи мала ця особа реальну можливість виконати ці обов'язки.

Так, постановою Закарпатського апеляційного суду від 15.09.2023 р. у справі № 308/6860/23 було закрито провадження по справі про адміністративне правопорушення за ст. 172-15 КУпАП у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення. Згідно фабули даної справи старший сержант Особа_1 перебуваючи на території полігону (військова частина Номер_1), не виконував належним чином зазначені обов'язки, а саме: *«не здійснив належний контроль за виконанням обов'язків нарядом «Черговий пост оточення № 5 (КПП)» у складі солдата Особа_2 та солдата Особа_3 своїх службових обов'язків, що призвело до безперешкодного пропуску на територію полігону (військової частини Номер_1) 21.02.2023 р. цивільних осіб на транспортних засобах «Тойота Кемрі» та мікроавтобусі «Сітроен Джампер», без відповідного погодження з керівництвом військової частини»*. Мотивуючі рішення про відсутність вказаного правопорушення в діях Особа_1 суд вказав на те, що не зважаючи на те, що ст.ст. 11, 12, 16, 17 Статуту внутрішньої служби ЗСУ містять у собі цілий ряд обов'язків, у протоколі не зазначено, *«які саме обов'язки не були виконані Особою_1 та з яких причин»*. В матеріалах справи відсутні докази на підтвердження тих обставин, що Особа_1 мав реальну можливість виконати ті чи інші обов'язки, але через недбале чи не сумлінне ставлення до них їх не виконав¹⁴⁰.

Згідно постанови Васильківського районного суду Дніпропетровської області від 05.04.2023 р. у справі № 172/509/23, стосовно Особа_1 було складено протокол про адміністративне правопорушення про те, що 13.01.2023 р. року майстер-сержант Особа_1 дізнався від командира ремонтно-відновлювального батальйону майора Особа_2 та заступника командира ремонтно-відновлювального батальйону з морально-психологічного забезпечення майора Особа_3 про те, що у зв'язку з тим, що солдат Особа_4 тривалий час перебуває на лікуванні і її (жінку – солдата) потрібно виводити

¹⁴⁰ Постанова Закарпатського апеляційного суду від 15.09.2023 р. у справі № 308/6860/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113955656>.

поза штат та припинити виплати, вони телефонували за вказаними номерами телефонів, а також телефонів знайденими в мережі Інтернет і встановили, що цього медичного центру в м. Полтава не має і ніколи не було, тому всі надані документи скоріше за все є підробленими. Однак, суд вказав на те, що уповноваженою особою, яка склала протокол про адміністративне правопорушення не розкрито суть правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 172-15 КУпАП, не вказано які саме обов'язки не виконав Особа_1, і яким нормативним актом, службовим документом вони встановлені. За таких причин провадження по справі було закрито у зв'язку із відсутністю складу адміністративного правопорушення¹⁴¹.

Постановою Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 10.05.2023 р. по справі № 185/2460/23 було закрито провадження у справі про адміністративне правопорушення за ст. 172-15 КУпАП у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення. Виходячи з фабули даної справи «військовій службовій особі» інкримінувалося наступне: *«старший сержант Особа_1, перебуваючи на посаді старшої медичної сестри госпітального відділення військової частини під час особливого періоду, в тимчасовому місці дислокації військової частині Номер_1, у період з 23.04.2022 р. по 26.01.2023 р. була відповідальною за військове майно ввірене їй та за матеріальні цінності медичного складу госпітального відділення військової частини. Проте Особа_1, проявивши недбале ставлення до військової служби при збереженні військового майна та матеріальних цінностей допустила значну нестачу медичного майна на суму 39 950 грн., що призвело до матеріальних збитків, загальна вартість яких складає 39 950 грн. Таким чином, старший сержант Особа_1 перебуває на посаді старшої медичної сестри госпітального відділення військової частини, будучи військовою службовою особою, відповідальною за збереження військового майна та матеріальних цінностей за посадою, діючи всупереч інтересам служби на порушення своїх статутних обов'язків в період з 23.04.2022 р. по 26.01.2023 р. на території тимчасової дислокації військової частини Номер_1 вчинила триваюче адміністративне правопорушення, а саме недбале ставлення особи до військової служби в умовах особливого періоду, що втілюється у допущенні нестачі ввіреного їй медичного майна госпітального відділення військової частини, що призвело до матеріальних збитків, загальна вартість яких складає 39 950 грн»*. Зазначені дії, уповноваженою посадовою особою, яка склала протокол про адміністративне правопорушення було кваліфіковано за ч. 2 ст. 172-15 КУпАП. Проте, обґрунтовуючи своє рішення у даній справі, суд

¹⁴¹ Постанова Васильківського районного суду Дніпропетровської області від 05.04.2023 р. у справі № 172/509/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110020337>.

вказав, що в матеріалах справи відсутні будь які відомості про те, що Особа_1 дійсно є матеріально відповідальною особою за медичне майно, і що це майно їй реально ввірялось. Також не надано доказів, що вона в порушення наказу чи нормативних актів не супроводжувала завантажене майно на автомобіль та не контролювала його переміщення на склади та подальше його зберігання. Крім того, із вищезазначеного акту службового розслідування слідує, що процес перевезення, розвантаження і зберігання здійснювався без присутності матеріально відповідальних осіб і належної охорони, обліку і контролю. Матеріально відповідальні особи не мали змоги належним чином забезпечувати цілісність майна, про що звертались рапортами по команді з клопотанням про допомогу. З наданих суду копій обов'язків посадових осіб госпітального відділення так само не вбачається, що Особа_1 є матеріально відповідальною особою. Враховуючи вищенаведене, суд вважає «...що наявні у матеріалах справи докази не можуть бути достатньою підставою для встановлення вини у вчиненні вищезазначеного адміністративного правопорушення» (передбаченого ч. 2 ст. 172-15 КУпАП)¹⁴².

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 08.06.2023 р. у справі № 183/163/22 було закрито провадження по справі про адміністративне правопорушення за ст. 172-15 КУпАП у зв'язку з відсутністю події та складу адміністративного правопорушення. Згідно фабули даної справи, наказом командира військової частини (з адміністративно-господарської діяльності) за № 121 від 27.01.2023 р. було призначено службове розслідування за фактом самовільного залишення військової частини з тимчасового розташування підрозділу солдатом Особою_2 – водієм-механіком відділення технічного обслуговування автомобільної техніки взводу забезпечення 2 артилерійського дивізіону військової частини Номер_1. Проведення службового розслідування було покладено на заступника командира артилерійської батареї з морально-психологічного забезпечення цієї військової частини старшого лейтенанта Особу_1. Акт та матеріали службового розслідування необхідно було надати до штабу військової частини до 15.02.2023 р., однак станом на 22.02.2023 р. акти та матеріали службового розслідування до штабу військової частини старшим лейтенантом Особою_1 надано не було, рапорт на подовження службового розслідування до штабу військової частини не надходив. Таким чином, заступник командира артилерійської батареї з морально-психологічного забезпечення артилерійського дивізіону військової частини старший лейтенант Особа_1, в порушення вимог Статуту внутрішньої служби ЗСУ, а саме: ст. 11 («свято і непорушно додержуватись Конституції України та законів України,

¹⁴² Постанова Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 10.05.2023 р. у справі № 185/2460/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110803729>.

Військової присяги, віддано служити Українському народові, сумлінно і чесно виконувати військові обов'язки»), ст. 16 («кожний військовослужбовець зобов'язаний виконувати службові обов'язки, що визначають обсяг виконання завдань, доручених йому за посадою»), ст. 17 («на військовослужбовців під час перебування на бойовому чергуванні, в наряді, а також під час виконання інших завдань покладено спеціальні обов'язки, порядок виконання яких визначаються законами і статутами ЗСУ, а також іншими нормативно-правовими актами, що приймаються на основі законів і статутів ЗСУ»), будучи військовою службовою особою, недбало поставився до військової служби. Однак, суд апеляційної інстанції закриваючи провадження, констатував: *«...матеріалами справи не підтверджується та у межах судового розгляду в суді першої інстанції не було достовірно з'ясовано, коли саме до Особи_1 було доведено наказ про необхідність проведення службового розслідування, які заходи він фактично вжив на його виконання, з яких саме причин матеріали службового розслідування не були ним здані вчасно»*. Не було надано судом належної оцінки і тому, що згідно із поясненнями Особи_4 приблизно 11-12 лютого 2023 року, тобто у межах строку виконання доручення Особою_1, до юридичної групи військової частини надійшли матеріали відповідного службового розслідування, які не були погоджені. При цьому не було достовірно з'ясовано, які саме недоліки були виявлені у вказаних матеріалах, чи були вони істотними, коли та у який спосіб Особа_5 був повідомлений про необхідність їх усунення¹⁴³.

Факт притягнення військової службової особи до дисциплінарної відповідальності за недбале ставлення до військової служби не виключає притягнення такої особи до відповідальності за ст. 172-15 КУпАП, але й не може бути доказом винуватості особи у вчиненні такого адміністративного правопорушення.

Так, підставою для перегляду Дніпровським апеляційним судом рішення суду першої інстанції про притягнення військовослужбовця до адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 172-15 КУпАП стала апеляційна скарга, в якій скажник посилався на те, що особа не може бути притягнута до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, так як Наказом командира військової частини від 07.03.2023 р. № 203 його було притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Водночас у своєму рішенні (постанова у справі № 172/493/23 від 05.06.2023 р.) суд апеляційної інстанції зауважив, що посилання на те, що особа не може бути притягнута до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення не є слушним,

¹⁴³ Постанова Дніпровського апеляційного суду від 08.06.2023 р. по справі № 183/163/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111591697>.

оскільки рішення дисциплінарного органу не має жодного правового відношення і значення для судів при розгляді справ про адміністративне правопорушення, що також підтверджується правовою позицією, викладеною у постанові Великої палати Верховного Суду від 22.01.2019 р. у справа № 800/454/17. Суд констатував, що наказ про притягнення до дисциплінарної відповідальності не є доказом наявності складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-15 КУпАП, що узгоджується із зазначеною вище правовою позицією Верховного Суду. За відсутності інших доказів, суд вимушений був закрити провадження по справі¹⁴⁴.

Протокол у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-15 КУпАП уповноважені складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

- органів управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, – про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків;

- органів військового управління ЗСУ, органу управління ДССТ, Національної гвардії України, які уповноважені на те відповідними начальниками органів військового управління, органу управління ДССТ, командувачем Національної гвардії України, – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

2) командувач Національної гвардії України або Особа, яка виконує його обов'язки, – стосовно всіх військовослужбовців Національної гвардії України;

3) командири (начальники) військових частин (військових навчальних закладів, установ), – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

4) командири (начальники) підрозділів, які уповноважені на те командиром (начальником) військової частини, щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово.

Командири підрозділів військової частини, уповноважені складати протоколи, визначаються наказами відповідних командирів (начальників) військових частин. Уповноважені посадові особи органів військового управління, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів військового управління. Уповноважені посадові особи Служби правопорядку, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів управління Служби правопорядку. Уповноважені посадові особи органу управління ДССТ, яким

¹⁴⁴ Постанова Дніпровського апеляційного суду від 05.06.2023 р. у справі № 172/493/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111425358>.

надано право складати протоколи, визначаються наказом начальника органу управління ДССТ¹⁴⁵.

Повноваження на складання протоколу про військове адміністративне правопорушення першому заступникові, заступникам командувача Національної гвардії України надається командувачем Національної гвардії України, а командирам (начальникам) підрозділів територіального управління, з'єднання, військової частини, вищого військового навчального закладу, навчальної військової частини (центру), бази, закладу охорони здоров'я та установи Національної гвардії України – командирами військових частин шляхом видання відповідного розпорядчого документа (наказу)¹⁴⁶.

Уповноважена посадова Особа складає протокол не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких під розписку вручається військовослужбовцю (військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП).

Розгляд справ про адміністративні правопорушення за даною статтею закон (ст. 221 КУпАП) відносить до повноважень районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (суддів).

Строки накладення адміністративного стягнення: адміністративне стягнення може бути накладено не пізніш як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніш як через три місяці з дня його виявлення (ч. 2 ст. 38 КУпАП).

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення: справи даної категорії розглядаються судом протягом доби (ч. ст. 277 КУпАП).

Справа про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 172-11 КУпАП може бути розглянута за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (за умови, якщо у суду є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи) (ч. 1 ст. 268 КУпАП).

Стаття 172-16. Бездіяльність військової влади

Умисне невжиття заходів щодо припинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим, або ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення,

¹⁴⁵ Див. Інструкція зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом Міноборони України від 23.10.2021 р. № 329.

¹⁴⁶ Див. Інструкція з оформлення в Національній гвардії України матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом МВС України від 23.08.2017 р. № 726.

а також інше умисне невиконання військовою службовою особою покладених на неї службових обов'язків, -

тягнуть за собою накладення штрафу від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, -

тягнуть за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Об'єктом даного правопорушення є встановлений порядок службової діяльності у сфері реалізації військовими службовими Особами своїх прав і виконання обов'язків.

Об'єктивна сторона даного правопорушення може полягати:

- в умисному невжитті заходів щодо припинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим;

- ненаправленні військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення;

- інше умисне невиконання військовою службовою особою покладених на неї службових обов'язків.

Умисне невжиття заходів щодо припинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим означає ігнорування командиром кримінального правопорушення, яке вчиняється його підлеглим, не вчинення будь-яких дій спрямованих на припинення кримінального правопорушення.

Кримінальним правопорушенням є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 11 КК України). У частині другій даної статті зазначено, що не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. Проте юридичну оцінку у таких випадках мають давати уповноважені на те законом посадові особи (органи) у встановленому порядку¹⁴⁷.

Ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне

¹⁴⁷ Див. Кримінальний кодекс України, ст. 11.

правопорушення, може бути вчинене з моменту коли такій особі стало відомо про кримінальне правопорушення до часу внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Відповідно до ст. 38 Кримінального процесуального кодексу України *органами досудового розслідування* є органи, що здійснюють досудове слідство і дізнання. Досудове слідство здійснюють:

1) слідчі підрозділи: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; г) органів Державного бюро розслідувань;

2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) підрозділи детективів органів Бюро економічної безпеки України.

Дізнання здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів: а) органів Національної поліції; б) органів безпеки; в) органів Бюро економічної безпеки України; г) органів Державного бюро розслідувань; г) Національного антикорупційного бюро України¹⁴⁸.

Інше *умисне невиконання* військовою службовою особою покладених на неї службових обов'язків, може бути вчинено не тільки шляхом невиконання посадових обов'язків, а також шляхом невиконання конкретних завдань, виконання яких було доручено військовій службовій особі в установленому законом порядку.

Дане правопорушення може бути вчинене лише шляхом бездіяльності. Для визначення наявності об'єктивної сторони слід встановлювати не тільки факт бездіяльності військової службової особи, а й конкретне коло обов'язків або конкретне завдання доручене такій особі, невиконання яких ставиться особі у провину та фактичну можливість виконати такі обов'язки або завдання.

Слід враховувати, що військові службові особи наділені певними повноваженнями для припинення злочинів, що вчиняються підлеглими.

Зокрема, ст. 22-1 Статуту внутрішньої служби ЗСУ, командир (начальник) в умовах особливого періоду, в тому числі в умовах воєнного стану чи бойовій обстановці, з метою затримання військовослужбовця, який вчиняє діяння, що підпадає під ознаки кримінального правопорушення, пов'язаного з непокорюю, опором чи погрозою начальнику, застосуванням насильства, самовільним залишенням бойових позицій та визначених місць дислокації військових частин (підрозділів) у районах виконання бойових завдань, має право особисто застосовувати заходи фізичного впливу без спричинення шкоди здоров'ю військовослужбовця та спеціальні засоби, достатні для припинення протиправних дій. У бойовій обстановці командир (начальник) може

¹⁴⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 06.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

застосувати зброю чи віддати підлеглим наказ про її застосування, якщо в інший спосіб неможливо припинити кримінальне правопорушення, при цьому не заподіюючи смерті військовослужбовцю¹⁴⁹.

Відповідно до ст. 6 Дисциплінарного статуту ЗСУ, командир зобов'язаний вжити заходів щодо затримання підлеглого при вчиненні або здійсненні ним замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного із непокорю, опором чи погрозою начальнику, застосуванням насильства, самовільним залишенням військової частини або місця служби, ухиленням від військової служби чи дезертирством, із негайним доставлянням затриманого до уповноваженої службової особи або вжити заходів щодо негайного повідомлення уповноваженої службової особи про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні діяння з ознаками кримінального правопорушення¹⁵⁰.

Водночас, військові службові особи не обмежені наданими конкретним и повноваженнями, і при виявленні кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим зобов'язані вжити всі можливі заходи для його припинення, не порушуючи вимог чинного законодавства.

Також на військових службових осіб покладено обов'язок повідомлення по вчиненні підлеглими кримінального правопорушення.

Так, відповідно до ст. 59 Статуту внутрішньої служби ЗСУ, командир (начальник) зобов'язаний негайно доповідати старшому командиру (начальнику) про кримінальне чи адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, вчинене підлеглим військовослужбовцем, а командир (начальник) військової частини (установи) – негайно повідомляти про це відповідному прокурору, а в разі вчинення кримінального чи адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією військовослужбовцем ЗСУ – начальнику відповідного органу управління Військової служби правопорядку у ЗСУ¹⁵¹.

Слід зазначити, що ситуації, коли у командира (начальника) виникає обов'язок вчиняти певні, передбачені законодавством дії щодо реагування на кримінальні правопорушення, вчинені з боку їх підлеглих, не обмежуються лише військовими чи корупційними кримінальними правопорушеннями.

Статтею 67 Статуту внутрішньої служби ЗСУ, серед іншого, передбачено обов'язок командира бригади керувати правовим вихованням військовослужбовців бригади, у разі вчинення військовослужбовцем

¹⁴⁹ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 22-1.

¹⁵⁰ Див. Дисциплінарний статут Збройних Сил України, ст. 6.

¹⁵¹ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 59.

кримінального правопорушення негайно повідомляти про його вчинення органу досудового розслідування¹⁵².

Статтею 9 Статуту гарнізонної та вартової служб ЗСУ, на начальника гарнізону покладено обов'язок проводити особисто службове розслідування надзвичайних подій та правопорушень, які вчинили в межах гарнізону військовослужбовці, а в разі виявлення ознак кримінального правопорушення негайно повідомляти відповідного прокурора, начальника органу управління Служби правопорядку та орган, який проводить досудове розслідування, і передавати останньому всі матеріали¹⁵³.

Відповідно до ст. 6 Дисциплінарного статуту ЗСУ, у разі непокори чи опору підлеглого командир зобов'язаний для відновлення порядку вжити всіх передбачених статутами ЗСУ заходів примусу аж до притягнення його до кримінальної відповідальності¹⁵⁴.

Стаття 45 передбачає, що у разі невиконання (неналежного виконання) військовослужбовцем своїх службових обов'язків порушення військовослужбовцем військової дисципліни або громадського порядку командир повинен нагадати йому про обов'язки служби, а за необхідності – накладати дисциплінарне стягнення¹⁵⁵.

Дане адміністративне правопорушення відноситься до правопорушень з формальним складом, тобто закон вимагає лише встановлення факту діяння, а отже відповідальність за недбале ставлення військової службової особи до військової служби настає незалежно від того чи призвело це діяння до негативних наслідків та завдання шкоди матеріального характеру.

Склад даного адміністративного правопорушення слід відмежовувати від однорідного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426 КК України (Бездіяльність військової влади), яке матиме місце лише в разі, якщо бездіяльністю заподіяно істотну шкоду або тяжкі наслідки.

Пунктом 2 примітки до ст. 425 КК України визначено що, істотною шкодою, якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків, вважається шкода, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкими наслідками за тієї самої умови вважається шкода, яка в п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Саме за ознакою «завдання істотної шкоди» і слід відрізнити склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-16 КУпАП від

¹⁵² Там само, ст. 67.

¹⁵³ Див. Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України, ст. 9.

¹⁵⁴ Див. Дисциплінарний статут Збройних Сил України, ст. 6.

¹⁵⁵ Там само, ст. 45.

складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 426 КК України (бездіяльність військової влади).

Такий підхід, знайшов своє відображення і в судовій практиці, зокрема згідно постанови ОП Верховного Суду від 17.10.2022 р. у справі № 686/13801/16-к, *бездіяльність військової влади* (ст. 426 КК України) з об'єктивної сторони полягає у вчиненні трьох альтернативних суспільно небезпечних діянь, які з огляду на правила граматичного тлумачення відрізняються моментом закінчення. Бездіяльність військової влади у формі умисного неприпинення злочину, що вчиняється підлеглим, є кримінальним правопорушенням із формальним складом, яке відрізняється від адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-16 КУпАП, у формі умисного невжиття заходів щодо припинення кримінального правопорушення, що вчиняється підлеглим. Обов'язковою ознакою бездіяльності військової влади у формах ненаправлення військовою службовою особою до органу досудового розслідування повідомлення про підлеглого, який вчинив кримінальне правопорушення, та іншого умисного невиконання військовою службовою особою дій, які вона за своїми службовими обов'язками повинна була виконати, є суспільно небезпечні наслідки у виді істотної шкоди, що відповідно до примітки 2 ст. 425 КК України може виявлятися в заподіянні як майнової, так і немайнової шкоди. Водночас вчинення останніх двох форм бездіяльності військової влади в умовах особливого періоду, що не потягли за собою заподіяння істотної шкоди або не спричинили тяжких наслідків, не передбачені в ч. 3 ст. 426 КК України як кримінальні правопорушення¹⁵⁶.

Також, Верховний Суд в ухвалі від 21.09.2021 р. по справі № 686/13801/16-к, зазначив, що ознака істотної шкоди є обов'язковою для настання кримінальної відповідальності за будь-яке діяння, визначене ст. 426 КК України. Таким чином, для кваліфікації дій засудженого за ст. 426 КК України, на відміну від ст. 172-16 КУпАП, необхідним є доведення не лише факту неповідомлення органу досудового розслідування про вчинення підлеглим кримінального правопорушення, але й наслідку такого неповідомлення у вигляді істотної шкоди. Наявність у диспозиції ст. 426 КК України спеціальної форми вчинення злочину (неприпинення злочину та неповідомлення про нього) та загальної форми (інше умисне невиконання дій) не впливає на цей висновок, оскільки такий підхід також застосовний і під час формулювання диспозиції ст. 172-16 КУпАП. Якщо погодитися з тим, що спеціальна форма правопорушення не вимагає доведення істотної шкоди, тоді ті частини диспозицій ст. 172-16 КУпАП та ст. 426 КК України, які

¹⁵⁶ Постанова ОП Верховного Суду від 17.10.2022 у справі N 686/13801/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940469>.

сформульовані як спеціальна форма правопорушення, є абсолютно ідентичними і не містять ознак, за якими можна відмежувати адміністративне правопорушення від кримінального¹⁵⁷.

Суб'єктивна сторона даного адміністративного правопорушення характеризується умисною формою вини.

Саме за суб'єктивною стороною дане адміністративне правопорушення відрізняється від складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-15 КУпАП (недбале ставлення до військової служби), яке може бути вчинено лише з необережності.

Також слід відрізнити склад даного адміністративного правопорушення від схожого за об'єктом та об'єктивною стороною адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-13 КУпАП (Зловживання військовою службовою особою владою або службовою посадою), оскільки останнє може бути вчинено лише шляхом активної дії.

Суб'єктом даного правопорушення є лише військові службові особи, під якими згідно примітки до ст. 172-13 КУпАП розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування.

Більш докладно про визначення поняття військової службової особи дивись коментар до ст. 172-13 КУпАП.

Кваліфікуючою ознакою складу даного адміністративного правопорушення є вчинення *в умовах особливого періоду, крім воєнного стану*. Про особливості даної кваліфікуючої ознаки дивись коментар до ст. 172-10 КУпАП.

Судова практика по даній категорії справ свідчить про те, що посадові особи при складенні протоколів за ст. 172-16 КУпАП не звертають уваги на те, що ст. 172-16 КУпАП є бланкетною та не вказують конкретні обов'язки, до яких недбало поставилася військова службова особа та чи мала ця особа реальну можливість виконати ці обов'язки, а також не наводять доказів вчинення бездіяльності умисно.

Відповідно до протоколу про адміністративне правопорушення від 16.12.2022 р.: *«в період з 17.10.2022 р. до 25.10.2022 р., перебуваючи у м. Вільнянськ Запорізького району Запорізької області, командир групи матеріального забезпечення майор Особа_1, будучи військовою службовою особою, уповноваженою для складання протоколів про військові*

¹⁵⁷ Ухвала Верховного Суду від 21.09.2021 р. у справі № 686/13801/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100000446>.

адміністративні правопорушення відповідно до наказу командира військової частини від 07.05.20022 р. № 75 «Про призначення уповноважених посадових осіб для складання протоколів про адміністративні правопорушення» (зі змінами), після виявлення військовослужбовців у стані алкогольного сп'яніння, не вжив організаційних заходів, направлених на мінімізацію негативних проявів в умовах регулярного порушення підлеглими військової дисципліни, що мало наслідком нескладення ним вчасно протоколів про військові адміністративні правопорушення за ч. 3 ст. 172-20 КУпАП стосовно військовослужбовців, виявлених у стані алкогольного сп'яніння, чим вчинив військово адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 72-16 КУпАП».

Мотивуючи закриття провадження в частині ст. 172-16 КУпАП, суд у своєму рішенні послався на те, що з об'єктивної сторони дане адміністративне правопорушення може бути вчинене лише шляхом бездіяльності. Аналізуючи вищевикладене, вказане адміністративне правопорушення, яке кваліфіковано за ч. 2 ст. 172-16 КУпАП повинно бути вчинено з прямим умислом, однак на підтвердження даного факту до суду не надано жодного доказу. Враховуючи вищевикладене, суд прийшов до висновку, що вина Особи_1 є доведеною лише щодо недбалого ставлення до військової служби, оскільки епізоди викладені у цьому та інших протоколах про адміністративні правопорушеннях (в одне провадження було об'єднано декілька справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст.ст. 172-15 та 172-16 КУпАП, вчинені в один часовий період однією й тією ж особою) стосуються одних і тих же обставин, а на підтвердження того, що дії та бездіяльність Особа_1 мали ознаки умисних, а не були недбалими, до суду не надано жодного доказу, що свідчить про відсутність складу правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-16 КУпАП (постанова Вільнянського районного суду Запорізької області від 21.12.2022 р. у справі № 314/3372/22)¹⁵⁸.

Окрім того, постановою Заліщицького районного суду Тернопільської області від 09.05.2023 р. у справі № 597/991/23 аналогічно було закрито провадження по справі про адміністративне правопорушення за ч. 2 ст. 172-16 КУпАП у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення. Згідно фабули даної справи Особі_1 ставиться в провину умисне невжиття заходів щодо нескладання (неоформлення) матеріалів про вчинення військового адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-20 КУпАП відносно військовослужбовців військової частини Номер_1. Мотивуючи своє рішення про відсутність складу адміністративного правопорушення, суд вказав на таке: *«бездіяльність військової влади полягає у невчиненні службовою особою дій, які*

¹⁵⁸ Постанова Вільнянського районного суду Запорізької області від 21.12.2022 р. у справі № 314/3372/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108139675>.

вона могла і повинна була зробити в силу покладених на неї законами, військовими статутами, іншими нормативними актами обов'язків, вчинені в умовах особливого періоду».

Отже, для наявності складу бездіяльності потрібно встановити: «чи покладался на цю військову службову особу обов'язок вчинити певні дії, невчинення яких ставиться їй у вину; чи мала військова службова особа реальну можливість в конкретних умовах вчинити необхідні дії; чи дійсно не були виконані обов'язки, які покладені на цю службову особу». Проте в матеріалах справи відсутні документи по військовій частині щодо покладення такого обов'язку щодо складання (оформлення) матеріалів про вчинення військового адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-20 КУпАП відносно солдатів: Особа_3, Особа_4, Особа_5, Особа_7, сержанта Особа_8 та скерування їх для розгляду до відповідного суду, саме на Особа_1.

Наказом командира військової частини Номер_1 від 14.04.2022 р. за № 22 окрім Особа_1 як заступника командира батальйону плавальних машин з морально-психологічного забезпечення, визначено також особами, відповідальними за ведення, облік, оформлення, складання та супровід протоколів про адміністративні правопорушення в батальйоні плавальних машин цієї військової частини: командир батальйону плавальних машин; заступник командира батальйону плавальних машин; заступник командира батальйону плавальних машин з озброєння. Будь-які належні та допустимі докази того, що саме на Особа_1 було покладений такий обов'язок, в матеріалах справи відсутні (витяг з наказу командира військової частини, з яким ознайомлений Особа_1; журнали реєстрації та передачі адміністративних матеріалів чи тощо). Відтак, при складенні протоколу про військове адміністративне правопорушення у відношенні Особи_1 не наведено обґрунтувань та доказів на підтвердження суб'єктивної сторони правопорушення визначеного ч. 2 ст. 172-16 КУпАП, а саме не встановлена вина у формі умислу та мотив¹⁵⁹.

Протокол у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-16 КУпАП уповноважені складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

- органів управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, – про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків;

¹⁵⁹ Постанова Заліщицького районного суду Тернопільської області від 09.05.2023 р. у справі № 597/991/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110835788>.

- органів військового управління ЗСУ, органу управління ДССТ, Національної гвардії України, які уповноважені на те відповідними начальниками органів військового управління, органу управління ДССТ, командувачем Національної гвардії України, – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

2) командувач Національної гвардії України або Особа, яка виконує його обов'язки, – стосовно всіх військовослужбовців Національної гвардії України;

3) командири (начальники) військових частин (військових навчальних закладів, установ), – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

4) командири (начальники) підрозділів, які уповноважені на те командиром (начальником) військової частини, щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово.

Командири підрозділів військової частини, уповноважені складати протоколи, визначаються наказами відповідних командирів (начальників) військових частин. Уповноважені посадові особи органів військового управління, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів військового управління. Уповноважені посадові особи Служби правопорядку, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів управління Служби правопорядку. Уповноважені посадові особи органу управління ДССТ, яким надано право складати протоколи, визначаються наказом начальника органу управління ДССТ¹⁶⁰.

Повноваження на складання протоколу про військове адміністративне правопорушення першому заступникові, заступникам командувача Національної гвардії України надається командувачем Національної гвардії України, а командирам (начальникам) підрозділів територіального управління, з'єднання, військової частини, вищого військового навчального закладу, навчальної військової частини (центру), бази, закладу охорони здоров'я та установи Національної гвардії України – командирами військових частин шляхом видання відповідного розпорядчого документа (наказу)¹⁶¹.

Уповноважена посадова Особа складає протокол не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких

¹⁶⁰ Див. Інструкція зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом Міноборони України від 23.10.2021 р. № 329.

¹⁶¹ Див. Інструкція з оформлення в Національній гвардії України матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом МВС України від 23.08.2017 р. № 726.

під розписку вручається військовослужбовцю (військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП).

Розгляд справ про адміністративні правопорушення за даною статтею закон (ст. 221 КУпАП) відносить до повноважень районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (суддів).

Строки накладення адміністративного стягнення: адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше як через три місяці з дня його виявлення (ч. 2 ст. 38 КУпАП).

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення: справи даної категорії розглядаються судом протягом доби (ч. ст. 277 КУпАП).

Справа про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 172-16 КУпАП може бути розглянута за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (за умови, якщо у суду є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи) (ч. 1 ст. 268 КУпАП).

Стаття 172-17. Порушення правил несення бойового чергування

Порушення правил несення бойового чергування (бойової служби), встановлених для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України, -

тягне за собою накладення штрафу від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, -

тягнуть за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Основним безпосереднім об'єктом даного адміністративного правопорушення є встановлений порядок несення бойового чергування.

Об'єктивна сторона даного адміністративного правопорушення полягає в суспільно небезпечному діянні - порушення правил несення бойового чергування (бойової служби), встановлених для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України.

Поняття *бойового чергування* визначено в ст. 332 Статуту внутрішньої служби ЗСУ та полягає в виконанні бойового завдання. Бойове чергування здійснюється черговими силами і засобами, призначеними від військових

підрозділів. До складу чергових сил і засобів входять бойові обслуги, чергові зміни пунктів управління, сил і засобів бойового забезпечення та обслуговування. У Військово-Морських Силах ЗСУ бойове чергування є найвищою формою підтримання бойової готовності сил у мирний час¹⁶².

Порушенням правил несення бойового чергування (бойової служби) – це порушення конкретних положень нормативно-правових актів, які регулюють правила несення бойового чергування (зокрема Статут внутрішньої служби ЗСУ, накази і директиви Міністра оборони України, начальника Генерального штабу ЗСУ, головнокомандувачів видів ЗСУ). Так, відповідно до ст. 340 Статуту внутрішньої служби ЗСУ особовому складові чергової зміни під час несення бойового чергування заборонено:

- передавати будь-кому, хоча б тимчасово, без дозволу командира чергових сил і засобів виконання обов'язків несення бойового чергування;
- відволікатися, братися за справи, не пов'язані з виконанням обов'язків несення бойового чергування;
- самовільно залишати бойовий пост чи інше місце несення бойового чергування;
- виконувати роботу, яка призводить до зниження бойової готовності озброєння, бойової та іншої техніки¹⁶³.

Також, порушення правил несення бойового чергування може знаходити прояв у самовільному виключенні апаратури Особами, які входять до складу чергової зміни, невиконанні команд, що надаються, припиненні спостереження за ціллю, яка з'явилася тощо.

Перевірка несення бойового чергування відповідно до ст. 341 Статуту внутрішньої служби ЗСУ проводиться командиром військової частини, його прямими начальниками чи Особами за їх дорученням, для чого відпрацьовується план перевірки несення бойового чергування¹⁶⁴.

Поняття бойового чергування не слід ототожнювати із поняттям несення вартової служби.

Так, згідно ст. 97 Статуту гарнізонної та вартової служб ЗСУ, несення вартової служби є виконанням бойового завдання і вимагає від особового складу точного дотримання всіх положень, визначених цим Статутом, високої пильності, непохитної рішучості та розумної ініціативи.

Особи, винні в порушенні правил несення вартової служби, несуть дисциплінарну або кримінальну відповідальність¹⁶⁵.

¹⁶² Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 332.

¹⁶³ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 340.

¹⁶⁴ Там само, ст. 341.

¹⁶⁵ Див. Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України, ст. 97.

Вчинене не кваліфікується за ст. 172-17 КК України, якщо військовослужбовець, перебуваючи на бойовому чергуванні, допустить порушення загальних вимог військової служби, не пов'язаних зі спеціальними правилами несення бойового чергування.

Дане адміністративне правопорушення відноситься до правопорушень з формальним складом, для якого закон вимагає лише встановлення факту діяння, тобто відповідальність за порушення правил несення бойового чергування настає незалежно від того чи призвело це діяння до негативних наслідків.

Водночас наявність негативних наслідків може мати місце, однак це не впливатиме на склад даного адміністративного правопорушення лише в разі, якщо такі наслідки не є тяжкими. Законодавством не визначено перелік наслідків порушення правил несення бойового чергування, які мають ознаки тяжких. Тяжкі наслідки можуть полягати у проникненні в повітряну або в морську територію країни відповідно літаків, кораблів іноземних держав, загибель людей, виведення з ладу бойової техніки, що призвело до зриву або значних труднощів у виконанні бойової задачі, радіаційно-хімічному забрудненні територій, тощо.

Саме за ознакою «спричинення тяжких наслідків» і слід відрізнити склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-17 КУпАП від складу кримінального правопорушення передбаченого ст. 420 КК України (Порушення правил несення бойового чергування).

Суб'єктивна сторона даного адміністративного правопорушення характеризується будь-якою формою вини.

Суб'єкт даного адміністративного правопорушення – спеціальний (військовослужбовець, який входить до складу підрозділів, частин, бойових обслуг, чергових змін, екіпажів, постів).

Кваліфікуючою ознакою складу даного адміністративного правопорушення є вчинення в умовах особливого періоду, крім воєнного стану.

Про особливості даної кваліфікуючої ознаки дивись коментар до ст. 172-10 КУпАП.

Судова практика по даній категорії справ свідчить про те, що посадові особи при складенні протоколів за ст. 172-17 КУпАП в фабулі вказують на порушення правил несення бойового чергування, які не пов'язані із своєчасним виявленням та відбиттям раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки, а також на інші загальні порушення несення військової служби, що призводить до закриття судами провадження по таким справам у зв'язку із відсутністю події та складу адміністративного правопорушення.

Так, постановою Новоайдарського районного суду Луганської області від 15.03.2021 р. у справі № 419/397/21 було закрито провадження по справі про адміністративне правопорушення за ст. 172-17 КУпАП у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення. Згідно фабули даної справи 23.02.2021 р. в період часу з 14:20 год. до 15:00 год. Особа_1 ніс бойове чергування із зброєю на спостережному посту «Кукушка» поблизу с. Трьохізбенка Щастинського району Луганської області в стані алкогольного сп'яніння. Відповідно до графіку несення чергування на спостережному посту «Кукушка» солдат Особа_1 призначений до несення служби на спостережному посту «Кукушка» спільно з старшим сержантом Особа_2 в період 12:00 год. до 15:00 год. 23.02.2021 р. Таким чином, солдат Особа_1 23.02.2021 р. вчинив військове адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-17 КУпАП в умовах особливого періоду. Мотивуючі рішення про відсутність вказаного правопорушення в діях Особа_1 суд вказав на те, що відповідальність за розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів на території військових частин, військових об'єктів, або появу таких осіб на території військової частини в нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння, або виконання ними обов'язків військової служби в нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння, а також відмову таких осіб від проходження огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, передбачена ст. 172-20 КУпАП. З огляду на вищевикладене, вважаю, що в діях Особи_1 відсутній склад правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-17 КУпАП, та вбачаються ознаки правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 172-20 КУпАП.

Відповідно до ст. 61 Конституції України, ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, що виключає можливість кваліфікації одного діяння одночасно за двома нормами КУпАП за наявності між ними конкуренції, а так само виключає можливість довільної кваліфікації такого діяння на вибір правоохоронного органу¹⁶⁶.

Згідно постанови Бородянського районного суду Київської області від 09.10.2023 р. у справі № 939/2360/23, стосовно Особи_1 було складено протокол про адміністративне правопорушення про те, що 23.09.2023 р. близько 14:00 год. солдат Особа_1, під час несення варту знаходився на посту № 2 охоронюваного об'єкту без засобів індивідуального захисту, без каски

¹⁶⁶ Постанова Новоайдарського районного суду Луганської області від 15.03.2021 р. у справі № 419/397/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95639988>.

встановленого зразка, боєприпасів, які залишив у караульному приміщенні, чим порушив правила несення бойового чергування (бойової служби), встановлені для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України, за що відповідальність передбачена ч. 2 ст. 172-17 КУпАП. Однак, суд вказав на те, що ч. 2 ст. 172-17 КУпАП передбачена відповідальність за порушення правил несення бойового чергування (бойової служби), встановлених для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України, вчинене в умовах особливого періоду, а Особа_1 допущено дії, що можуть свідчити про порушення вимог ст. 107 Статуту гарнізонної та вартової служб ЗСУ, а правила несення бойового чергування врегульовані Розділом 9 Статуту внутрішньої служби ЗСУ, то в діях Особа_1 не вбачається складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-17 КУпАП, тому провадження у справі необхідно закрити¹⁶⁷.

Постановою Київського районного суду м. Харкова від 12.01.2023 р. у справі № 953/279/23 було закрито провадження по справі про адміністративне правопорушення за ст. 172-17 КУпАП у зв'язку з відсутністю складу адміністративного правопорушення. Згідно фабули даної справи 30.12.2022 р. з 22:00 год. до 02:00 год., солдат Особа_1, під час виконання військових обов'язків, в умовах особливого періоду (військового стану) на території військової частини Номер_1 порушив правила несення бойової служби, встановлених для своєчасного виявлення і відбиття нападу на Україну.

Обґрунтовуючи своє рішення у даній справі, суд зазначив, що в якості доказів скоєння Особа_1 адміністративного правопорушення передбаченого ч. 2 ст. 172-17 КУпАП матеріали справи містять протокол про адміністративне правопорушення від 30.12.2022 р., рапорт командира взводу військової частини Номер_1, витяг із наказу командира військової частини (по стройовій частині) № 248, копію військового квитка Особа_1.

Суд дослідивши матеріали справи про адміністративне правопорушення складені відносно солдата Особи_1, які надані до суду в якості доказів вини останнього та виходячи зі змісту ч. 2 ст. 172-17 КУпАП приходять до висновку що обов'язковою ознакою складу зазначеної статті є вчинення адміністративного правопорушення під час несення бойового чергування (бойової служби). В рапорті командира взводу управління командира батареї 2 гаубичної артилерійської батареї гаубичного артилерійського дивізіону зазначено що солдат Особа_1 покинув місце несення служби, вживав алкогольні напої, залишив зброю без нагляду, сперечався з офіцерами. Проте,

¹⁶⁷ Постанова Бородянського районного суду Київської області від 09.10.2023 р. у справі № 939/2360/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113975059>.

жодних доказів на перелічені вище дії військовою частиною не надано, та у протоколі про адміністративне правопорушення складеному відносно солдата Особи_1 такі відомості відсутні. Отже суд приходиться до висновку, що в матеріалах справи відсутні докази, щодо конкретних протиправних діянь перелічених у ст. 340 Статуту внутрішньої служби ЗСУ, відповідальність за які передбачено ч. 2 ст. 172-17 КУпАП¹⁶⁸.

Постановою Ленінського районного суду м. Полтави від 16.05.2023 р. у справі № 553/1158/23 було закрито провадження по справі про адміністративне правопорушення за ч. 2 ст. 172-17 КУпАП. Згідно фабули даної справи, в порушення вимог до несення бойового чергування (бойової служби), встановлених для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України, а саме ст.ст. 233 та 235 Статуту гарнізонної та вартової служб ЗСУ, ч. 2 ст. 3, розділу 8 Інструкції з організації та несення вартової служби воєнізованою охороною на об'єктах ЗСУ та ДССТ, солдат Особа_1 о 13:50 год. 02.05.2023 р. під час несення бойового чергування, а саме перебуваючи на об'єкті охорони у варті (пост № 3), ніс службу без бронежилета та каски, без запасного боєкомплекту, а саме залишив їх на відстані 150 метрів від посту без нагляду, вчинені в умовах особливого періоду, чим порушив правила бойового чергування та вчинив військово адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-17 КУпАП. Мотивуючи своє рішення суд виснував про те, що законодавець розрізняє поняття бойового чергування та несення вартової служби, що має значення для правильної кваліфікації дій військовослужбовців за ст. 172-17 КУпАП, яка передбачає відповідальність за порушення правил саме несення бойового чергування (бойової служби), встановлених для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України.

Відповідно до письмових пояснень начальника штабу першого заступника командира 1 батальйону охорони військової частини Номер_1 майора Особа_2, варта була призначена згідно вимог Статуту гарнізонної та вартової служб ЗСУ, та відповідно до ст. 97 Закону України «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України» особи, винні в порушенні правил несення вартової служби, несуть дисциплінарну або кримінальну відповідальність.

Таким чином, суд прийшов до висновку про недоведеність в діях Особа_1 складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-17 КУпАП, а саме, що його дії у виді перебування в якості чатового на варті без

¹⁶⁸ Постанова Київського районного суду м. Харкова від 12.01.2023 р. у справі № 953/279/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108392014>.

бронежилету, каски та бойового комплекту складають об'єктивну сторону адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-17 КУпАП¹⁶⁹.

Протокол у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-17 КУпАП уповноважені складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

- органів управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, – про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків;

- органів військового управління ЗСУ, органу управління ДССТ, Національної гвардії України, які уповноважені на те відповідними начальниками органів військового управління, органу управління ДССТ, командувачем Національної гвардії України, – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

2) командувач Національної гвардії України або Особа, яка виконує його обов'язки, – стосовно всіх військовослужбовців Національної гвардії України;

3) командири (начальники) військових частин (військових навчальних закладів, установ), – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

4) командири (начальники) підрозділів, які уповноважені на те командиром (начальником) військової частини, щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово.

Командири підрозділів військової частини, уповноважені складати протоколи, визначаються наказами відповідних командирів (начальників) військових частин. Уповноважені посадові особи органів військового управління, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів військового управління. Уповноважені посадові особи Служби правопорядку, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів управління Служби правопорядку. Уповноважені посадові особи органу управління ДССТ, яким надано право складати протоколи, визначаються наказом начальника органу управління ДССТ¹⁷⁰.

Повноваження на складання протоколу про військове адміністративне правопорушення першому заступникові, заступникам командувача Національної гвардії України надається командувачем Національної гвардії

¹⁶⁹ Постанова Ленінського районного суду м. Полтави від 16.05.2023 р. у справі № 553/1158/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110881839>.

¹⁷⁰ Див. Інструкція зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом Міноборони України від 23.10.2021 р. № 329.

України, а командирам (начальникам) підрозділів територіального управління, з'єднання, військової частини, вищого військового навчального закладу, навчальної військової частини (центру), бази, закладу охорони здоров'я та установи Національної гвардії України – командирами військових частин шляхом видання відповідного розпорядчого документа (наказу)¹⁷¹.

Уповноважена посадова Особа складає протокол не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких під розписку вручається військовослужбовцю (військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП).

Розгляд справ про адміністративні правопорушення за даною статтею закон (ст. 221 КУпАП) відносить до повноважень районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (суддів).

Строки накладення адміністративного стягнення: адміністративне стягнення може бути накладено не пізніш як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніш як через три місяці з дня його виявлення (ч. 2 ст. 38 КУпАП).

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення: справи даної категорії розглядаються судом протягом доби (ч. ст. 277 КУпАП).

Справа про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 172-17 КУпАП може бути розглянута за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (за умови, якщо у суду є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи) (ч. 1 ст. 268 КУпАП).

Стаття 172-18. Порушення правил несення прикордонної служби

Порушення правил несення прикордонної служби особою, яка входить до складу наряду з охорони державного кордону України, -

тягне за собою накладення штрафу від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, -

тягнуть за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

¹⁷¹ Див. Інструкція з оформлення в Національній гвардії України матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом МВС України від 23.08.2017 р. № 726.

Об'єктом даного правопорушення є порядок несення прикордонної служби. Для низки правопорушень (залежно від порушених правил) додатковим об'єктом може виступати режим державного кордону України (далі – ДКУ).

Відповідно до ч. 3 ст. 2 Конституції України територія України в межах кордону є цілісною та недоторканою. Відповідно до ст. 27 Закону України «Про державний кордон України» охорона ДКУ на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах покладається на Державну прикордонну службу України, а в повітряному та підводному просторі в межах територіального моря – на ЗСУ. Державна прикордонна служба України (далі – Держприкордонслужба) і ЗСУ під час виконання завдань з охорони ДКУ керуються цим Законом, законами України «Про Державну прикордонну службу України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про прикордонний контроль», постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 р. № 1147 «Про прикордонний режим», іншими нормативно-правовими актами та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до ст. 1 Закону України Про Державну прикордонну службу України на Держприкордонслужбу покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні.

Стаття 172-18 КУпАП є бланкетною нормою, тобто нормою, яка лише називає або описує правопорушення, а для повного визначення його ознак відсилає до інших нормативно-правових актів, що наповнює норму ст. 172-18 КУпАП більш конкретним змістом для встановлення тих ознак, які мають значення для правильної правової кваліфікації зазначеного діяння.

З об'єктивної сторони порушення несення служби особою, яка входить до складу наряду з охорони державного кордону, настає при умові що ця Особа порушила дією або бездіяльністю конкретні нормативні приписи чи заборони, закріплені у законах чи інших підзаконних нормативно-правових актах: наказах (розпорядженнях), що регламентують діяльність наряду з охорони державного кордону.

Відповідно до Інструкції про службу прикордонних нарядів Держприкордонслужби, затвердженої Наказом МВС України від 19.10.2015 р. № 1261 кожен прикордонник під час несення служби у прикордонному наряді відповідає за точне та своєчасне виконання покладених на нього завдань та обов'язків.

Під час несення служби прикордонні наряди *зобов'язані*:

- нести службу відповідно до вимог отриманого наказу на охорону державного кордону;
- стежити за сигналами, що подаються з підрозділу на ділянку та з ділянки у підрозділ, та діяти за ними;
- постійно підтримувати зв'язок з підрозділом охорони кордону;
- у випадку виникнення пожежі на ділянці місцевості, яка безпосередньо прилягає до державного кордону, і якщо є загроза поширення пожежі на суміжну територію – вживати заходів щодо її гасіння;
- надавати, не припиняючи виконання одержаного завдання, необхідну допомогу потерпілим на ділянці, що охороняється, з подальшою доповіддю старшому зміни прикордонних нарядів або черговому підрозділу охорони кордону;
- суворо виконувати заходи маскуванню і безпеки під час несення служби та дотримуватися слідового режиму;
- здійснювати постійний контроль за повітряним простором (водною поверхнею) на визначеній ділянці;
- припиняти будь-які спроби незаконної зміни проходження лінії ДКУ;
- у взаємодії з відповідними правоохоронними органами припиняти збройні конфлікти та інші провокації на ДКУ та в інших районах несення служби;
- у взаємодії із підрозділами ЗСУ та інших військових формувань брати участь у відбитті вторгнення або нападу на територію України, у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії;
- брати участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану;
- виявляти та припиняти кримінальні та адміністративні правопорушення, протидію яким законодавством віднесено до компетенції Держприкордонслужби;
- здійснювати контроль за дотриманням режиму ДКУ, прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон та в контрольних пунктах в'їзду-виїзду;
- здійснювати самостійно або у взаємодії зі співробітниками органів внутрішніх справ і Служби безпеки України в межах контрольованих прикордонних районів контроль за дотриманням іноземцями та Особами без громадянства, а також біженцями, Особами, які потребують додаткового захисту, та Особами, яким надано притулок в Україні, установлених правил перебування на її території;

- приймати заяви про визнання осіб біженцями або Особами, які потребують додаткового захисту, у порядку, визначеному Законом України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»;
- охороняти та конвоювати затриманих осіб і плавзасоби;
- брати участь у взаємодії із посадовими Особами (підрозділами) органів Служби безпеки України, внутрішніх справ та інших правоохоронних органів у боротьбі з тероризмом;
- інформувати органи державної влади та громадян про аварії, пожежі, катастрофи, стихійне лихо та інші надзвичайні події на ДКУ, у прикордонній смузі та в контрольованих прикордонних районах;
- здійснювати прикордонний контроль і пропуск осіб, транспортних засобів, вантажів у пунктах пропуску через державний кордон та в контрольних пунктах в'їзду-виїзду відповідно до вимог Закону України «Про прикордонний контроль», нормативно-правових актів та актів організаційно-розпорядчого характеру МВС України, Держприкордонслужби;
- здійснювати самотійно або разом із спеціально уповноваженими на те органами державної влади і посадовими Особами контроль у районах несення служби за збереженням природних ресурсів і підводної культурної та археологічної спадщини, додержанням правил промислової та іншої діяльності, охороною довкілля.

Прикордонному наряду дозволяється самотійно залишати ділянку, що охороняється (місце несення прикордонної служби), або переміщуватись на іншу, змінювати визначений маршрут руху лише у випадках, передбачених п. 10 розд. 2 гл. 2 Інструкції про службу прикордонних нарядів Держприкордонслужби. Про залишення ділянки, зміну місця несення служби чи маршруту руху прикордонний наряд у найкоротший строк доповідає черговому підрозділу охорони кордону (старшому зміни прикордонних нарядів) або начальнику підрозділу охорони кордону.

Прикордонним нарядам *забороняється*:

- приймати будь-які предмети (речі) від будь-яких осіб та передавати предмети (речі) будь-кому, якщо інше не встановлено законодавством України;
- надавати будь-кому інформацію про осіб, транспортні засоби, вантажі, що переміщуються через державний кордон, якщо інше не передбачено законом;
- надавати переваги в перетинанні державного кордону або при в'їзді на тимчасово окуповану територію та виїзді з неї Особам, транспортним засобам та вантажам;
- вносити до баз даних завідомо неправдиву інформацію;

➤ торкатися будь-яких підозрілих предметів, виявлених на ділянці, що охороняється;

➤ залишати ділянку, що охороняється (місце несення служби), або переміщуватись на іншу до зміни чи закінчення терміну несення служби, а також змінювати маршрут руху, крім випадків, передбачених п. 10 розд. 2 гл. 2 Інструкції про службу прикордонних нарядів Держприкордонслужби;

➤ залишати без нагляду, передавати іншим Особам зброю та предмети екіпіровки;

➤ відключати без дозволу старшого зміни прикордонних нарядів технічні комплекси (станції) і залишати без контролю їх екрани;

➤ освітлювати променем прожектора територію суміжної держави, кораблі (катери), вертольоти та літаки, засліплювати машиністів потягів та водіїв інших транспортних засобів;

➤ заходити без службової потреби в службові та інші приміщення, які знаходяться на ділянці, що охороняється, відвідувати транспортні засоби закордонного прямування й заходити в місця проведення контролю осіб, транспортних засобів та вантажів з неслужбовою метою;

➤ привласнювати будь-які матеріали й предмети зі складу вантажів, які перевозять через державний кордон, а також виявлені під час огляду транспортних засобів чи знайдені у вокзальних (привокзальних) приміщеннях і на оглядових майданчиках;

➤ голосно розмовляти, розпалювати вогнища, курити вночі або виявляти себе іншими демаскуючими діями;

➤ вживати алкогольні напої, наркотичні, психотропні та токсичні речовини;

➤ учиняти інші дії, заборонені законодавством України та наказом на охорону державного кордону, відволікатися від несення служби.

Прикордонним нарядам під час здійснення прикордонного контролю забороняється використовувати будь-які особисті засоби зв'язку, що не належать Держприкордонслужбі та не входять до предметів екіпірування прикордонного наряду, мати при собі грошові кошти понад розмір, установлений центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону¹⁷².

Обов'язкові *притиси* чи *заборони* для осіб, які входять до складу нарядів з охорони ДКУ можуть встановлюватися (на основі і на виконання Конституції та законів України, актів Президента України та постанов Верховної Ради

¹⁷² Про затвердження Інструкції про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України : Наказ МВС України від 19.10.2015 р. № 1261. Дата оновлення: 06.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1391-15#n2>.

України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України та наказів МВС України) директивами, наказами організаційно-розпорядчого характеру Адміністрації Держприкордонслужби (п. 9 Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України¹⁷³) також і наказами організаційно-розпорядчого характеру та розпорядженнями начальників органів охорони державного кордону (в межах повноважень) (п.п. 1 п. 6 розділу III Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України¹⁷⁴).

В умовах дії особливого періоду (з початку агресії росії щодо України) з метою недопущення ускладнення на ДКУ та запобігання дестабілізації обстановки в межах прикордонних районів низки регіонів України в інтересах захисту національної безпеки нашої держави Наказом МВС України від 07.09.2015 р. № 1075 були запроваджені додаткові тимчасові режимні обмеження. Наказом МВС України від 28.04.2022 р. № 268 перелік контрольованих прикордонних районів було суттєво збільшено.

Зокрема у межах встановленої прикордонної смуги, визначених у п. 1 Додаткові тимчасові режимні обмеження в контрольованих прикордонних районах, забороняють:

1) рух транспортних засобів (крім техніки та обладнання для агропромислового комплексу, задіяних у проведенні сільськогосподарських робіт) дорогами, які відсутні в реєстрі автомобільних доріг та ведуть до державного кордону, або на території, на якій органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження і не забезпечують пересування до встановлених пунктів пропуску через ДКУ, контрольних пунктів в'їзду-виїзду та між населеними пунктами;

2) скупчення транспортних засобів (більше трьох), тривалі зупинки (довше 30 хвилин) вантажних транспортних засобів, тракторів та іншої великогабаритної техніки, не пов'язані з технічними несправностями, на узбіччях доріг поза встановленими автомобільними стоянками;

3) перебування іноземців та осіб без громадянства, за винятком іноземців, осіб без громадянства, які постійно проживають (мають посвідку на постійне проживання) на території України (у даній місцевості) або прямують транзитом з пунктів пропуску через ДКУ, контрольних пунктів в'їзду-виїзду в інші

¹⁷³ Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. № 533. Дата оновлення: 28.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-%D0%BF#Text>.

¹⁷⁴ Про затвердження Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України : Наказ МВС України від 30.11.2018 р. № 971. Дата оновлення: 17.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-18#n15>.

нережимні райони, або мають письмове запрошення близьких родичів, завірене місцевими органами виконавчої влади або місцевого самоврядування, або яких зустрічають особисто;

4) перевезення в транспортних засобах зброї та будь-яких засобів активної оборони без відповідних на те дозволів;

5) використання радіостанцій, крім установлених на спеціальній техніці та транспортних засобах спеціалізованого призначення (або зареєстрованих у встановленому порядку)¹⁷⁵.

Обов'язок щодо контролю за дотриманням цих обмежень покладається на наряди з охорони ДКУ відповідними наказами начальників прикордонних загонів.

Так, відповідно до Постанови Кельменецького районного суду Чернівецької області від 17.05.2023 р. у справі № 717/605/23: *«молодший інспектор прикордонної служби, перебуваючи у складі прикордонного наряду «Контрольний пост», всупереч вимогам п. 11 п. 5 підрозділу II, розділу 2 Інструкції про службу прикордонних нарядів Держприкордонслужби, не здійснив перевірку документів та перевірку наявності і дійсності реєстраційних документів на транспортний засіб у громадян України, які є мешканцями іншої області, та які перебували у транспортному засобі, і всупереч вимогам наказу начальника прикордонного загону від 25.08.2022 р. «Про запровадження додаткових тимчасових режимних обмежень», здійснив їх пропуск в прикордонний контрольований район»*¹⁷⁶.

Наведений вище перелік правил несення прикордонної служби не є вичерпним і може міститися в інших (крім загаданих у цьому коментарі) нормативно-правових актах. При цьому, суть адміністративного правопорушення повинна точно відповідати ознакам складу адміністративного правопорушення, зазначеним у статті КУпАП, а у випадку інкримінування винній особі військового адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-18 цього Кодексу – також у нормах інших нормативно-правових актів, якими передбачена шкідливість визначених протиправних дій.

Викладена у протоколі фабула адміністративного правопорушення повинна відображати всі істотні ознаки порушення встановлених правил несення прикордонної служби, за наявності яких те чи інше діяння можна кваліфікувати як адміністративне правопорушення, передбачене ст. 172-18 КУпАП.

¹⁷⁵ Про затвердження Додаткових тимчасових режимних обмежень у контрольованих прикордонних районах : Наказ МВС України від 07.09.2015 р. № 1075. Дата оновлення: 17.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1166-15#Text>.

¹⁷⁶ Постанова Кельменецького районного суду Чернівецької області від 17.05.2023 р. у Справі № 717/605/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110910793>.

Наприклад, за результатами апеляційного перегляду рішення суду першої інстанції у справі про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-18 КУпАП серед іншого було скасовано через те, що *«у фабулі протоколу про адміністративне правопорушення лише констатувався факт, що під час виконання обов'язків в прикордонному наряді у Особа_1 було виявлено мобільний телефон, проте не вказано, які саме дії вчинив Особа_1, що призвело до порушення правил несення прикордонної служби»*. У постанові апеляційний суд зауважує, що *«з викладеного у протоколі не можливо зрозуміти, в чому полягає саме порушення правил несення прикордонної служби та відволікання від виконання своїх обов'язків, оскільки наявність власного мобільного телефону не є порушенням Інструкції про службу прикордонних нарядів Держприкордонслужби. Вказана Інструкція не містить прямої заборони мати у наявності мобільний телефон. Звертається увага, що в матеріалах справи відсутні дані, які б підтверджували, що Особа_1 користувався мобільним телефоном. Більш того відсутні навіть посилання на такі дії»*¹⁷⁷.

Правопорушення, передбачені ст. 172-12 КУпАП мають формальний склад, тож для констатування наявності об'єктивної сторони делікту достатньо встановлення тільки факту власне протиправного діяння у вигляді того чи іншого порушення правил несення прикордонної служби. На відміну від адміністративного проступку обов'язковою ознакою складу аналогічного кримінального військового правопорушення є наявність *тяжких наслідків*, спричинених в наслідок такого порушення правил несення прикордонної служби (ст. 419 КК України). Щодо визначення тяжких наслідків при кваліфікації військових правопорушень див. коментар до ст.ст. 172-10 та 172-12 КУпАП. Стосовно тяжких наслідків, які можуть мати місце у разі порушення правил несення прикордонної служби (ст. 419 КК України) доцільно навести наступний приклад – окремі витяги з вироку Личаківського районного суду м. Львова від 26.08.2023 р. у справі № 463/6167/22: *«обвинувачена Особа_1, обіймаючи посаду інспектора прикордонної служби групи інспекторів прикордонного контролю, діючи у складі організованої групи як виконавець вчинення злочину здійснювала незаконне переміщення осіб через державний кордон України. Виконуючи свою роль у незаконному переміщенні осіб через державний кордон України, діючи згідно заздалегідь розробленого плану та злочинних домовленостей, Особа_1 не внесла відомості про переміщення чотирьох громадян України чоловічої статі, призовного віку через державний кордон України до інтегрованої інформаційно-телекомунікаційної системи*

¹⁷⁷ Постанова Чернівецького апеляційного суду від 23.03.2023 р. у справі № 723/625/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109762881>.

«Гарт-1», таким чином забезпечила можливість незаконного переміщення вказаних осіб через державний кордон України. У вироку зазначено, що Особа_1 не перевірила наявності правових підстав для перетину кордону вказаними Особами, що входило до її службових обов'язків під час несення прикордонної служби. Окрім цього, на території держави введено режим військового стану та в умовах широкомасштабної збройної агресії з боку російської федерації, питання забезпечення недоторканості державного кордону України є основоположним чинником протидії цій агресії, в частині недопущення протиправного перетину державного кордону України в будь-якій його точці, а також незаконне переміщення більше чотирьох осіб призовного віку в період дії військового стану призвело до підризу обороноздатності. За таких обставин вказані протиправні дії Особи_1 **спричинили тяжкі наслідки нематеріального характеру**, що виразились у невиконанні обов'язків по охороні державного кордону України, а також підризу авторитету військовослужбовця Держприкордонслужби, на якого покладається обов'язок неухильного дотримання вимог чинного законодавства та перешкодження незаконному перетину державного кордону України Особами, що в цілому підриває авторитет держави та принижує міжнародний імідж, порушує національні інтереси, безпеку України в частині недоторканості її кордонів, підриває авторитет держави в очах європейських громадян»¹⁷⁸. Крім іншого, тяжкими наслідками, спричиненими порушенням правил несення прикордонної служби в умовах війни можна розцінювати проникнення диверсійно-розвідувальної групи на територію України і т. ін..

Кваліфікованим складом адміністративного військового правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-18 КУпАП є порушення правил несення прикордонної служби, вчинені в умовах особливого періоду. Про поняття *особливого періоду* див. коментар до ст. 172-10 КУпАП.

Суб'єктом адміністративних правопорушень, передбачених ч.ч. 1 та 2 ст. 172-18 КУпАП може бути Особа (військовослужбовець), яка входить до складу наряду з охорони ДКУ.

Відповідно до Інструкції про службу прикордонних нарядів Держприкордонслужби *прикордонним нарядом* є одна або кілька озброєних чи спеціально екіпірованих уповноважених службових осіб Держприкордонслужби, які безпосередньо виконують завдання з охорони ДКУ або здійснюють інші повноваження у випадках, передбачених Законом України «Про Державну прикордонну службу України». Кожний прикордонний наряд, до складу якого входять два і більше прикордонників, очолює старший

¹⁷⁸ Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 26.08.2022 р. у справі № 463/6167/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105927699>.

прикордонного наряду. Час несення служби прикордонним нарядом рахується з моменту отримання наказу на охорону державного кордону до доповіді старшому зміни прикордонних нарядів (начальнику підрозділу охорони кордону або визначеній ним особі) про прибуття з ділянки відповідальності та результати несення служби.

До несення служби в прикордонних нарядах допускається особовий склад органів Державної прикордонної служби України, який пройшов відповідну підготовку, здав заліки та допущений до несення служби наказом начальника органу охорони державного кордону. *Наказ на охорону державного кордону* віддається прикордонним нарядам усно або письмово, у тому числі з використанням технічних засобів зв'язку¹⁷⁹. Відсутність у матеріалах справи про адміністративне правопорушення доказів тому, що Особа входила до складу наряду з охорони ДКУ є однією з підстав закриття такого провадження (відповідно до п. 1 ст. 247 КУпАП) за відсутністю складу правопорушення (див. Постанову Чернівецького апеляційного суду від 23.03.2023 р. у справі № 723/625/23¹⁸⁰).

Глава 5 розділу 2 Інструкції про службу прикордонних нарядів Держприкордонслужби у п. 1 окреслює види прикордонних нарядів, визначаючи обсяг їх завдань та повноважень. Для охорони державного кордону призначаються такі види прикордонних нарядів: старший зміни прикордонних нарядів; помічник старшого зміни прикордонних нарядів; черговий підрозділу охорони кордону; помічник чергового підрозділу охорони кордону; група реагування; адміністративно-оперативна група; чатовий; прикордонний патруль; пост спостереження; контрольний пост; пост технічного спостереження; розвідувально-пошукова група; секрет; засідка; заслон; старший прикордонних нарядів у пункті пропуску через державний кордон; оператор комплексу спеціальних технічних засобів; черговий інформаційно-телекомунікаційних систем; перевірка документів; огляд транспортних засобів; контроль за режимом; супровід транспортних засобів; спостереження за транспортними засобами; вартовий шлагбаума; вартовий біля трапа судна; робоча група на кордоні¹⁸¹.

Суб'єктивна сторона правопорушень, передбачених ст. 172-18 КУпАП характеризується як необережною, так і умисною формою вини.

¹⁷⁹ Див. Інструкція про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України : затв. Наказом МВС України від 19.10.2015 р. № 1261.

¹⁸⁰ Постанова Чернівецького апеляційного суду від 23.03.2023 р. у справі № 723/625/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109762881>.

¹⁸¹ Див. Інструкція про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України : затв. Наказом МВС України від 19.10.2015 р. № 1261.

Протокол у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-18 КУпАП уповноважені складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

- органів управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, – про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків;

- органів військового управління ЗСУ, органу управління, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону, які уповноважені на те відповідними начальниками органів військового управління;

2) Голова Держприкордонслужби або особа, яка виконує його обов'язки, – стосовно всіх військовослужбовців Держприкордонслужби;

3) командири (начальники) військових частин (військових навчальних закладів, установ), прикордонних загонів (загонів морської охорони) – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

4) командири (начальники) підрозділів, які уповноважені на те командиром (начальником) військової частини, прикордонного загону (загону морської охорони) щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово.

Командири підрозділів військової частини, прикордонного загону (загону морської охорони) уповноважені складати протоколи, визначаються наказами відповідних командирів (начальників) військових частин. Уповноважені посадові особи органів військового управління, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів військового управління. Уповноважені посадові особи Служби правопорядку, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів управління Служби правопорядку. Уповноважені посадові особи органу управління Держприкордонслужби, яким надано право складати протоколи, визначаються наказом начальника органу управління Держприкордонслужби¹⁸².

Уповноважена посадова Особа складає протокол не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких під розписку вручається військовослужбовцю (військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП).

¹⁸² Див. Інструкція зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом Міноборони України від 23.10.2021 р. № 329.

Розгляд справ про адміністративні правопорушення за даною статтею закон (ст. 221 КУпАП) відносить до повноважень районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (суддів).

Строки накладення адміністративного стягнення: адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше як через три місяці з дня його виявлення (ч. 2 ст. 38 КУпАП).

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення: справи даної категорії розглядаються судом протягом доби (ч. ст. 277 КУпАП).

Справа про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 172-18 КУпАП може бути розглянута за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (за умови, якщо у суду є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи) (ч. 1 ст. 268 КУпАП).

Стаття 172¹⁹. Порушення правил поводження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення

Порушення правил поводження із зброєю, а також боєприпасами, вибуховими, іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а також з радіоактивними матеріалами -

тягне за собою накладення штрафу від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, -

тягнуть за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Об'єктом даного правопорушення є суспільні відносини у сфері забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань. **Безпосереднім об'єктом** військових адміністративних деліктів, передбачених ст. 172-19 КУпАП є встановлений порядок поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими, іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а також з радіоактивними матеріалами; **додатковим факультативним об'єктом** – в окремих ситуаціях може виступати внутрішня служба у

військових частинах та підрозділах ЗСУ чи інших військових формувань, порядок несення прикордонної служби, а також громадська (публічна) безпека.

Згідно зі Статутом внутрішньої служби ЗСУ, затвердженим Законом України від 24.03.1999 р. № 548-XIV, військовослужбовець зобов'язаний додержуватися вимог безпеки, вживати заходів до запобігання травматизму тощо (ст. 13)¹⁸³.

Стаття 172-19 КУпАП є бланкетною нормою. *Об'єктивна сторона* правопорушення може становити будь-яке діяння (дії чи бездіяльність), яке порушує правила поведінки зі зброєю, боєприпасами, вибуховими, іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а також з радіоактивними матеріалами. Ці правила містяться в низці законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах.

Наприклад, розділ 4 Закону України «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України» у параграфі «Озброєння варт» містить вимоги до порядку озброєння особового складу варті:

– ст. 108: «Розпорядженням начальника гарнізону (командира військової частини, начальника органу управління Служби правопорядку в зоні відповідальності – для чергових змін Служби правопорядку) у вартовому приміщенні (приміщенні чергової зміни) створюється запас набоїв з розрахунку: на кожний автомат або карабін – по 150 набоїв, на пістолет – по 16 набоїв, які зберігаються в герметичних коробках (цинках) у металевому ящику. У такому ж ящику зберігаються також індивідуальні перев'язувальні пакети для всього особового складу варті (чергової зміни).

Ручні гранати й запали до них зберігаються у спеціальних металевих ящиках. Запали зберігають окремо від гранат. Книги обліку запасу патронів, гранат і запалів, акт закладки (вилучення) боєприпасів і незаповнені бланки, а також ключі для відкриття цинків зберігаються в тих самих ящиках»;

– ст. 111: «Зброя заряджається перед виходом на пости, для конвоювання заарештованих, стосовно яких здійснюється кримінальне провадження, або для конвоювання засуджених та для супроводу осіб, які перевіряють варту, а розряджання та огляд зброї здійснюється негайно після повернення до вартового приміщення.

Зброя заряджається та розряджається в спеціальному освітленому місці, яке обладнане кулеуловлювачами, перед вартовим приміщенням, а під час переїздів змін на машинах – у спеціальних обладнаних у такому самому порядку місцях, які визначаються в інструкції начальника варті.

¹⁸³ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 13.

Під час зарядження і розрядження ствол зброї має бути направлений вгору (під кутом 45-60 градусів) і в бік від оточуючих жилих приміщень і об'єктів, які охороняються. Якщо поблизу і навколо вартового приміщення розташовані житлові та службові приміщення, зарядження і розрядження зброї може проводитися у вартовому приміщенні в спеціальному місці, обладнаному кулеуловлювачем»¹⁸⁴ і т. ін..

Проте більш детального опису правила щодо поводження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, здебільшого знаходять у відповідних інструкціях, затверджених наказами центральних органів виконавчої влади, Генерального штабу ЗСУ, інших органів військового управління.

До основних нормативно-правових актів, які містять обов'язкові до виконання правила слід віднести:

✓ Інструкцію про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України, затверджену Наказом Міноборони України від 29.06.2005 р. № 359;

✓ Про затвердження Інструкцію із заходів безпеки під час користування зброєю та боєприпасами військовослужбовцями Національної гвардії України, затверджену Наказом МВС України від 21.11.2022 р. № 756;

✓ Інструкцію про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України, затверджену Наказом Адміністрації Держкордонслужби від 21.10.2003 р. № 200;

✓ Інструкцію про особливості зберігання стрілецької зброї, боєприпасів та ручних гранат в органах та підрозділах Державної прикордонної служби України в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного стану, а також у підрозділах, які залучені до сил і засобів для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії та виконують завдання на адміністративній межі з тимчасово окупованою територією Автономної Республіки Крим, затверджену Наказом МВС України від 26.07.2018 р. № 636.

✓ Порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань у районі проведення антитерористичної операції у мирний час, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 р. № 68.

¹⁸⁴ Див. Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України, розд. 4.

✓ Порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України, затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 р. № 828 тощо.

Предметом військового адміністративного правопорушення є зброя, боєприпаси, вибухівка, радіоактивні матеріали та інші речовини і предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення.

У наведених інструкцій надається визначення основних термінів, які вживаються в таких значеннях:

➤ *зброя* – предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (вертольотів) та інших об'єктів і не мають іншого призначення; *зброя (озброєння) ЗСУ та інших військових формувань* – це табельна вогнепальна та інша зброя (ракетна, реактивна тощо), що є на озброєнні в ЗСУ, Держприкордонслужбі Національної гвардії та інших військових формуваннях України¹⁸⁵;

➤ *вогнепальна зброя* – пістолет, пістолет-кулемет, карабін, гвинтівка, снайперський комплекс, автомат, ручний кулемет, кулемет¹⁸⁶; *стрілецька зброя* – табельна та нетабельна зброя: револьвери, пістолети, гвинтівки, карабіни, автомати, пістолети-кулемети, кулемети, сигнальні пістолети, ручні гранатомети, запасні стволи кулеметів, пристрої для навчальних стрільб, спортивна та навчальна зброя, зброя спеціального призначення¹⁸⁷;

➤ *боєприпаси* – патрони до стрілецької зброї, сигнальні та освітлювальні засоби, вибухові пакети та інші вибухові речовини, ручні гранати і запали до них, реактивні протитанкові гранати, постріли до гранатометів, керовані ракети, вибухові речовини, імітаційні та інші піротехнічні засоби та їх комплектуючі елементи^{188;189;190};

¹⁸⁵ Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України : Наказ Адміністрації Держкордонслужби від 21.10.2003 р. № 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-03/conv#Text>.

¹⁸⁶ Про затвердження Інструкції із заходів безпеки під час користування зброєю та боєприпасами військовослужбовцями Національної гвардії України : Наказ МВС України від 21.11.2022 р. № 756. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1477-22#Text>.

¹⁸⁷ Про затвердження Інструкції про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України : Наказ Міноборони України від 29.06.2005 р. № 359. Дата оновлення: 04.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0933-05#Text>.

¹⁸⁸ Про затвердження Інструкції про особливості зберігання стрілецької зброї, боєприпасів та ручних гранат в органах та підрозділах Державної прикордонної служби України в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного стану, а також у підрозділах, які залучені до сил і засобів для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії та виконують завдання на адміністративній межі з тимчасово окупованою територією Автономної Республіки Крим : Наказ МВС України від 26.07.2018 р. № 636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0913-18#Text>.

¹⁸⁹ Див. Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України : затв. Наказом Міноборони України від 29.06.2005 р. № 359.

➤ *бойова ручна граната* – вид вибухової зброї, призначений для ураження живої сили і бойової техніки противника осколками й ударною хвилею¹⁹¹;

➤ *реактивна протитанкова граната* – засіб одноразового використання, призначений для ураження броньованої техніки, фортифікаційних споруд або живої сили противника¹⁹²;

У Постанові Верховного суду України від 26.04.2002 р. № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» наголошується, що судам слід мати на увазі, що основною характерною ознакою зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв та радіоактивних матеріалів є їх призначення – ураження живої цілі, знищення чи пошкодження оточуючого середовища. Вони можуть бути як саморобними, так і виготовленими промисловим способом.

За вказаною Постановою Верховного Суду до *вибухових речовин* належать порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню. Під *вибуховими пристроями* слід розуміти саморобні чи виготовлені промисловим способом вироби одноразового застосування, спеціально підготовлені і за певних обставин спроможні за допомогою використання хімічної, теплової, електричної енергії або фізичного впливу (вибуху, удару) створити вражаючі фактори – спричинити смерть, тілесні ушкодження чи істотну матеріальну шкоду – шляхом вивільнення, розсіювання або впливу токсичних хімічних речовин, біологічних агентів, токсинів, радіації, радіоактивного матеріалу, інших подібних речовин¹⁹³.

Згідно з п. 1.8 Правил забезпечення збереження ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання (затверджені наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 14.12.2000 р. № 241) *радіоактивні матеріали* – це будь-які матеріали, які містять радіонукліди і для яких питома активність та сумарна активність

¹⁹⁰ Див. Інструкція із заходів безпеки під час користування зброєю та боєприпасами військовослужбовцями Національної гвардії України : затв. Наказом МВС України від 21.11.2022 р. № 756.

¹⁹¹ Там само.

¹⁹² Там само.

¹⁹³ Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : Постанова Верховного суду України від 26.04.2002 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02/conv#Text>.

вантажу перевищують межі, установлені нормами, правилами й стандартами з ядерної та радіаційної безпеки¹⁹⁴.

У диспозиції ч. 1 ст. 172-19 названі лише найтипівіші із предметів (речовин), які знаходяться на озброєнні ЗСУ та інших військових формувань і можуть становити підвищену небезпеку для оточення. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у ЗСУ, затверджена Наказом Міноборони України від 23.03.2017 р. № 164, крім наведеного містить визначення ще таких термінів, як:

➤ *боєприпаси, що не вибухнули* – вибухонебезпечні боєприпаси, в які вставлено запальник, детонатор та які поставлено на звід або в інший спосіб підготовлено до використання й використано у збройному конфлікті. Вони могли бути вистрілені, скинуті, запущені або випущені й повинні були вибухнути, але не вибухнули;

➤ *вибухонебезпечні предмети* – боєприпаси, які не вибухнули, а також залишені вибухонебезпечні боєприпаси (наслідки війни)¹⁹⁵.

Крім того, до них можуть бути віднесені й будь-які інші предмети (речовини), які характеризуються низкою властивостей: здатністю впливати на матеріальні об'єкти і викликати в них зміни у вигляді зруйнувань або порушень життєво важливих функцій живих організмів, великою концентрованою внутрішньою енергією, а також тим, що процес виділення енергії, що вже почався, не підлягає контролю і припиненню. Це можуть бути вибухонебезпечні гази, електричні акумулятори підвищеної потужності, небезпечні відходи тощо. Не є такими предметами ті, руйнуючі властивості яких забезпечуються переважно фізичною силою людини або зовнішньою механічною, термічною, електричною та іншою енергією, а не внутрішньою енергією, наприклад, штик-ніж, багет тощо¹⁹⁶.

Підвищена небезпека для оточуючих зброї, боєприпасів інших вибухових та небезпечних речовин і предметів обумовлюють особливий порядок поводження (зберігання, перевезення, обліку і використання спеціально визначених предметів, матеріалів і речовин) з ними, що знаходить втілення у закріпленні таких правил у відповідних нормативно-правових актах.

Наприклад, згідно з п. 14 Інструкції про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у ЗСУ (затверджена Наказом Міноборони України від 29.06.2005 р. № 359) під час видачі стрілецької зброї

¹⁹⁴ Про затвердження Правил забезпечення збереження ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання: Наказ Міністерства України від 14.12.2000 р. № 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0013-01/conv#Text>.

¹⁹⁵ Див. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: затв. Наказом Міноборони України від 23.03.2017 р. № 164.

¹⁹⁶ Науково-практичний коментар до статті 414 Кримінального кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004937>.

та боєприпасів військовослужбовцям командир (керівник, начальник) зобов'язаний нагадати їм порядок поведження зі стрілецькою зброєю та боєприпасами, зокрема щодо *заборони*:

- використання несправної стрілецької зброї;
- зберігання поза розташуванням військової частини (удома, у гуртожитку, на робочому місці) стрілецької зброї, у тому числі й спортивної, та боєприпасів;
- носіння пістолета без кобури, боєприпасів до будь-якої зброї розсіпом;
- мати при собі стрілецьку зброю під час перебування в санаторії, будинку відпочинку, у відпустці, на лікуванні, а також під час відвідування театрів, клубів та інших громадських місць, якщо перебування в них не пов'язане з несенням служби;
- під час поведження зі стрілецькою зброєю безпідставно спрямовувати зброю у бік людей, тварин, транспорту, будинків, інших будівель, споруд. За необхідності стрілецька зброя має бути спрямована на поверхню, яка зможе прийняти кулю (у землю, стовбур дерева, кулевловлювач), або вгору під кутом 45-60 градусів;
- користуватися без необхідності чужою зброєю та зброєю, навички поведження з якою відсутні;
- виймати пістолет з кобури без потреби;
- залишати стрілецьку зброю та боєприпаси без нагляду;
- тримати палець на спусковому гачку без необхідності;
- закривати або затикати сторонніми предметами канал ствола;
- проводити чищення стрілецької зброї бензином та іншими легкозаймистими речовинами, а також абразивними матеріалами;
- під час поведження з боєприпасами допускати їх пошкодження, забруднення тощо¹⁹⁷.

В п. 6 Інструкції із заходів безпеки під час користування зброєю та боєприпасами військовослужбовцями Національної гвардії України (затверджена Наказом МВС України від 21.11.2022 р. № 756) вказано, що військовослужбовець, за яким закріплена зброя, *зобов'язаний*:

- знати та точно виконувати вимоги, установлені цією Інструкцією;
- забезпечити зберігання зброї, гранат, боєприпасів та імітаційних систем у повній справності, готовності до застосування;
- під час виконання завдань за призначенням, проведення навчальних, бойових стрільб контролювати наявність отриманої зброї, гранат, боєприпасів

¹⁹⁷ Див. Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України : затв. Наказом Міноборони України від 29.06.2005 р. № 359.

та імітаційних систем, не допускати випадіння або витягування пістолета з кобури пістолетної, універсальної, розвантажувального жилета, боєприпасів і гранат із чохла, підсумків, спеціального спорядження або від'єднання від уніфікованих ременів карабіна, гвинтівки, автомата, ручного кулемета, кулемета іншими Особами;

➤ здати зброю та боєприпаси до кімнати для зберігання зброї, гранати на склад озброєння, а імітаційні системи до кімнат для зберігання майна роти та особистих речей військовослужбовців негайно після виконання завдань за призначенням. У разі неможливості своєчасного прибуття до військової частини поінформувати про це безпосереднього начальника і далі діяти за його наказом¹⁹⁸.

Відповідно до п. 17 Інструкції про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у ЗСУ особиста зброя та боєприпаси військовослужбовцями отримуються (здаються) зі складу (на склад) ракетно-артилерійського озброєння (далі – РАО) особисто. Категорично забороняється передавати (отримувати, здавати) особисту зброю та боєприпаси поза складом РАО військової частини¹⁹⁹.

Враховуючи, що ст. 172-19 КУпАП є бланкетною нормою, для настання відповідальності необхідно чітко встановити, який конкретно розділ, пункт і, яких саме правил (порядку) був порушений винною особою, і це обов'язково має бути зазначено у протоколі про адміністративне правопорушення для того, щоб Особа, яка притягається до відповідальності усвідомлювала межі обвинувачення і мала можливість будувати позицію захисту в суді, а також для здійснення судом оцінки, чи дійсно мали місце відповідні порушення при вирішенні питання про притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Так у протоколі про адміністративне правопорушення від 28.03.2023 р., який надійшов разом з матеріалами до Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської області було зазначено: *«03.03.2023 о 12:00 год. військовослужбовець Особа_1 здійснив випадковий постріл з АКС-74, в умовах особливого періоду, чим вчинив адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-19 КУпАП»*. Проте за результатами розгляду цієї справи суд прийняв рішення повернути цей протокол про адміністративне правопорушення (відносно Особи_1) та додані до нього матеріали до військової частини Номер_1 для належного оформлення. У постанові від 27.04.2023 р. суд мотивував прийняте

¹⁹⁸ Див. Інструкція із заходів безпеки під час користування зброєю та боєприпасами військовослужбовцями Національної гвардії України : затв. Наказом МВС України від 21.11.2022 р. № 756.

¹⁹⁹ Див. Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України : затв. Наказом Міноборони України від 29.06.2005 р. № 359.

рішення тим, що «...протокол про адміністративне правопорушення відносно Особи_1 не містить ані посилання на певні нормативні акти, що встановлюють порядок поводження зі зброєю, речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, ані вказівку на порушення якого саме розділу, пункту правил висувається в провину притягнуваному. У протоколі про адміністративне правопорушення взагалі не вказано, чи були порушені правила поводження з вказаними предметами»²⁰⁰.

Такий висновок суду збігається з роз'ясненнями Верховного Суду, викладеними в абз. 5 п. 24 його Постанови від 23.12.2005 р. № 14 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті», відповідно до якої Пленум Верховного Суду України визнав правильною практику тих судів, які вмотивованими постановами повертають протоколи про адміністративні правопорушення, складені без додержання вимог ст. 256 КУпАП, відповідному правоохоронному органу для належного оформлення²⁰¹.

Умови збройної агресії проти України і активні бойові дії за участю військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань накладають свій відбиток на виконання чи дотримання правил поводження із зброєю, а також боєприпасами, вибуховими, іншими речовинами і предметами тощо. Так, відповідно до Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами ЗСУ під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України (затверджений Постановою КМУ від 10.10.2018 р. № 828) летальне застосування зброї та/або бойової техніки дозволяється для самооборони, а також з метою виконання завдань щодо відсічі збройної агресії проти України, а також під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії. Військовослужбовець, який виконує завдання щодо відсічі збройної агресії проти України, а також під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії у складі з'єднання, військової частини, підрозділу або самостійно, має право самостійно прийняти рішення про застосування зброї та/або бойової техніки відповідно до вимог цього Порядку з подальшим обов'язковим повідомленням безпосередньому командирові (начальникові) під час: індивідуальної

²⁰⁰ Постанова Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської області від 27.04.2023 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110480132>.

²⁰¹ Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 14. Дата оновлення: 19.12.2008. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VS05268?an=5>.

самооборони; захисту здоров'я і життя інших військовослужбовців та/або цивільних осіб²⁰². Проте навіть в умовах воєнного стану забороняється безпідставне використання зброї, особливо, якщо це наражає на небезпеку цивільних осіб.

Так, з протоколу про адміністративне правопорушення від 02.04.2023 р. вбачається, що «29.03.2023 р. солдат Особа_1, в одному з населених пунктів Бериславського району Херсонської області, діючи умисно, нехтуючи вимогами п. 11 Постанови Кабінету Міністрів України № 828 від 10.10.2018 р. «Про затвердження Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами ЗСУ під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України», здійснив чотири постріли зі своєї штатної зброї АК-74 у бік поля. Під час стрільби солдатом біля нього знаходилась неповнолітня дівчина на яку він хотів справити враження тим самим наразивши її на небезпеку бути ураженою пострілами з автомата» []²⁰³. За результатами розгляду матеріалів справи та оцінки наявних доказів суд правомірно визнав наявність у діях військовослужбовця Особи_1 складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-19 КУпАП та притягнув останнього до адміністративної відповідальності.

Розділ X Інструкції про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у ЗСУ (затвердженої наказом Міністерства оборони України від 29.06.2005 р. № 359) містить особливості збереження стрілецької зброї, боєприпасів та ручних гранат під час ведення бойових дій, проведення антитерористичної операції та ООС. Зокрема, згідно з цим розділом військовослужбовці отриману стрілецьку зброю та боєприпаси повинні постійно тримати при собі. У разі тимчасового виходу (виїзду) військовослужбовців до населених пунктів, у тому числі тих, що не належать до району відповідальності підрозділу, для вирішення особистих чи службових питань стрілецька зброя та боєприпаси здаються відповідальному за облік стрілецької зброї і боєприпасів підрозділу або черговому підрозділу з внесенням відповідних змін до опису зброї, яка зберігається у шафі (ящику). У польових умовах, на привалах, блокпостах та опорних пунктах стрілецька зброя встановлюється в похідні мотузкові ставниці. Під час розміщення в похідних наметах стрілецьку зброю дозволяється зберігати безпосередньо в наметах на підкладках, при цьому не допускається доторкання зброї до ґрунту та полотна

²⁰² Про затвердження Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 р. № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/828-2018-%D0%BF#Text>.

²⁰³ Постанова Приморського районного суду м. Одеси від 19.04.2023 р. у справі № 522/6561/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110336529>.

намету. Зберігання стрілецької зброї навалом забороняється. У поході стрілецька зброя переноситься на ремені, який повинен бути міцно пристебнутий та правильно підігнаний і т. ін.²⁰⁴.

Інструкція про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України...(затвердженої Наказом Адміністрації Держкордонслужби від 21.10.2003 р. № 200) також визначає загальні заходи безпеки при поводженні зі стрілецькою зброєю та спеціальними засобами при несенні служби з охорони державного кордону. Так, згідно з п. 3.1 залежно від обстановки й завдань, що виконуються, зброя у прикордонників, які виконують завдання з охорони державного кордону, може бути в положенні: автомат – «на ремінь», «на груди», «за спину» або в положенні підготовки до стрільби; пістолет – у кобурі, у тому числі призначеній для прихованого носіння зброї, або в положенні підготовки до стрільби. Піші прикордонники, які рухаються ділянкою, що охороняється, населеним пунктом, зброю, як правило, тримають у положенні «на ремінь». Відповідно до п. 2.1. зазначеної Інструкції порядок озброєння та екіпірування спеціальними засобами кожного виду прикордонного наряду щороку визначається наказом начальника органу охорони державного кордону (загону морської охорони), а в окремих випадках – рішенням начальника регіонального управління або Голови Держприкордонслужби. При цьому враховуються особливості ділянки, яка охороняється, обстановка, доцільність озброєння наряду з урахуванням покладених на нього завдань та забезпечення особистої безпеки. У разі потреби рішенням начальників регіональних управлінь прикордонні наряди можуть бути озброєні кулеметами, гранатометами, ручними гранатами та додатковим запасом боєприпасів²⁰⁵. Наприклад, з постанови Тарутинського районного суду Одеської області від 27.03.2023 р. у справі № 514/420/23 впливає: *«15.03.2023 року о 16:00 год. під час перевірки прикордонного наряду «Пост спостереження» був виявлений факт залишення зброї без нагляду солдатом Особою_1. Своїми діями Особа_1 порушив вимоги п. 1.9 бойового наказу начальника Номер_1 прикордонного загону Номер_2 «Про озброєння прикордонних нарядів» від 03.12.2022 р., тим самим скоїв адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-19 КУпАП»*²⁰⁶.

²⁰⁴ Див. Інструкція про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України : затв. Наказом Міністерства оборони України від 29.06.2005 р. № 359.

²⁰⁵ Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України : Наказ Адміністрації Держкордонслужби від 21.10.2003 р. № 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-03/conv#Text>.

²⁰⁶ Постанова Тарутинського районного суду Одеської області від 27.03.2023 р. у справі № 514/420/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109905985>.

При кваліфікації правопорушень, передбачених ст. 172-19 КУпАП в умовах ведення бойових дій слід враховувати можливу наявність стану крайньої необхідності. Наприклад, відповідно до п. 5 розд. IV Інструкції із заходів безпеки під час користування зброєю та боєприпасами військовослужбовцями Національної гвардії України (затвердженої Наказом МВС України від 21.11.2022 р. № 756) під час виконання завдань за призначенням військовослужбовцям Національної гвардії України забороняється користуватися не закріпленою зброєю та/або зброєю, гранатами та боєприпасами, якщо немає навичок поводження з ними, передавати стороннім Особам, крім випадків крайньої необхідності; вимикати запобіжник, заряджати зброю, укручувати запал, якщо в застосуванні чи використанні зброї немає потреби. Недотримання наведених, а також деяких інших правил безпечного поводження з озброєнням чи іншими предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення може бути обумовлено перебуванням військовослужбовця у стані крайньої необхідності.

Згідно з протоколом про військове адміністративне правопорушення від 16.11.2022 р. старшому матросу Особи_1 інкремінувалося те, що він, *«...прибувши у розташування підрозділу після виконання бойового розпорядження, в умовах особливого періоду, зняв своє спорядження та свою штатну зброю, а саме пістолет (7,62 мм), який знаходився в стегновій кобурі у зведеному стані разом з наявним патроном в стволі, та поклав на ліжку, забувши її розрядити та залишивши її без нагляду... <...> Такі дії Особи_1 призвели до порушення вимог ст. 11, 13, 16, 128, 130 Статуту внутрішньої служби ЗСУ та ст. 1,4 Дисциплінарного статуту ЗСУ, п. 14 розд. I Інструкції про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у ЗСУ, затвердженої наказом Міністерства оборони України № 359 від 29.06.2005 р. та Додатку 10 Наказу Генерального штабу головнокомандувача ЗСУ від 17.04.2018 р. № 160, а також порушення правил поводження із стрілецькою зброєю, що становить підвищену небезпеку для оточення».* Дії Особи_1 були кваліфіковані за ч. 2 ст. 172-19 КУпАП. У судовому засіданні Особа_1 свою вину не визнав та пояснив, що 12.11.2022 р., приблизно о 16:00 год., він повернувся у розташування військової частини із бойового завдання і поклав свій 7,62 мм пістолет ТТ у стегновій кобурі на своє ліжку, який не розрядив (патрон залишився у пістолеті), а поставив на запобіжник, адже вони несуть службу в місці, де є постійна загроза нападу ворожої ДРГ, тому завжди необхідно перебувати у повній бойовій готовності.

Під час з'ясування обставин справи суд встановив: *«...зазначені у протоколі положення статей Статуту внутрішньої служби ЗСУ Дисциплінарного статуту ЗСУ визначають лише загальні вимоги щодо*

обов'язків військовослужбовця та дотримання ним військової дисципліни. Інструкцією про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у ЗСУ у п. 14 розд. I передбачається, що під час видачі стрілецької зброї та боєприпасів військовослужбовцям командир (керівник, начальник) зобов'язаний нагадати їм порядок поводження зі стрілецькою зброєю та боєприпасами, зокрема щодо заборони, в тому числі, залишати стрілецьку зброю та боєприпаси без нагляду. Також вищезазначеною Інструкцією передбачено, що зброя, під час відпочинку (привалу), повинна зберігатися у визначених за наказом командира в спеціально обладнаних місцях (ставницях, ящиках, шафах і т.д.). У матеріалах справи відсутні відомості про спеціально обладнане місце, в якому Особа_1 мав би залишити свою зброю під час свого відпочинку. Матеріалами справи не підтверджено, що Особа_1, поклавши свій пістолет на ліжко у своїй кімнаті у розташуванні підрозділу, залишив свою зброю без нагляду, оскільки він перебував біля зазначеної кімнати, впевнившись про відсутність в ній сторонніх осіб. Положення Додатку 10 «Вимоги заходів безпеки під час проведення стрільб «Курсу стрільб зі стрілецької зброї і бойових машин КРП» 03.032.056-2018(01), введеного у дію наказом Генерального штабу Головнокомандувача ЗСУ від 17.04.2018 р. № 160, розповсюджується під час навчання військовослужбовця вправ зі стрільби у відведених для цього місцях. Тоді як, з листа військової частини НОМЕР_1 від 15.11.2022 р. вбачається, що Особа_1 знаходиться в районі виконання завдань в межах Чернігівського району згідно бойового розпорядження командира військової частини, а не на навчаннях, тому на нього не розповсюджуються правила щодо розрядження зброї після закінчення вправи зі стрільби, адже він завжди повинен перебувати у бойовій готовності. Крім того, невиконання Особою_1 вимоги щодо розрядження свого штатного пістолету, свідчить лише про те, що він діяв у стані крайньої необхідності. Адже у даній конкретній ситуації Особа_1 знаходився під час виконання бойового завдання в умовах бойових дій у прикордонній місцевості, де є велика вірогідність заходу ворожої ДРГ, які несуть небезпеку як особисто Особі_1, так й іншим військовослужбовцям, отже, усунення ймовірної небезпеки можливе лише за умови перебування Особи_1 у повній бойовій готовності»²⁰⁷. Статтею 17 КУпАП передбачено, що Особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони не підлягає адміністративній відповідальності. Виходячи з наведеного суд цілком обґрунтовано постановив провадження у даній справі про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-19 КУпАП,

²⁰⁷ Постанова Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 05.12.2022 р. у справі № 743/840/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110041329>.

щодо Особи_1 закрити на підставі п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП за відсутністю події і складу адміністративного правопорушення.

Під час кваліфікації діянь суб'єкта правопорушень, передбачених гл. 13-Б КУпАП нерідко виникають ситуації конкуренції адміністративно-правових норм, які передбачають відповідальність за військові адміністративні правопорушення. Наприклад, у п. 2.5.1. Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України (затвердженої Наказом Адміністрації Держкордонслужби від 21.10.2003 р. № 200) зазначено, що службу з охорони державного кордону прикордонники несуть із зарядженою зброєю, при цьому патрон у патронник не досилається. Заряджання зброї здійснюється перед виходом (заступанням) на службу в установленому та обладнаному для цього місці за командою та під наглядом чергового по підрозділу або офіцера (прапорщика), який очолює наряд. Офіцери й прапорщики заряджання зброї здійснюють самостійно. Під час несення служби особовому складу наряду досилати патрон у патронник категорично забороняється. Патрон у патронник досилається тільки перед застосуванням зброї у випадках, зазначених у п. 2.5.2 цієї Інструкції. Ручні гранати заряджаються за вказівкою старшого наряду безпосередньо перед їх застосуванням. Невикористані гранати негайно розряджаються. Прикордонники, які доставляються до місця служби автомобілем (вертольотом, катером), зброєю заряджають по прибутті на місце служби, а розряджають перед посадкою в транспортний засіб за командою і під наглядом старшого наряду, при цьому забороняється направляти зброю в бік людей, житлових будівель незалежно від того, заряджена вона чи ні²⁰⁸. У разі порушення особою, яка входить до складу наряду з охорони ДКУ приписів наведеної Інструкції, під час кваліфікації такого діяння виникає питання щодо застосування тієї чи іншої частини ст. 172-18 КУпАП (Порушення правил несення прикордонної служби) чи ст. 179-19 КУпАП (Порушення правил поведження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення). У науковій правознавчій літературі така ситуація називається конкуренцією загальної та спеціальної норм. Їх зіставлення свідчить, що за умови збігу суб'єкта (Особа, яка входить до складу наряду з охорони ДКУ) та певним чином об'єкта (порядок несення прикордонної служби) правопорушення

²⁰⁸ Див. Інструкція про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України: затв. Наказом Адміністрації Держкордонслужби від 21.10.2003 р. № 200.

загальна норма (ст. 172-18 КУпАП) ширша за обсягом, і відповідно, охоплює більше коло діянь, аніж спеціальна (ст. 172-19 КУпАП), проте остання містить більше ознак, за рахунок яких вона й виділяється із загальної. За наведених обставин основним об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 172-19 КУпАП у першу чергу виступає встановлений порядок поводження зі зброєю, боєприпасами, вибуховими, іншими речовинами і предметами, а порядок несення прикордонної служби – факультативним. Тож у разі порушення особою, яка входить до складу наряду з охорони ДКУ правил поводження зі зброєю тощо, – такі дії мають кваліфікуватися за тією чи іншою частиною ст. 172-19 КУпАП.

Статут гарнізонної та вартової служб ЗСУ, а також наведені раніше Інструкції містять чимало приписів, які дозволяють чи зобов'язують вчиняти певні дії з озброєнням або щодо озброєння лише за наказом (розпорядженням) військового начальника чи командира. Наприклад, згідно зі ст. 111 Статуту гарнізонної та вартової служб ЗСУ зарядження та розрядження зброї проводиться за командами начальника варти та під його безпосереднім наглядом. Або, відповідно до п. 13 розд. II Інструкції про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у ЗСУ (затвердженої Наказом Міноборони України від 29.06.2005 р. № 359) особиста зброя офіцерів і прапорщиків (мічманів) підрозділу та боєприпаси до неї видаються черговим частини в порядку, установленому командиром військової частини, та за його особистим дозволом. Як зазначалося у коментарях до ст. 172-10 КУпАП невиконання військовослужбовцем загальних вимог служби (у даному випадку правил поводження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення), які містяться у статутах, інших законодавчих актах або службових інструкціях самі по собі не утворюють складу адміністративного проступку, передбаченого ст. 172-10 КУпАП, а мають бути кваліфіковані за ст. 172-19 КУпАП. Водночас, у випадку відмови військовослужбовця ЗСУ чи іншого військового формування від виконання конкретних законних вимог командира (начальника), які виникають з приводу поводження зі зброєю чи іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, такі дії чи бездіяльність (за відсутності складу кримінального правопорушення) мають бути кваліфіковані за ст. 172-10 КУпАП.

Порушення, передбачені ст. 172-19 КУпАП здебільшого мають формальний склад. У разі заподіяння, в наслідок порушення правил поводження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, тілесних ушкоджень чи смерті потерпілому (потерпілим), створення небезпеки для довкілля або спричинення інших тяжких

наслідків такі діяння будуть утворювати склад кримінального правопорушення, передбаченого ч.ч. 1–3 ст. 414 КК України. Втрата або зіпсування ввірених для службового користування зброї, бойових припасів внаслідок порушення правил їх зберігання повинно кваліфікуватися за ч.ч. 1–3 ст. 413 КК України.

Порушення встановлених правил поведження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення за певних обставин можуть утворювати й інші склади кримінальних правопорушень.

Так, за результатами службового розслідування, на військовослужбовця Особу_1 було складено протокол про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 172-19 КУпАП з приводу того, що під час перебування ним на стаціонарному лікуванні у неврологічному відділенні КНП «Новомиколаївська центральна районна лікарня» 28.12.2022 р., в особистому транспорті останнього працівниками територіального відділу поліції було виявлено та вилучено бойові гранати РГН (1 шт.) та Ф-1 (1 шт.). Зі слів Особи_1 ці бойові гранати він забув здати на зберігання у підрозділі при вибутті 22.12.2022 р. до лікувального закладу. За змістом ч. 2 ст. 9 КУпАП, адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності. Відповідно до ч. 1 ст. 253 КУпАП, якщо при розгляді справи орган (посадова Особа) прийде до висновку, що в порушенні є ознаки кримінального правопорушення, він передає матеріали прокурору або органу досудового розслідування. Частиною першою ст. 263 КК України передбачено кримінальну відповідальність за носіння, зберігання, придбання, передачу чи збут вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв без передбаченого законом дозволу. З доданої до протоколу про адміністративне правопорушення від 08.04.2023 р. копії витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань судом встановлено, що в провадженні поліції перебуває кримінальне провадження від 29.12.2022 Номер_1 за ч. 1 ст. 263 КК України відносно Особи_1 за тими самими обставинами, що зазначені в протоколі. Виходячи з наведеного суд постановив закрити справу про адміністративне правопорушення за ч. 2 ст. 172-19 КУпАП відносно Особи_1 та передати матеріали справи до поліції (за територіальною юрисдикцією) []²⁰⁹.

Кваліфікованим складом адміністративного військового правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-19 КУпАП є порушення правил поведження із

²⁰⁹ Постанова Новомиколаївського районного суду Запорізької області від 09.05.2023 р. у справі № 322/486/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110726576>.

зброєю, а також боєприпасами, вибуховими, іншими речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, а також з радіоактивними матеріалами, вчинені в умовах особливого періоду. Про поняття *особливого періоду* див. коментар до ст. 172-10 КУпАП.

Суб'єктом адміністративних правопорушень, передбачених ч.ч. 1 та 2 ст. 172-19 КУпАП може бути будь-який військовослужбовець. Проте, при визначенні суб'єкта правопорушення слід обов'язково брати до уваги, що дотримання чи виконання порушеного правила (правил) входило до повноважень (завдань) даного військовослужбовця за його посадою (на постійній або тимчасовій основі) та/чи посадовими обов'язками.

Законом України від 21.03.2023 № 3000-ІХ були внесені доповнення до ст. 15 та деяких інших норм КУпАП, відповідно до яких, за вчинення військових адміністративних правопорушень передбачених ст. 172-10 КУпАП до адміністративної відповідальності притягаються поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі в бойових діях. Адміністративна відповідальність настає за умови, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність. При цьому до поліцейських, як суб'єктів адміністративної відповідальності за ст. 172-10 КУпАП не може бути застосовано арешт з утриманням на гауптвахті²¹⁰.

Суб'єктивна сторона правопорушень, передбачених ст. 172-19 КУпАП характеризується як необережною, так і умисною формою вини.

Протокол у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-19 КУпАП уповноважені складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

- органів управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, – про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків;

- органів Національної поліції, – про правопорушення, вчинені поліцейськими поліції особливого призначення Національної поліції України під час дії воєнного стану;

- органів військового управління ЗСУ, органу управління ДССТ, Національної гвардії України, які уповноважені на те відповідними начальниками органів військового управління, органу управління ДССТ, командувачем Національної гвардії України, – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

²¹⁰ Див. КУпАП, ч. 5 ст. 15.

2) командувач Національної гвардії України або Особа, яка виконує його обов'язки, – стосовно всіх військовослужбовців Національної гвардії України;

3) командири (начальники) військових частин (військових навчальних закладів, установ), – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

4) командири (начальники) підрозділів, які уповноважені на те командиром (начальником) військової частини, щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово.

Командири підрозділів військової частини, уповноважені складати протоколи, визначаються наказами відповідних командирів (начальників) військових частин. Уповноважені посадові особи органів військового управління, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів військового управління. Уповноважені посадові особи Служби правопорядку, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів управління Служби правопорядку. Уповноважені посадові особи органу управління ДССТ, яким надано право складати протоколи, визначаються наказом начальника органу управління ДССТ²¹¹.

Повноваження на складання протоколу про військове адміністративне правопорушення першому заступникові, заступникам командувача Національної гвардії України надається командувачем Національної гвардії України, а командирам (начальникам) підрозділів територіального управління, з'єднання, військової частини, вищого військового навчального закладу, навчальної військової частини (центру), бази, закладу охорони здоров'я та установи Національної гвардії України – командирами військових частин шляхом видання відповідного розпорядчого документа (наказу)²¹².

Уповноважена посадова Особа складає протокол не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких під розписку вручається військовослужбовцю (військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП).

Розгляд справ про адміністративні правопорушення за даною статтею закон (ст. 221 КУпАП) відносить до повноважень районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (суддів).

²¹¹ Див. Інструкція зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказ Міноборони України від 23.10.2021 р. № 329.

²¹² Див. Інструкція з оформлення в Національній гвардії України матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом МВС України від 23.08.2017 р. № 726.

Строки накладення адміністративного стягнення: адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше як через три місяці з дня його виявлення (ч. 2 ст. 38 КУпАП).

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення: справи даної категорії розглядаються судом протягом доби (ч. ст. 277 КУпАП).

Справа про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 172-19 КУпАП може бути розглянута за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (за умови, якщо у суду є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи) (ч. 1 ст. 268 КУпАП).

Стаття 172²⁰. Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів

Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів на території військових частин, військових об'єктів, або поява таких осіб на території військової частини в нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння, або виконання ними обов'язків військової служби в нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння, а також відмова таких осіб від проходження огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння -

тягнуть за собою накладення штрафу від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до семи діб.

Участь начальників (командирів) та інших керівників у розпиванні з підлеглими військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів під час виконання ними обов'язків військової служби, або невжиття ними заходів для відсторонення від обов'язків військової служби осіб, які перебувають у нетверезому стані, стані наркотичного чи іншого сп'яніння, або приховування випадків розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв, вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів, появи на території військової частини в нетверезому стані, стані наркотичного чи іншого сп'яніння підлеглих військовослужбовців, а також військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів -

тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк до десяти діб.

Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі самі порушення, або в умовах особливого періоду, -

тягнуть за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арешт з утриманням на гауптвахті на строк від десяти до п'ятнадцяти діб.

Об'єктом правопорушення, передбаченого **частиною першою ст. 172-20 КУпАП** є суспільні відносини у сфері забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань, а також належне несення військової служби.

Об'єктивна сторона даного правопорушення може полягати в таких діяннях:

- 1) розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів на території військових частин, військових об'єктів;
- 2) поява на території військової частини в нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння;
- 3) виконання обов'язків військової служби в нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння;
- 4) відмова від проходження огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння.

Склад правопорушення є альтернативним – наявність складу проступку пов'язується з вчиненням будь-якого наведеного вище діяння, яке передбачається у диспозиції адміністративно-правової норми.

Алкоголь (alcohol) – у хімії даний термін означає значну групу органічних сполук, що одержуються з вуглеводнів і містять одну або більше гідроксильних груп (ОН). Етанол (C_2H_5OH , етиловий алкоголь) – одна з цього класу сполука та головний психоактивний інгредієнт алкогольних напоїв. У широкому значенні термін «алкоголь» застосовується до алкогольних напоїв²¹³.

Законодавство України містить наступні визначення: «*алкогольні напої*» – продукти, одержані шляхом спиртового бродіння цукровмісних матеріалів або виготовлені на основі харчових спиртів з вмістом спирту етилового понад 0,5 відсотка об'ємних одиниць, які зазначені у товарних позиціях 2203, 2204, 2205, 2206 (крім квасу «живого» бродіння), 2208 згідно з УКТ ЗЕД, а також з вмістом спирту етилового 8,5 відсотка об'ємних одиниць та більше, які зазначені у товарних позиціях 2103 90 30 00, 2106 90 згідно з УКТ ЗЕД; «слабоалкогольні

²¹³ World Health Organization. (1994). Lexicon of alcohol and drug terms. World Health Organization. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/39461>.

напої» – алкогольні напої з вмістом етилового спирту від 0,5 до 8,5 відсотка об’ємних одиниць та екстрактивних речовин не більш як 14,0 г на 100 куб. см, виготовлені на основі водно-спиртової суміші з використанням інгредієнтів, напівфабрикатів та консервантів, насичені чи ненасичені діоксидом вуглецю (ст. 1 Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального») ²¹⁴. Алкоголь – це речовина, яка знижує функцію мозку, погіршуючи мислення, міркування та координацію м’язів.

Наркотик (Narcotic) – хімічний агент, що викликає ступор, кому або нечутливість до болю. Термін зазвичай відноситься до опіатів або опіоїдів, які називаються наркотичними анальгетиками. У загальноприйнятому медичному та юридичному сенсі він часто використовується неточно для позначення заборонених наркотичних лікарських засобів незалежно від їхньої фармакології. Наприклад, законодавство про контроль над наркотиками в Канаді, США та деяких інших країнах включає кокаїн і канабіс, а також опіоїди. Через ці розбіжності значень більш коректним буде використання терміна «наркотичні засоби» (речовини) ²¹⁵.

За українським законодавством, *наркотичні засоби* – це речовини природні чи синтетичні, препарати, рослини, включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (ст. 1 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори») ²¹⁶.

Алкоголь та наркотики впливають на судження, зір, координацію та рефлексії особи, яка їх вживає, збільшуючи ризики небезпечної поведінки з боку такої особи. Наявність цих речовин в організмі людини заважає їй зосередитися на певній діяльності; уповільнює час реакції; зменшує здатність робити більше однієї справи одночасно; впливає на зір і слух людини; змушує особу почуватися впевненіше, що може призвести до непотрібного ризику; або навпаки розслаблює людину, ускладнює виконання нею простих завдань. В ситуації з військовослужбовцями все це негативно впливає на виконання ними службових обов’язків, збільшуючи ризики спричинення шкоди собі, іншим Особам, інтересам військової служби тощо. Коли алкоголь потрапляє у внутрішню систему людини, навіть близько 0,05 %, він впливає на здатність мозку приймати раціональні рішення і може провокувати ризиковані дії. Важчі

²¹⁴ Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального : Закон України від 19.12.1995 р. № 481/95-ВР. Дата оновлення: 03.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-%D0%B2%D1%80#n20>.

²¹⁵ Див. World Health Organization. 1994.

²¹⁶ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15.02.1995 р. № 60/95-ВР. Дата оновлення: 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

стадії сп'яніння алкоголем, як правило, супроводжуються втратою реальної оцінки обстановки й ролі власної особи, розладами мови, уваги, пам'яті та координації рухів. Тому будь-які дії щодо вживання алкогольних напоїв чи наркотичних засобів вважаються протиправними.

Протиправним є *розпивання* будь-яких спиртних напоїв горілки, коньяку, вин, самогону чи інших алкогольних напоїв домашнього виготовлення. Що стосується розпивання одеколонів, лосьйонів, політури та інших одурманюючих рідин на спиртовій основі, то такі дії також слід розцінювати як адміністративний проступок. У таких випадках досягнення стану алкогольного чи наркотичного сп'яніння є не обов'язковим, оскільки достатньо одного факту їх розпивання (вжиття) в місцях, спеціально не встановлених для цих цілей. Сутність поняття «розпивання» охоплює не тільки сам факт вживання спиртного напою, але й дії, що передують йому (наприклад, розливання спиртного напою в стакани)²¹⁷.

Поява військовослужбовців на території військової частини *в нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння* – дії особи пов'язані з її перебуванням на відповідній території у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння.

Алкогольне сп'яніння, або алкогольна інтоксикація – різновид стану сп'яніння, що викликається психоактивною дією етанолу²¹⁸.

Ознаками *алкогольного сп'яніння* є:

- запах алкоголю з порожнини рота;
- порушення координації рухів;
- порушення мови;
- виражене тремтіння пальців рук;
- різка зміна забарвлення шкірного покриву обличчя;
- поведінка, що не відповідає обстановці (п. 3 розд. I)²¹⁹.

Наркотичне сп'яніння – це стан, що виникає після вживання наркотику, він виявляється як суб'єктивними, так і об'єктивними симптомами. Об'єктивні симптоми обумовлені фізіологічною реакцією організму на введений препарат і можуть значно відрізнятися залежно від речовини, що викликала наркотичне

²¹⁷ Постанова судді Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 21.07.21 у справі № 214/3584/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98455887>.

²¹⁸ Див. World Health Organization. 1994.

²¹⁹ Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: Наказ МВС України, МОЗ України від 09.11.2015 № 1452/735. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15#Text>.

сп'яніння. Суб'єктивні симптоми сп'яніння, як правило, виявляються у вигляді ейфорії та, у деяких випадках, розладів сприйняття²²⁰.

Ознаками *наркотичного* чи *іншого сп'яніння* або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, є:

- наявність однієї чи декількох ознак стану алкогольного сп'яніння (крім запаху алкоголю з порожнини рота);
- звужені чи дуже розширені зіниці, які не реагують на світло;
- сповільненість або навпаки підвищена жвавість чи рухливість ходи, мови;
- почервоніння обличчя або неприродна блідість (п. 4 розд. I)²²¹.

Підстави та порядок огляду військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців ЗСУ на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції закріплені у ст. 266-1 КУпАП.

Військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також військовослужбовці ЗСУ, щодо яких є підстави вважати, що вони перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, підлягають огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції.

Огляд військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців ЗСУ на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, щодо яких є підстави вважати, що вони у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, виконують обов'язки військової служби або перебувають на території військових частин, проводиться посадовою особою, уповноваженою на те начальником органу управління Військової служби правопорядку у ЗСУ або командиром (начальником) військової частини (установи, організації, підприємства, закладу, підрозділу), іншого утвореного відповідно до законів України військового формування, а також правоохоронного органу спеціального призначення, з використанням спеціальних технічних засобів та тестів.

²²⁰ Див. Вітвіцький С. С., Веселов М. Ю., Пилипів Р. М., 2022. С. 13.

²²¹ Див. Інструкція про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції : затв. Наказом МВС України, МОЗ України від 09.11.2015 № 1452/735.

Огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців ЗСУ, щодо яких є підстави вважати, що вони у стані сп'яніння перебувають на вулицях, у закритих спортивних спорудах, у скверах, парках, у всіх видах громадського транспорту (включаючи транспорт міжнародного сполучення) та в заборонених законом інших місцях, проводиться посадовою особою, уповноваженою на те начальником органу управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, з використанням спеціальних технічних засобів та тестів.

У разі незгоди військовозобов'язаного та резервіста під час проходження зборів, а також військовослужбовця ЗСУ на проведення огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, уповноваженими Особами з використанням спеціальних технічних засобів та тестів або у разі незгоди з його результатами огляд проводиться в закладах охорони здоров'я. Перелік закладів охорони здоров'я, яким надається право проведення огляду осіб на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, затверджується управліннями охорони здоров'я місцевих державних адміністрацій. Проведення огляду осіб на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, в інших закладах забороняється.

Складення висновків у закладі охорони здоров'я за результатами огляду військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців ЗСУ на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, проводиться у присутності посадової особи, уповноваженої на те начальником органу управління Військової служби правопорядку у ЗСУ або командиром (начальником) військової частини (установи, організації, підприємства, закладу, підрозділу), іншого утвореного відповідно до законів України військового формування, а також правоохоронного органу спеціального призначення.

Під час проведення огляду військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців ЗСУ на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, з використанням спеціальних технічних засобів та тестів уповноважена посадова Особа застосовує спеціальні технічні засоби відеозапису, а в разі їх відсутності

або неможливості застосування таких засобів огляд проводиться у присутності двох свідків. У випадку застосування спеціальних технічних засобів відеозапису матеріали відеозапису обов'язково долучаються до протоколу про адміністративне правопорушення.

Порядок направлення військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців ЗСУ для огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, та проведення такого огляду здійснюється в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Огляд військовослужбовців ЗСУ, які виконують обов'язки військової служби у складі національного контингенту (національного персоналу), може проводитися в медичних закладах, що входять до складу міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки, в яких бере участь національний контингент (національний персонал).

У ч. 9 ст. 266-1 КУпАП зазначено, що *огляд* військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців ЗСУ на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, *проведений з порушенням вимог цієї статті, вважається недійсним*²²².

Слід зазначити, що наразі Кабінетом Міністрів України ще не визначено Порядку направлення військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також військовослужбовців ЗСУ для огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, та проведення такого огляду. Тому зараз, за наявності ознак алкогольного чи наркотичного сп'яніння, такий огляд військовослужбовців проводиться з урахуванням приписів (за аналогією «закону») Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, затвердженої Наказом МВС України та МОЗ України від 09.11.2015 р. № 1452/735. Відповідно до п. 7 розділу II цієї Інструкції установлення *стану алкогольного сп'яніння* здійснюється на підставі огляду, який проводиться згідно з чинними вимогами законодавства з використанням спеціальних технічних засобів, показники яких після

²²² Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 - 330) : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Дата оновлення: 20.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#n1324>.

проведення тесту мають цифровий показник більше 0,2 проміле алкоголю в крові²²³.

Обов'язковою ознакою таких проступків як: а) розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів; б) поява військовослужбовців в нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння є *місце скоєння* будь-яких з наведених вище діянь – територія військових частин чи військових об'єктів.

Визначення терміну «військова частина» у чинному законодавстві:

✓ *військова частина* – з'єднання, військова частина, військовий навчальний заклад, установа та організація (п. 2 Порядку виплати винагороди військовослужбовцям Збройних Сил України та Державної спеціальної служби транспорту за безпосередню участь у воєнних конфліктах, в заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації чи в антитерористичній операції, інших заходах в умовах особливого періоду, затвердженого наказом Міноборони України від 18.09.2020 р. № 340);

✓ *військова частина* – військові частини, військові навчальні заклади, установи, організації ЗСУ (п. 1.2 Положення про організацію квартирно-експлуатаційного забезпечення Збройних Сил України, затвердженого наказом Міноборони України від 03.07.2013 р. № 448 (в редакції від 08.09.2015));

✓ *військова частина* – об'єднані загони, загони, окремі загони, підрозділи охорони, органи забезпечення, навчальний центр, заклади, установи та інші структурні підрозділи ДССТ (п. 2 Інструкції про порядок та розміри виплати винагороди військовослужбовцям Державної спеціальної служби транспорту за безпосередню участь у воєнних конфліктах чи антитерористичній операції, інших заходах в умовах особливого періоду, затвердженої наказом Мінінфраструктури від 18.07.2016 р. № 243);

✓ *військова частина* – територіальне управління, з'єднання, військова частина, вищий військовий навчальний заклад, навчальна військова частина (центр), база, заклад охорони здоров'я та установа Національної гвардії України (п. 2 Інструкції про особливості направлення військовослужбовців Національної гвардії України в службові відрядження в межах України та за кордон, затвердженої наказом МВС України від 18.07.2017 р. № 599; п. 7 Порядку проведення службових розслідувань у Національній гвардії України, затвердженого наказом МВС України від 21.04.2020 р. № 347).

²²³ Див. Інструкція про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції : затв. Наказом МВС України, МОЗ України від 09.11.2015 № 1452/735.

Тлумачення терміну «військовий об'єкт» міститься у Постанові КМУ від 14.02.2018 р. № 68, яка затверджує Порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань у районі проведення антитерористичної операції у мирний час. У цьому підзаконному нормативно-правовому акті *військовий об'єкт* визначається як ділянка місцевості, будівлі, споруди, які постійно чи тимчасово використовуються для виконання завдань або розміщення та укриття особового складу, зберігання бойової техніки або військового майна²²⁴. Згадана Постанова Уряду розрахована на мирний час. Втім зазначені умови мають лише принципове значення для порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами ЗСУ і не впливають на розуміння тих термінів, які надаються у цьому нормативно-правовому акті. Водночас є ще Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383 (із наступними змінами), який затверджує Звід відомостей, що становлять державну таємницю. Зазначимо, що цей наказ діє без виключень як у мирний час, такі і в умовах воєнного стану. Згідно з вказаним правовим актом під *військовими об'єктами* слід розуміти бойові позиції військ, пункти управління, полігони, вузли зв'язку, радіотехнічні системи, бази, склади, об'єкти життєзабезпечення військ²²⁵. Раніше, наказ Служби безпеки України від 12.08.2005 р. № 440 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю», який на сьогодні втратив чинність, містив також і визначення терміну «*військова частина*» – «організаційна одиниця, що утримується на окремому штаті і призначається для виконання визначених завдань самостійно або у складі організаційної структури вищого рівня». Під військовими частинами також розуміли органи військового управління, з'єднання, військові частини, військові кораблі (екіпажі), військові навчальні заклади та установи. Чинна редакція Зводу відомостей, що становлять державну таємницю чомусь визначення такого терміну вже не містить! З деяких інших чинних підзаконних нормативно-правових актів ми можемо зрозуміти лише, що до військових частин також відносяться заклади, установи та організації ЗСУ, інших військових формувань (наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України від 03.05.2000 р. № 749 (із наступними змінами), яка затверджує Порядок

²²⁴ Про затвердження Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань у районі проведення антитерористичної операції у мирний час : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 р. № 68. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ТМ058669>.

²²⁵ Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383. Дата оновлення: 27.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>.

реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах).

Наступним проявом об'єктивної сторони ч. 1 ст. 272 КУпАП є виконання обов'язків військової служби в нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння. Поняття нетверезого стану та стану сп'яніння було розглянуто вище.

Згідно зі ст.ст. 16 та 17 Статуту внутрішньої служби ЗСУ кожний військовослужбовець зобов'язаний виконувати службові обов'язки, що визначають обсяг виконання завдань, доручених йому за посадою. Ці обов'язки визначаються статутами ЗСУ, а також відповідними посібниками, порадами, положеннями, інструкціями. На військовослужбовців під час перебування на бойовому чергуванні, у внутрішньому і гарнізонному наряді, а також під час виконання інших завдань покладаються спеціальні обов'язки. Ці обов'язки та порядок їх виконання визначаються законами і статутами ЗСУ, а також іншими нормативно-правовими актами, що приймаються на основі законів і статутів ЗСУ²²⁶. Відповідно до ч. 4 ст. 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовослужбовці вважаються такими, що виконують обов'язки військової служби:

1) на території військової частини або в іншому місці роботи (занять) протягом робочого (навчального) часу, включаючи перерви, встановлені розпорядком (розкладом занять);

2) на шляху прямування на службу або зі служби, під час службових поїздок, повернення до місця служби;

3) поза військовою частиною, якщо перебування там відповідає обов'язкам військовослужбовця або його було направлено туди за наказом відповідного командира (начальника);

4) під час виконання державних обов'язків, у тому числі у випадках, якщо ці обов'язки не були пов'язані з військовою службою;

5) під час виконання обов'язку з урятування людського життя, охорони державної власності, підтримання військової дисципліни та охорони правопорядку²²⁷.

Отже, наявність двох доведених компонентів: «виконання військовослужбовцем обов'язків військової служби» + «перебування у нетверезому стані (>0,2 ‰ (промиле алкоголю в крові)), у стані наркотичного чи іншого сп'яніння», – утворюють склад (об'єктивну сторону) правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-20 КУпАП. При цьому складі проступку місце скоєння даного правопорушення обов'язкового значення не має і стає

²²⁶ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст.ст. 16, 17.

²²⁷ Див. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу», ст. 24.

факультативною ознакою. У разі появи (перебування) військовослужбовця на території військової частини або на військовому об'єкті у нетверезому стані, у стані наркотичного чи іншого сп'яніння під час виконання ним обов'язків військової служби місце фактичного розпивання такою особою алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів значення для кваліфікації не має. Якщо буде доведено, що появі (виявленню) військовослужбовця у нетверезому стані, стані наркотичного чи іншого сп'яніння передувало розпивання алкогольних напоїв чи вживання наркотичних засобів на території військової частини або на військового об'єкту, такі дії будуть утворювати ідеальну сукупність адміністративних правопорушень, кожен з яких утворює самостійний склад. Проте, керуючись положеннями ч. 2 ст. 36 КУпАП такі сукупність таких дій оформлюється та розглядається в одному провадженні.

Нарешті об'єктивну сторону правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-20 КУпАП може утворювати *відмова військовослужбовців від проходження огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння*. Даний прояв правопорушення може втілюватися як у формі бездіяльності (відмова виконувати необхідні дії відповідно до процедури проведення огляду на стан сп'яніння чи певної її частини), так і шляхом активних дій (імітування астматичного нападу чи іншого погіршення стану здоров'я, відволікання уваги на сторонні речі, затягування часу проведення процедури огляду на стан сп'яніння, імітування дмухання у спеціальний технічний засіб без необхідного тиску з боку тестованої особи, псування таких приладів тощо). Даний вид правопорушення матиме місце за умови дотримання уповноваженими службовими Особами процедури проведення огляду військовослужбовця на стан сп'яніння:

1) є підстави вважати (наявні реальні ознаки), що Особа перебуває у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції;

2) особі має бути запропоновано пройти огляд на стан алкогольного сп'яніння з використанням спеціальних технічних засобів на місці;

3) у разі відмови особи на проведення огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, уповноваженими Особами з використанням спеціальних технічних засобів та тестів або у разі незгоди з його результатами такій особі має бути запропоновано пройти огляд в закладах охорони здоров'я;

4) проведення огляду осіб на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що

знижують їх увагу та швидкість реакції в закладах охорони здоров'я, які не відносяться до Переліків, затверджених управліннями охорони здоров'я місцевих державних адміністрацій забороняється.

Відмова військовослужбовця від проведення огляду на стан сп'яніння у будь-який з наведених способів з дотриманням наведених вимог утворюватиме склад адміністративного правопорушення. У свою чергу недотримання посадовими Особами, уповноваженими на те начальником органу управління Військової служби правопорядку у ЗСУ або командиром (начальником) військової частини наведеної процедури, навіть у разі відмови особи від проходження огляду на стан сп'яніння буде виключати склад даного правопорушення.

Так у протоколі про військове адміністративне правопорушення від 31.08.2023 р. зазначено, що *«30.08.2023 р. о 20:00 год. військовослужбовець Особа_1, в умовах особливого періоду, був виявлений на території військової частини в нетверезому стані. Від проходження огляду на стан алкогольного сп'яніння з використанням спеціальних технічних засобів, а також у закладі охорони здоров'я – відмовився»*. Суд встановив, що достатніх доказів дотримання належної правової процедури, а саме: *«...відмови Особи_1, як від проходження огляду із застосування спеціальних технічних засобів на місці, так і у закладі охорони здоров'я, про що йдеться у протоколі, матеріали справи не містять, оскільки це суперечить наявному у матеріалах справи акту датованому 31.08.2023 р.»* Суд також зазначає, що пояснення свідків не містять відомостей і про перебування Особи_1 у нетверезому стані. Оцінивши докази в їх сукупності, суд дійшов висновку, що огляд Особи_1 на стан алкогольного сп'яніння, проведений з порушенням вимог ст. 266-1 КУпАП, а тому вважається недійсним²²⁸.

Слід зауважити, що перевірка щодо наркотичного сп'яніння може проводитись лише у медичних закладах охорони здоров'я, які мають право на проведення лабораторного дослідження біоматеріалу (п. 12 розд. II Інструкції, затвердженої наказом МВС України та МОЗ України від 09.11.2015 р. № 1452/735²²⁹). На місці виявлення ознак наркотичного сп'яніння такий аналіз зробити неможливо. Не зважаючи на відсутність чіткої урегульованості цього питання саме на рівні закону, необхідно звернути увагу, що даної позиції дотримуються і суди, – Хмельницький апеляційний суд у постанові від 19.01.2022 р. у справі № 686/4281/21 вказував, що відповідний алгоритм

²²⁸ Постанова судді Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 01.09.2023 у справі № 227/2261/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113158762>.

²²⁹ Див. Інструкція про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції : затв. Наказом МВС України, МОЗ України від 09.11.2015 № 1452/735.

визначає Інструкція про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції²³⁰.

Суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого *частиною першою ст. 172-20 КУпАП* може бути будь-який військовослужбовець або військовозобов'язаний чи резервіст під час проходження зборів (щодо «проходження зборів» див. коментар до ст. 172-10 КУпАП).

Суб'єктивна сторона правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 172-20 КУпАП характеризується умисною формою вини.

Об'єктом правопорушення, передбаченого *частиною другою ст. 172-20 КУпАП* є суспільні відносини у сфері забезпечення правопорядку і військової дисципліни серед військовослужбовців ЗСУ та інших військових формувань, а також авторитет військового командування (військових начальників та командирів всіх рівнів).

Суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 172-20 КУпАП можуть бути начальники (командири) та інші керівники військових підрозділів. Роз'яснення щодо термінів «начальник (командир» див. у коментарі до ст. 172-10 КУпАП.

Спеціальний статус зазначеної категорії суб'єктів впливає з їх безпосередніх обов'язків. Так, відповідно до ст. 66 Статуту внутрішньої служби ЗСУ командир бригади (полку, корабля 1 і 2 рангу, окремого батальйону) в мирний і воєнний час відповідає за бойову та мобілізаційну готовність, укомплектованість особовим складом, успішне виконання бригадою (полком, кораблем 1 і 2 рангу, окремим батальйоном) бойових завдань; бойову підготовку, виховання, військову дисципліну, морально-психологічний стан, збереження життя і зміцнення здоров'я особового складу; внутрішній порядок тощо. Згідно зі ст. 67 Статуту командир бригади зобов'язаний знати справжній стан військової дисципліни в бригаді, вживати заходів для запобігання кримінальним та іншим правопорушенням, негайно доповідати старшому командирові (начальникові) про події, кримінальні правопорушення, адміністративні правопорушення тощо. Аналогічні обов'язки Статут покладає й на інших осіб керівного складу. Наприклад, відповідно до ст. 126 Статуту командир відділення зобов'язаний забезпечувати додержання особовим складом відділення військової дисципліни; забезпечувати виконання розпорядку дня особовим складом підрозділу; вживати заходів для запобігання

²³⁰ Постанова Хмельницького апеляційного суду від 19.01.2022 р. у справі № 686/4281/21. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/102686241?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.179624036.1934339338.1694277022-996823027.1657548940#_gl=1*fuav7j*_gcl_au*NjkkNTcwMjgxLjE2OTMzMzI1ODU.

вчиненню правопорушень військовослужбовцями відділення; негайно доповідати командирові взводу та головному сержантові взводу про надзвичайні події у відділенні, факти порушення військової дисципліни тощо²³¹.

Об'єктивна сторона даного правопорушення може полягати в таких діяннях:

1) участь зазначених суб'єктів у розпиванні з підлеглими військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів під час виконання ними обов'язків військової служби;

2) невжиття ними заходів для відсторонення від обов'язків військової служби осіб, які перебувають у нетверезому стані, стані наркотичного чи іншого сп'яніння;

3) приховування зазначеними суб'єктами випадків вчинення підлеглими військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами (під час проходження зборів) діянь, передбачених ч. 1 ст. 172-20 КУпАП.

Частина зазначених діянь може вчинятися як у формі активних дій, так і у формі бездіяльності.

Суб'єктивна сторона правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 172-20 КУпАП характеризується виною у формі умислу.

Кваліфікованим складом даного виду військового адміністративного правопорушення, за що передбачається адміністративна відповідальність за **частиною третьою ст. 172-20 КУпАП** є дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі самі порушення, або в умовах особливого періоду.

Про поняття *повторності* див. коментар до ст. 172-11 КУпАП.

Про поняття *особливого періоду* див. коментар до ст. 172-10 КУпАП.

Протокол у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 172-20 КУпАП уповноважені складати:

1) уповноважені на те посадові особи:

- органів управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, – про правопорушення, вчинені військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками ЗСУ під час виконання ними службових обов'язків;

²³¹ Див. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України, ст. 126.

- органів військового управління ЗСУ, органу управління ДССТ, Національної гвардії України, які уповноважені на те відповідними начальниками органів військового управління, органу управління ДССТ, командувачем Національної гвардії України, – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

2) командувач Національної гвардії України або Особа, яка виконує його обов'язки, – стосовно всіх військовослужбовців Національної гвардії України;

3) командири (начальники) військових частин (військових навчальних закладів, установ), – щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово;

4) командири (начальники) підрозділів, які уповноважені на те командиром (начальником) військової частини, щодо підлеглих військовослужбовців (військовозобов'язаних), у тому числі тимчасово.

Командири підрозділів військової частини, уповноважені складати протоколи, визначаються наказами відповідних командирів (начальників) військових частин. Уповноважені посадові особи органів військового управління, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів військового управління. Уповноважені посадові особи Служби правопорядку, яким надано право складати протоколи, визначаються наказами відповідних начальників органів управління Служби правопорядку. Уповноважені посадові особи органу управління ДССТ, яким надано право складати протоколи, визначаються наказом начальника органу управління ДССТ²³².

Повноваження на складання протоколу про військове адміністративне правопорушення першому заступникові, заступникам командувача Національної гвардії України надається командувачем Національної гвардії України, а командирам (начальникам) підрозділів територіального управління, з'єднання, військової частини, вищого військового навчального закладу, навчальної військової частини (центру), бази, закладу охорони здоров'я та установи Національної гвардії України – командирами військових частин шляхом видання відповідного розпорядчого документа (наказу)²³³.

Уповноважена посадова Особа складає протокол не пізніше 24 годин з моменту виявлення військовослужбовця (військовозобов'язаного), що вчинив військове адміністративне правопорушення, у двох примірниках, один з яких

²³² Див. Інструкція зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом Міноборони України від 23.10.2021 р. № 329.

²³³ Див. Інструкція з оформлення в Національній гвардії України матеріалів про військові адміністративні правопорушення : затв. Наказом МВС України від 23.08.2017 р. № 726.

під розписку вручається військовослужбовцю (військовозобов'язаному), який притягується до адміністративної відповідальності (ч. 2 ст. 254 КУпАП).

Розгляд справ про адміністративні правопорушення за даною статтею закон (ст. 221 КУпАП) відносить до повноважень районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів (суддів).

Строки накладення адміністративного стягнення: адміністративне стягнення може бути накладено не пізніше як через три місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні – не пізніше як через три місяці з дня його виявлення (ч. 2 ст. 38 КУпАП).

Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення: справи даної категорії розглядаються судом протягом доби (ч. ст. 277 КУпАП).

Справа про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 172-20 КУпАП може бути розглянута за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (за умови, якщо у суду є дані про своєчасне її сповіщення про місце і час розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи) (ч. 1 ст. 268 КУпАП).

ПІСЛЯМОВА

Підводячи підсумок наведеним у цій публікації результатам науково-аналітичної роботи, вкотре слід нагадати, що даний науково-практичний коментар не є офіційним тлумаченням норм чинного законодавства, він також не створює нових правових норм, проте при системному застосуванні може виступати основою якісних змін юридичної практики з питань застосування юридичної відповідальності за вчинення військових адміністративних правопорушень.

Якщо кількісні зміни стану військових адміністративних правопорушень з початку війни обумовлені суттєвим збільшенням особового складу ЗСУ та інших військових формувань, їх якісним складом (великий відсоток мобілізованих осіб), напруженими умовами проходження військової служби, то деякі якісні показники, зокрема відсоток судових рішень, пов'язаних з направленням адміністративних матеріалів на доопрацювання, закриттям справ за п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП (відсутність події і складу адміністративного правопорушення), – можуть пояснюватися наявністю недосконалості законодавства, різними поглядами щодо його тлумачення, відсутністю необхідної юридичної підготовки та досвіду при документуванні адміністративних правопорушень особами, уповноваженими на оформлення матеріалів та складання протоколів про військові адміністративні правопорушення.

Як свідчить проведений аналіз судочинства (з використанням ресурсу Єдиного державного реєстру судових рішень), поширеними підставами для повернення на дооформлення чи закриття судами справ про військові адміністративні правопорушення є недосконалість фабул у протоколах про військові адміністративні правопорушення, відсутність у матеріалах справ достатніх доказів, які б достатньо підтверджували факт правопорушення.

Розширений аналіз судової практики та вимог чинного законодавства, нормативне та/або енциклопедичне тлумачення окремих термінів дозволяє сформулювати пропозиції та поради, що сприятимуть удосконаленню юридичної обізнаності осіб, які уповноважені на документування цієї групи адміністративних правопорушень, а також підвищенню якості судового розгляду даної категорії справ, захисту осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти

1. Бойовий статут артилерії Збройних Сил України, частина II (дивізіон, батарея, взвод, гармата). БП 3-(07).03. __ : Затвердж. наказом командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 18.05.2020 р. № 376. URL: https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/06/%D0%91%D0%BE%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%82_%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%BB%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%97_%D0%A1%D0%92_%D0%97%D0%A1%D0%A3_%D0%A7_%D0%86%D0%86_%D0%B2%D1%96%D0%B4_18_05_2020_%E2%84%96_376.pdf (дата звернення: 02.02.2023).
2. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних сил України», частина II, батальйон, рота. СБП 3-(01,02,04).56(57) : Затвердж. наказом командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 30.12.16 р. № 605. URL: https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2022/11/2_%D0%A1%D0%91%D0%9F-3-010204.5657-%D0%91%D0%9E%D0%99-%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%A3%D0%A2-%D0%9C%D0%A2%D0%92-%D0%A7-%D0%86%D0%86.pdf (дата звернення: 02.02.2023).
3. Державний класифікатор будівель та споруд ДК 018-2000 : затвердж. Наказом Держстандарту України від 17.08.2000 р. № 507. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va507565-00#Text> (дата звернення: 01.09.2023).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 - 212-24) : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Дата оновлення: 29.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n2> (дата звернення: 05.01.2023).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 213 - 330) : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Дата оновлення: 20.08.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#n1324>.
6. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.09.2023).

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 27.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2> (дата звернення: 12.04.2023).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Дата оновлення: 06.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 06.11.2023).
9. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 12.04.2023).
10. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. Дата оновлення: 05.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#n395> (дата звернення: 16.02.2023).
11. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці : Закон України від 13.12.2022 р. № 2839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#n8> (дата звернення: 10.02.2023).
12. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального : Закон України від 19.12.1995 р. № 481/95-ВР. Дата оновлення: 03.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481/95-%D0%B2%D1%80#n20> (дата звернення: 10.02.2023).
13. Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. Дата оновлення: 22.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 12.04.2023).
14. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV. Дата оновлення: 28.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#n675> (дата звернення: 24.10.2023).
15. Про затвердження Додаткових тимчасових режимних обмежень у контрольованих прикордонних районах : Наказ МВС України від 07.09.2015 р. № 1075. Дата оновлення: 17.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1166-15#Text> (дата звернення: 22.05.2023).
16. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 р. № 383. Дата оновлення: 27.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text> (дата звернення 24.09.2022).

17. Про затвердження Інструкції з автомобільного та бронетанкового забезпечення в Державній прикордонній службі України : Наказ МВС України від 09.07.2018 р. № 577. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-18#n1113> (дата звернення: 31.03.2023).

18. Про затвердження Інструкції з оформлення в Національній гвардії України матеріалів про військові адміністративні правопорушення : Наказ МВС України від 23.08.2017 р. № 726. Дата оновлення: 25.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1166-17#Text> (дата звернення: 09.11.2023).

19. Про затвердження Інструкції зі складання протоколів та оформлення матеріалів про військові адміністративні правопорушення : Наказ Міноборони України від 23.10.2021 р. № 329. Дата оновлення: 23.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1622-21#Text> (дата звернення: 09.11.2023).

20. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки під час користування зброєю та боєприпасами військовослужбовцями Національної гвардії України : Наказ МВС України від 21.11.2022 р. № 756. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1477-22#Text> (дата звернення: 29.05.2023).

21. Про затвердження Інструкції про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України : Наказ Адміністрації Держкордонслужби від 21.10.2003 р. № 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-03/conv#Text> (дата звернення: 29.05.2023).

22. Про затвердження Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України : Наказ Міноборони України від 10.04.2009 р. № 170. Дата оновлення: 20.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-09#n4022> (дата звернення: 16.02.2023).

23. Про затвердження Інструкції про організацію обліку, зберігання і видачі стрілецької зброї та боєприпасів у Збройних Силах України : Наказ Міноборони України від 29.06.2005 р. № 359. Дата оновлення: 04.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0933-05#Text> (дата звернення: 29.05.2023).

24. Про затвердження Інструкції про особливості зберігання стрілецької зброї, боєприпасів та ручних гранат в органах та підрозділах Державної прикордонної служби України в умовах особливого періоду, надзвичайного та воєнного стану, а також у підрозділах, які залучені до сил і засобів для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії та виконують завдання на адміністративній межі з тимчасово окупованою територією Автономної Республіки Крим : Наказ МВС

України від 26.07.2018 р. № 636. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0913-18#Text> (дата звернення: 29.05.2023).

25. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міноборони України від 23.03.2017 р. № 164. Дата оновлення: 31.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#n374> (дата звернення: 05.01.2023).

26. Про затвердження Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: Наказ МВС України, МОЗ України від 09.11.2015 № 1452/735. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15#Text>.

27. Про затвердження Інструкції про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України: Наказ МВС України від 19.10.2015 р. № 1261. Дата оновлення: 06.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1391-15#n2> (дата звернення: 25.05.2023).

28. Про затвердження Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р. № 533. Дата оновлення: 28.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

29. Про затвердження Положення про орган охорони державного кордону Державної прикордонної служби України: Наказ МВС України від 30.11.2018 р. № 971. Дата оновлення: 17.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1468-18#n15> (дата звернення: 25.05.2023).

30. Про затвердження Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 р. № 1225. Дата оновлення: 18.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1225-2000-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

31. Про затвердження Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 р. № 828. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/828-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.05.2023).

32. Про затвердження Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань у районі проведення антитерористичної операції у

мирний час : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2018 р. № 68. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM058669> (дата звернення 24.09.2022)

33. Про затвердження Правил забезпечення збереження ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання : Наказ Мінекоресурсів України від 14.12.2000 р. № 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0013-01/conv#Text> (дата звернення: 02.06.2023).

34. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1934-ХІІ. Дата оновлення: 23.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 02.06.2023).

35. Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі : Закон України від 03.10.2019 р. № 160-ІХ. Дата оновлення: 23.05.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-IX#Text> (дата звернення: 09.04.2023).

36. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-ХІІ. Дата оновлення: 30.06.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 30.09.2023).

37. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15.02.1995 р. № 60/95-ВР. Дата оновлення: 07.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

38. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ. Дата оновлення: 23.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

39. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 29.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.01.2023).

40. Про правовий режим майна у Збройних Силах України : Закон України від 21.09.1999 р. № 1075-XIV. Дата оновлення: 19.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#n3> (дата звернення: 09.04.2023).

41. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. Дата оновлення: 30.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#n3> (дата звернення: 30.10.2023).

42. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : Закон України від 24.03.1999 р. № 550-XIV. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14#n3> (дата звернення: 04.06.2023).

Судові рішення та судова практика

1. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 19.12.2022 р. у справі № 202/9354/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107940402> (дата звернення: 24.12.2022).
2. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 26.08.2022 р. у справі № 463/6167/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105927699> (дата звернення: 22.05.2023).
3. Вирок Миколаївського районного суду Миколаївської області від 13.10.2020 р. у справі № 945/1397/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92185289> (дата звернення: 09.04.2023).
4. Вирок Теплодарського міського суду Одеської області від 08.12.2022 р. у справі № 516/239/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107765295> (дата звернення: 24.12.2022).
5. Лист Верховного Суду від 13.07.2018 р. № 60-1543/0/2-18. URL: https://vk24.ua/regulations_and_jurisprudence/listi/okremi-kategorii-pracivnikiv/list-verkhovnogo-sudu-vid-13-lipnya-2018-r-no-60-154302-18 (дата звернення: 12.01.2023).
6. Постанова апеляційного суду Донецької області від 05.08.2015 р. у справі № 235/4468/15п. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105432110> (дата звернення: 24.12.2022).
7. Постанова Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 16.08.2019 р. у справі № 219/9208/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83672087> (дата звернення: 16.02.2023).
8. Постанова Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 03.01.2023 р. у справі № 495/11/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108224314> (дата звернення: 08.01.2023).
9. Постанова Бородянського районного суду Київської області від 09.10.2023 р. у справі № 939/2360/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113975059> (дата звернення: 01.11.2023).
10. Постанова Васильківського районного суду Дніпропетровської області від 05.04.2023 р. у справі № 172/509/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110020337> (дата звернення: 01.10.2023).
11. Постанова Великоновосілківського районного суду Донецької області від 10.02.2023 р. у справі № 220/67/23. Єдиний державний реєстр судових рішень.

рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108905124> (дата звернення: 16.02.2023).

12. Постанова Вишгородського районного суду Київської області від 09.03.2021 р. у справі № 363/942/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95427749> (дата звернення: 28.12.2022).

13. Постанова Вищого адміністративного суду України від 16.02.2015 р. у справі № 800/582/14. URL: https://vk24.ua/regulations_and_jurisprudence/postanovi/postanova-visogo-administrativnogo-sudu-ukraini-vid-16-lutogo-2015-r-u-spravi-no-80058214 (дата звернення: 12.01.2023).

14. Постанова Вільнянського районного суду Запорізької області від 21.12.2022 р. у справі № 314/3372/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108139675> (дата звернення: 01.10.2023).

15. Постанова Городнянського районного суду Чернігівської області від 23.12.2022 р. у справі № 732/1127/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108035936> (дата звернення: 28.12.2022).

16. Постанова Дергачівського районного суду Харківської області від 20.06.2023 р. у справі № 619/2498/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111639133> (дата звернення: 01.10.2023)

17. Постанова Держинського міського суду Донецької області від 17.07.2023 р. у справі № 225/1315/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112280553> (дата звернення: 01.09.2023).

18. Постанова Дніпровського апеляційного суду від 05.06.2023 р. у справі № 172/493/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111425358> (дата звернення: 01.10.2023)

19. Постанова Дніпровського апеляційного суду від 08.06.2023 р. у справі № 183/163/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111591697> (дата звернення: 01.10.2023)

20. Постанова Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 01.09.2023 р. у справі № 227/2261/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113158762> (дата звернення: 07.09.2023).

21. Постанова Дружківського міського суду Донецької області від 23.12.2022 р. у справі № 229/2906/22. *Єдиний державний реєстр судових*

рішень. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108037354> (дата звернення: 28.12.2022).

22. Постанова Житомирського апеляційного суду від 17.09.2019 р. у справі № 278/2250/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/84303495> (дата звернення: 09.01.2023).

23. Постанова Закарпатського апеляційного суду від 15.09.2023 р. у справі № 308/6860/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/113955656> (дата звернення: 01.10.2023).

24. Постанова Закарпатського апеляційного суду від 18.07.2022 р. у справі № 308/3788/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105432110> (дата звернення: 24.12.2022).

25. Постанова Заліщицького районного суду Тернопільської області від 09.05.2023 р. у справі № 597/991/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/110835788> (дата звернення: 01.10.2023).

26. Постанова Ізмаїльського міськрайонного суду Одеської області від 27.04.2023 *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/110480132> (дата звернення: 27.05.2023).

27. Постанова Кельменецького районного суду Чернівецької області від 17.05.2023 р. у Справі № 717/605/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/110910793> (дата звернення: 22.05.2023).

28. Постанова Київського апеляційного суду від 05.10.2022 р. у справі № 761/11650/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106117315> (дата звернення: 24.12.2022).

29. Постанова Київського районного суду м. Харкова від 12.01.2023 р. у справі № 953/279/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108392014> (дата звернення: 01.10.2023).

30. Постанова ККС Верховного Суду від 20.06.2018 р. у справі № 566/606/15-к. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kks_vp_vid_20_06_2018_roku_u_spravi_566_606_15_k/ (дата звернення: 29.12.2022).

31. Постанова Козелецького районного суду Чернігівської області від 30.09.2022 р. у справі № 734/2110/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106527214> (дата звернення: 31.03.2023).

32. Постанова Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області від 14.06.2023 р. у справі № 346/3053/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/111547538> (дата звернення: 01.09.2023).

33. Постанова Костопільського районного суду Рівненської області від 24.01.2023 р. у справі № 564/215/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108565517> (дата звернення: 31.03.2023).
34. Постанова Котелевського районного суду Полтавської області від 23.12.2022 р. у справі № 535/3169/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108042972> (дата звернення: 28.12.2022).
35. Постанова Красногвадрійського районного суду м. Дніпропетровська від 23.06.2023 р. у справі № 204/6631/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/112156433> (дата звернення: 01.10.2023)
36. Постанова Ленінського районного суду м. Полтави від 16.05.2023 р. у справі № 553/1158/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/110881839> (дата звернення: 01.10.2023).
37. Постанова Мар'їнського районного суду Донецької області від 21.12.2022 р. у справі № 237/3607/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/107993640> (дата звернення: 28.12.2022).
38. Постанова Миколаївського апеляційного суду від 10.12.2021 р. у справі № 33/812/396/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/101898156> (дата звернення: 24.12.2022).
39. Постанова Новоайдарського районного суду Луганської області від 15.03.2021 р. у справі № 419/397/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/95639988> (дата звернення: 01.11.2023).
40. Постанова Новоград-Волинського міськрайонного суду Житомирської області від 23.12.2022 р. у справі № 285/7054/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108042254> (дата звернення: 28.12.2022).
41. Постанова Новомиколаївського районного суду Запорізької області від 09.05.2023 р. у справі № 322/486/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/110726576> (дата звернення: 27.05.2023).
42. Постанова ОП Верховного Суду від 17.10.2022 у справі № 686/13801/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/106940469> (дата звернення: 01.10.2023).
43. Постанова Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області від 01.08.2019 р. у справі № 483/1212/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/83389203> (дата звернення: 16.02.2023).

44. Постанова Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 10.05.2023 р. у справі № 185/2460/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/110803729> (дата звернення: 01.10.2023).

45. Постанова Піщанського районного суду Вінницької області від 12.10.2022 р. у справі № 142/433/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/108565517> (дата звернення: 31.03.2023).

46. Постанова Приморського районного суду м. Одеси від 19.04.2023 р. у справі № 522/6561/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/110336529> (дата звернення: 27.05.2023).

47. Постанова Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 05.12.2022 р. у справі № 743/840/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/110041329> (дата звернення: 27.05.2023).

48. Постанова Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 21.07.21 у справі № 214/3584/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/98455887> (дата звернення: 07.09.2023).

49. Постанова Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 03.01.2023 р. у справі № 243/40/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/108042972> (дата звернення: 08.01.2023).

50. Постанова Солом'янського районного суду м. Києва від 01.06.2022 р. у справі № 760/29232/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/105451056> (дата звернення: 16.02.2023).

51. Постанова Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 31.01.2022 р. у справі № 683/3616/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/102935412> (дата звернення: 01.09.2023).

52. Постанова Суворовського районного суду м. Одеси у справі № 523/3309/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/109132695> (дата звернення: 24.02.2023).

53. Постанова Тарутинського районного суду Одеської області від 27.03.2023 р. у справі № 514/420/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/109905985> (дата звернення: 27.05.2023).

54. Постанова Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 09.02.2023 р. у справі № 607/1626/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/108916419> (дата звернення: 16.02.2023).

55. Постанова Хмельницького апеляційного суду від 19.01.2022 р. у справі № 686/4281/21. URL:

https://verdictum.ligazakon.net/document/102686241?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01&_ga=2.179624036.1934339338.1694277022-996823027.1657548940#_gl=1*fuav7j*_gcl_au*NjcxNTcwMjg5LjE2OTMzMzI1O DU (дата звернення: 16.02.2023).

56. Постанова Чернівецького апеляційного суду від 23.03.2023 р. у справі № 723/625/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109762881> (дата звернення: 22.05.2023).

57. Постанова Чернігівського районного суду Чернігівської області від 08.07.2020 р. у справі № 748/1514/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/90266542> (дата звернення: 16.02.2023).

58. Постанова Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 10.02.2020 р. у справі № 336/773/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/87576363> (дата звернення: 16.02.2023).

59. Постанова Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 20.12.2022 р. у справі № 336/6963/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/107938084> (дата звернення: 28.12.2022).

60. Постанова Яворівського районного суду Львівської області від 12.04.2019 р. у справі № 460/1098/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/81312668> (дата звернення: 11.01.2023).

61. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 р. № 14. Дата оновлення: 19.12.2008. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VS05268?an=5> (дата звернення: 29.05.2023).

62. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : Постанова Верховного суду України від 26.04.2002 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02/conv#Text> (дата звернення: 02.06.2023).

63. Про судову практику в справах про знищення та пошкодження державного чи колективного майна шляхом підпалу або внаслідок порушення встановлених законодавством вимог пожежної безпеки : Постанова Верховного суду України від 02.07.1976 р. № 4. Дата оновлення: 03.03.2000. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-76/conv#Text> (дата звернення: 11.04.2023).

64. Про судову практику у справах про хабарництво: Постанова Верховного суду України від 26.04.2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text> (дата звернення: 01.09.2023).

65. Ухвала Верховного Суду від 21.09.2021 р. у справі № 686/13801/16-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100000446> (дата звернення: 01.10.2023).

Наукові, енциклопедичні, аналітичні та інші видання

1. Адміністративне право: навчальний посібник / В. В. Серeda, З. Р. Кісіль, Р.-В. В. Кісіль. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 520 с.

2. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2018 рік. Судова статистика. Веб-сайт Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/analit_tabl_2018 (дата звернення: 14.11.2022).

3. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2019 рік. Судова статистика. Веб-сайт Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/analit_tabl_19 (дата звернення: 14.11.2022).

4. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2020 рік. Судова статистика. Веб-сайт Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/tabli_2020 (дата звернення: 14.11.2022).

5. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2021 рік. Судова статистика. Веб-сайт Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/analit_tabl_2021_4_2021 (дата звернення: 14.11.2022).

6. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О. Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Київ, Державна служба якості освіти, 2020. 240 с.

7. Брич Л. Співвідношення складів військових злочинів зі складами злочинів, що мають з ними тотожні за змістом ознаки. *Вісник Львів. ун-ту. Серія юрид.* 2011. Вип. 54. С. 323–334.

8. Веселов М. Проблеми кваліфікації окремих військових адміністративних правопорушень в умовах воєнного стану (на прикладі

проступків, передбачених ст. 172-10 КУпАП). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 1. С. 13–21. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-1-13-21.

9. Веселов М. Ю. Забезпечення прав військовослужбовців під час притягнення їх до адміністративної відповідальності за військові правопорушення. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференція (м.Кривий Ріг, 26 травня 2023 р.). Кривий Ріг, 2023. С. 97–100.

10. Веселов М. Ю., Єпринцев П. С. Відповідальність військовослужбовців за самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану: окрема думка щодо новел у законодавстві. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1 (101). С. 48–60. DOI: 10.33766/2524-0323.101.48-61.

11. Веселов М. Ю., Забєділіна А. І. Проблеми кваліфікації окремих військових адміністративних правопорушень. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій*: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), м. Кривий Ріг, 30 вересня 2022 року. Кривий Ріг: ДонДУВС, 2022. С. 153–157.

12. Веселов М. Ю., Нестеренко О. М. Військові службові адміністративні правопорушення: проблеми правової регламентації та кваліфікації. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. № 1. С. 61–67. DOI <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-61-67>.

13. Веселов М. Ю., Нестеренко О. М. Кваліфікація військових адміністративних правопорушень, пов'язаних з необережним знищенням або пошкодженням військового майна в умовах війни. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених* : збірн. тез Всеук. наук.-практ. конф. до Дня науки та 30-річчя Національної академії правових наук України (м. Київ, 18 травня 2023 р.). Київ, 2023. С. 535–538.

14. Військові адміністративні правопорушення за законодавством України. Загальні поняття, адміністративно-правова характеристика, нормативно-правове забезпечення, особливості правозастосування під час воєнного стану, актуальна судова практика / укл. : Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков С. В. Київ : ВД «Професіонал», 2023. 516 с.

15. Військові адміністративні правопорушення : Науково-практичний коментар глави 13-Б КУпАП / М. С. Туркот, А. В. Столітній, О. В. Міхед, О. В. Єні та ін.; за ред. М. С. Туркота. Київ : Вид-во «Норма права», 2020. 136 с.

16. Вітвіцький С. С., Веселов М. Ю., Пилипів Р. М. Юридична відповідальність за керування транспортними засобами у стані сп'яніння: проблеми та шляхи удосконалення правового регулювання : монографія. Київ : ВД Дакор, 2022. 152 с. іл.

17. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правове поняття «інші тяжкі наслідки»: проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 162–170.

18. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2021 рік. Форма № 1-п. Веб-портал Судова влада України. Звітність. Файл Microsoft Excel. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvitnist_21 (дата звернення: 01.11.2023).

19. Звіт судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення за 2022 рік. Форма № 1-п. Веб-портал Судова влада України. Звітність. Файл Microsoft Excel. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022 (дата звернення: 01.11.2023).

20. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.

21. Метрологія, стандартизація та управління якістю : навч. посібн. / Л. П. Клименко, Л. В. Пізінцалі, Н. І. Александровська, В. Д. Євдокимов. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. URL: <https://buklib.net/books/36014/> (дата звернення: 28.12.2022).

22. Науково-практичний коментар до статті 414 Кримінального кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КК004937> (дата звернення: 02.06.2023).

23. Науково-практичний коментар до статті 172-10 Кодексу про адміністративні правопорушення України. URL: <http://www.jurists.org.ua/administrative-law/7089-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-172-10-kodeksu-pro-admnstrativn-pravoporushennya-ukrayini.html> (дата звернення: 28.12.2022).

24. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці». Номер, дата реєстрації: 8271 від 08.12.2022. URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=75326 (дата звернення: 10.02.2023).

25. Серета В. В., Ковалів М. В., Єсімов С. С., Гурковський М. П. Правові основи захисту України від зовнішньої та внутрішньої агресії : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2015. 518 с.

26. Субординація. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Харків : Право, 2016. – . Т. 5 : *Адміністративне право* / Редкол.: Ю. П. Битяк, Т. О. Коломоєць, Д. В. Лученко та ін. 2020. С. 888–889.

27. Субординація. *Юридична енциклопедія* : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П – С. 736 с.

28. Туркот М. Військові службові особи як суб'єкти відповідальності за корупційні адміністративні правопорушення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 4. С. 15–19.

29. Туркот М. С. Співвідношення понять «військовий начальник», «військова службова особа» та «військова посадова особа». *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : Зб. мат-лів всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 3 берез. 2017 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 407–411.

30. World Health Organization. (1994). *Lexicon of alcohol and drug terms*. World Health Organization. URL: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/39461>.

ДОДАТКИ

Таблиця 1

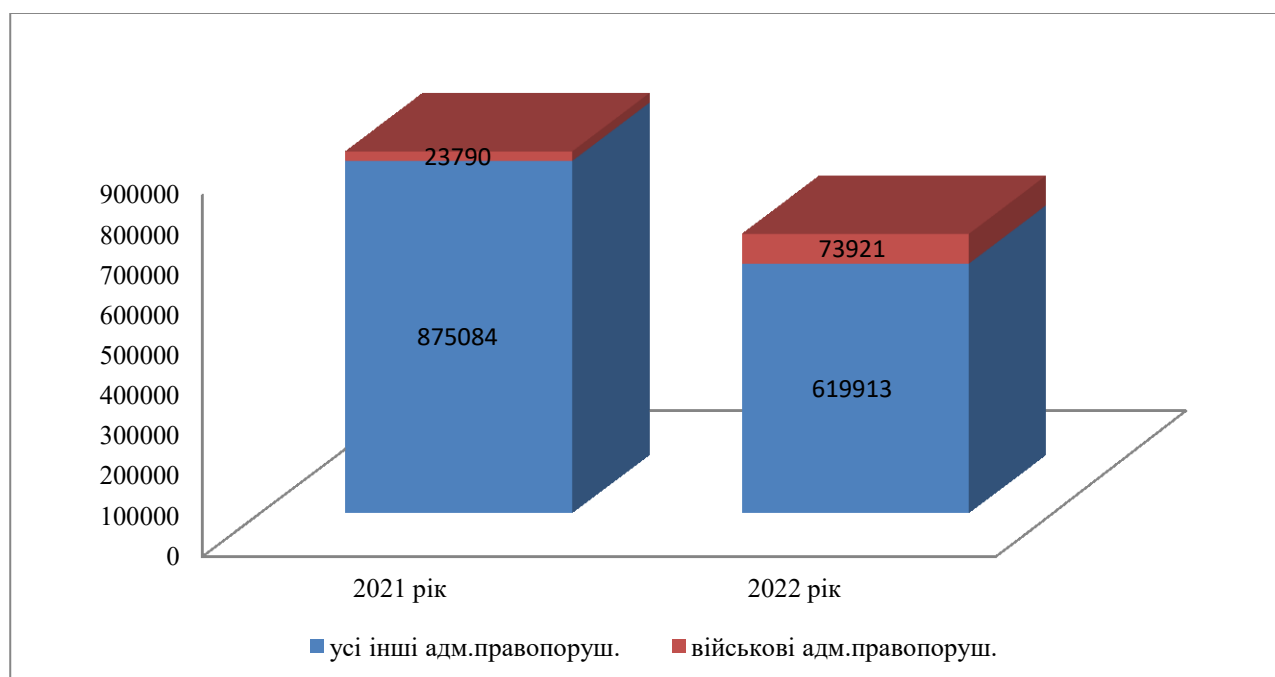
Загальна кількість та динаміка військових адміністративних проступків за період з 2017-2021 роки

Рік	2017	2018	2019	2020	2021
Кількість справ, що знаходилося в провадженні	21948	19565	25 401	25 207	24568
Питома вага, % від загальної кількості	2,92	2,44	3,05	2,81	2,54
Динаміка, %		-10,9 ↓	29,8 ↑	-0,8 ↓	-2,54 ↓
Кількість розглянутих справ про накладення адміністративного стягнення	14 257	13394	18 101	18 670	18575

Джерело: за результатами власного аналізу звітності судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення (2017-2022 р.р.) [234]; [235]; [236]; [237].

Діаграма 1

Питома вага військових адміністративних правопорушень у загальній кількості справ про адміністративні правопорушення, які надійшли та були розглянуті судами першої інстанції у 2021 та 2022 роках

Джерело: за результатами власного аналізу звітності судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення (2021-2022 р.р.)

²³⁴ Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2018 рік. Судова статистика. Веб-сайт Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/analit_tabl_2018 (дата звернення: 14.11.2022).

²³⁵ Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2019 рік. Судова статистика. Веб-сайт Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/analit_tabl_19 (дата звернення: 14.11.2022).

²³⁶ Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2020 рік. Судова статистика. Веб-сайт Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/tabli_2020 (дата звернення: 14.11.2022).

²³⁷ Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2021 рік. Судова статистика. Веб-сайт Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/analit_tabl_2021_4_2021 (дата звернення: 14.11.2022).

Аналіз розглянутих судами першої інстанції справ про військові адміністративні правопорушення за період з 2017-2021 роки

№ з/п	Назва статті	Стаття КУпАП	2021	2022			Кіл-ть поверн. справ (доопрац)	Кіл-ть закрит. справ	%
			кіл-ть	кіл-ть	+/-	% від заг.кільк.			
1.	Відмова від виконання наказу або інших законних вимог командира (начальника)	172-10	434	707	+273	0,95%	119	137	19%
2.	Самовільне залишення військової частини або місця служби	172-11	4 351	6 215	+1 864	8,4%	639	946	15%
3.	Необережне знищення або пошкодження військового майна	172-12	9	16	+7	0,021%		3	19%
4.	Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем	172-13	21	30	+9	0,04%	4	6	20%
5.	Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень	172-14	76	57	-19	0,077%	3	21	37%
6.	Недбале ставлення до військової служби	172-15	2 491	1 953	-538	2,64%	205	585	30%
7.	Бездіяльність військової влади	172-16	22	15	-7	0,02%		5	33%
8.	Порушення правил несення бойового чергування	172-17	17	66	+49	0,089%	11	9	13%
9.	Порушення правил несення прикордонної служби	172-18	1 373	1 690	+317	2,28%	196	642	38%
10.	Порушення правил поводження із зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення	172-19	48	200	+152	0,27%	20	32	16%
11.	Розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв військовослужбовцями	172-20	14 948	62 972	+48 024	85,18%	4 160	4 517	7%
12.	Загальна кількість		23 790	73 921	+50 131		5 357	6 906	9%

Джерело: за результатами власного аналізу звітності судів першої інстанції щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення (2021-2022 р.р.)

Наукове видання

Вітвіцький Сергій Сергійович

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

(статті 172-18 – 172-20 КУнАП)

Веселов Микола Юрійович

доктор юридичних наук, професор

(статті 172-10 – 172-12, 172-18 – 172-20 КУнАП)

Нестеренко Олексій Михайлович

доктор філософії у галузі права

(статті 172-13 – 172-17 КУнАП)

Єпринцев Пилип Сергійович

доктор юридичних наук, доцент

(статті 172-11 – 172-13 КУнАП)

ВІЙСЬКОВІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Науково-практичний коментар

Редактор

Оригінал-макет підготовлено